

Den Relative betydningen av henholdvis Sosial Bakgrunn og Egen Utdanning på Utvikling av Kulturell Kapital

Erik Westbye

Vår 2005

Mastergradsoppgave i Sosiologi
Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo

1. Problemstilling

1.1 Reproduksjon av kulturell kapital

1.1.1 Noen innvendinger mot teoriens påstand om at kulturen reproducerer klasseforskjeller

1.1.2 Bourdieus teori om den kulturelle kapitalens reproduksjon

1.2 Verdien av strukturorienterte modeller har blitt svekket

1.2.1 Alternative paradigmer

1.3 Egen utdanning som forklaringsfaktor

1.3.1 Kan kulturell kapital produseres?

1.3.2 To kontrasterte forklaringsmodeller

1.4 Oppsummering av problemstilling

1.4.1 Undersøkelsen vil kunne gi informasjon om relevansen av denne teorien for norske forhold

2. Teori

2.1 Reproduksjon av ulikhet / Symbolsk makt

2.2 Sentrale Begreper

2.2.1 Habitus

2.2.2 Forhold mellom habitus og kulturell kapital

2.2.3 Habitus som system for sosial klassifisering

2.3 Kulturell kapital

2.3.1 Hva er kulturell kapital?

2.4 Hvordan overføres kulturell kapital

2.4.1 Sammenheng mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital

2.4.2 To hovedformer for tilegnelse av kulturell kapital.

2.4.3 Tre hovedtyper ”overføring” av kulturell kapital

2.4.4 Hvordan forholder kontinuuene for kulturell kapital og tilegnelse av denne seg til hverandre

2.4.5 Oppfatning av kulturelle spørsmål gjenspeiler kapitalens overføringsmåte

2.5 Utdanningsinstitusjonenes rolle i den sosiale reproduksjonen

2.5.1 Teoriens syn på utdanningsinstitusjonenes rolle

2.5.2 Skolen forsterker forskjeller

2.6 To typer Kulturell Kapital

2.6.1 Motsetningsforholdet mellom skoleaktig og ulært kulturell kapital

3. Metode 1:

Diskusjon av teoriens forklaring på kulturell reproduksjon

3.1 To modeller for hvordan sosial bakgrunn påvirker reproduksjon av kulturell kapital

3.1.1 Tid og tilgjengelighet

3.1.2 Kvalitativ forskjell

3.2.1 Drøfting av modell om kvalitativ forskjell av kulturell kompetanse

3.2.2 Eksistens av gruppespesifikke kulturelle forståelsesformer

3.2.3 Hvordan er aktørers kulturelle kompetanse mentalt organisert?

- 3.2.4 Forutsetningen om klassemessig homogenitet av kulturelle oppfatninger
- 3.3.1 Hvordan er kulturell kapital organisert? To syn på hvordan kulturell kompetanse tilegnes og organiseres
- 3.3.2 Teoretiske implikasjoner av verktøykasse synet på kulturell kompetanse
- 3.4.1 Drøfting av samsvar mellom Bourdieus teori og synet på kulturen som latent variabel
- 3.5.1 Empiriske undersøkelser
- 3.5.2 Antyder empiriske resultater at kulturen er uten organisasjon?
- 3.5.3 Har medlemmer av den dominerende klassen kvalitativt overlegen smak?
- 3.5.4 Konsekvenser av empiri i forhold til forutsetninger

4. Metode 2: Operasjonaliseringer

4.1 Praksis som mål på kulturell kapital

- 4.1.1 Hvordan har kulturell kapital blitt operasjonalisert i andre undersøkelser?
- 4.1.2 Praksis som indikator på kulturell kapital?
- 4.1.3 Noen problemer ved å bruke praksis som indikator på kulturell kapital

4.2 Argumenter for å bruke kulturelle indikatorer

- 4.2.1 Finkulturens tradisjonelle posisjon
- 4.2.2 Kulturinteresse er relativt uavhengig av økonomi
- 4.2.2 Kulturen utgjør et felt med forholdsvis stor grad av stabilitet
- 4.2.4 Betydningen av kompetansens ”form” reduseres med feltets legitimitet

4.3 Konstruksjon av Indeks for kulturell kapital

- 4.3.1 Hvordan kan en praksisbasert indeks for kulturell kapital oppbygges?
- 4.3.2 Datagrunnlag for undersøkelsen
- 4.3.3 Metode for konstruksjon av indeks
- 4.3.4 Hoper interessen for forskjellige kulturelle uttrykk seg opp? ; En antagelse om den legitime kulturinteressens logik
- 4.3.5 Argumenter for additivitet av kulturelle interesser

- 4.3.6 En metode for å undersøke spørsmålet om hvilket forbruksmønster som utgjør kjennetegn på kulturell kapital
- 4.3.7 Hvor mange indikatorer bør indeksen bestå av?
- 4.3.8 Hva skal vi egentlig måle; Indikatorenes validitet
- 4.3.9 Indikatorer på kulturell kapital
- 4.3.10 Kulturelle felt varierer i graden av tilgjengelighet
- 4.3.11 Språk versus form
- 4.3.12 Stor versus liten indeks
- 4.3.13 Argumenter for smal indeks; pålitelighet
- 4.3.14 Argumenter for bred indeks

4.4 Praktisk konstruksjon av Indeks

- 4.4.1 Oppbygging av indeks
- 4.4.2 Program for konstruksjon av ”finstilt” indeks
- 4.4.3 Utvidelse av indeks
- 4.4.4 Utvidelse av liten indeks (kkdisin)

4.5 Datakilder

- 4.5.1 Svakheter ved datasettene hver for seg
- 4.5.2 Hvordan kan datasettene kombineres?
- 4.5.3 Anmerkninger til fremgangsmåte

4.6 Operasjonalisering av sosial bakgrunn

- 4.6.1 Utdannelsens lengde som mål på sosial bakgrunn
- 4.6.2 Konkret om operasjonalisering
 - Hvilke valg er det en står overfor ved operasjonalisering av sosial bakgrunn?
- 4.6.3 Konstruksjon av indeks
- 4.6.4 Drøfting av de forskjellige indikatorene
- 4.6.6 Konstruksjon av indikator for sosial bakgrunn

5. Empiri

5.1 Bivariate sammenhenger

- 5.1.1 Kulturell kapital og Bostedsstrøk
- 5.1.2 Kulturell kapital og kjønn
- 5.1.3 Kulturell kapital og egen utdanning
- 5.1.4 Kulturell kapital og egen inntekt
- 5.1.5 Kulturell kapital og alder
- 5.1.6 Kulturell kapital og enslige / samboende og gifte
- 5.1.7 Kulturell kapital og fars utdanning
- 5.1.8 Konklusjon

5.2 Spesifisering av modell

- 5.2.1 Kort oppsummering av spørsmålsstilling; Intergenerasjonell overføring av kk
- 5.2.2 Er en spesifikk sosial bakgrunn en absolutt forutsetning?
- 5.2.3 Hvordan kan teoriens påstand om sammenhengen mellom bakgrunn og kulturell kapital undersøkes?
- 5.2.4 Sammenligning av bivariate korrelasjoner
- 5.2.6 Svakheter ved denne fremgangsmåten
- 5.2.7 Sammenheng mellom de "uavhengige" variablene

5.3 Valg av analysemetode

- 5.3.1 Om stianalyse
- 5.3.2 Andre forutsetninger ved bruk av stianalyse
- 5.3.3 Kontroll av linearitet
- 5.3.4 Er sammenheng mellom alder og kulturelt forbruk lineær?
- 5.3.5 Test ved hjelp av dummy-variable
- 5.3.6 Spesifisering av modellens årsaksforhold
- 5.3.7 Stimodell med tre variable
- 5.3.8 Plassering av andre relevante variable

5.3.9 Begrunnelse for plassering av øvrige variable

5.3.10 Inntekt

5.3.11 Bostedsstrøk

5.3.12 Foreløpig skisse av modellen.

5.3.13 Andre forutsetninger for bruk av stianalyse

5.3.14 Forutsetning om rekursivitet

5.3.15 Strukturelle ligninger

5.4 Test av forutsetninger

5.4.1 Forutsetningen om ukorrelerte restledd

5.4.2 Hvilke restledd snakker vi egentlig om?

5.4.3 Hvordan kan vi undersøke hvorvidt restleddene er korrelerte?

5.4.4 Kontroll for korrelasjon mellom restledd for hele modellen

5.4.5 Alternativ operasjonalisering av sentralitet

5.4.6 Resultater av ny operasjonalisering

5.4.7 Konklusjon

5.4.8 Andre krav til restledd

5.4.9 Mangel på variable som går forut for foreldres utdanning i tid

5.4.10 Presentasjon av endelig versjon av modell med tabeller og koeffisienter

6. Resultater

6.1.1 Forventninger til resultater ved nær deterministisk sammenheng mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital

6.1.2 Forventninger knyttet til spørsmål om relativ betydning av henholdsvis bakgrunn og egen utdanning

6.2.1 Resultater av regresjon

6.3.1 Hvilke korrelasjoner skal vi sammenlikne?

6.3.2 Utrekning av indirekte effekter

7. Konklusjon

7.1.1 Drøfting av undersøkelsens resultater i forhold til problemstilling og teori.

7.1.2. Problematisering av de teoretiske implikasjonene av resultatene

7.2.1 Norsk virkelighet

7.2.2 Finnes det en enhetlig legitim kultur

7.2.3 Undervurderer Bourdieu utdanningsinstitusjonenes rolle?

Problemstilling

Reproduksjon av kulturell kapital

Utgangspunktet for spørsmålsstillingen er Bourdieus teori om betydningen av kulturell kompetanse for reproduksjonen av klassemessige forskjeller.

Formålet er å undersøke om eller i hvilken grad de sammenhenger denne teorien spesifiserer lar seg reprodusere ved bruk av norske data, og følgelig i hvilken grad den har gyldighet i Norge.

Bourdieu's teori inneholder to viktige påstander knyttet til betydningen av kulturell kapital. For det første har den kulturelle kapitalen betydning for utvikling og etablering av individuell autoritet og for det andre spiller den en viktig rolle for reproduksjonen av makt- og klassestrukturer i samfunnet.

Teoriens begrunnelse for å tillegge kulturell kompetanse en slik betydning hviler på to hovedargumenter.

Det første av disse er at kulturell kapital eller besittelsen av evnen til å demonstrere en legitim smak over et vidt spekter av sosiale felt utgjør en selvstendig kilde til realisering og legitimering av sosial status.

Det andre argumentet, som følger av påstanden om kulturens reproduktive rolle, er at denne distingverende kompetansen hovedsakelig overføres fra generasjon til generasjon innen det samme sosiale sjikt.

Grunnen til at den kulturelle kapitalen har en reproduserende funksjon er at den i hovedsak overføres innen en klassemessig og familiær kontekst.

Siden smaken, ifølge denne teorien, er formet av og viser tilbake til de sosiale strukturer den er tilpasset vil tilegnelsen av en annen kulturell kompetanse enn den man har fått gjennom oppveksten være nesten umulig. Kulturen utgjør derfor en særlig effektiv arena for reproduksjon av klassemessige forskjeller.

Selv om teorien ikke eksplisitt sier at høystatusbakgrunn er en forutsetning for å utvikle en legitim kulturell kompetanse så antyder dette både av påstanden om kulturens reproduktive funksjon og betoningen av sosialt genererte persepsjonsskjemaer.

Tilsvarende vil bare en liten andel aktører fra andre bakgrunner være i besittelse av kulturell kapital.

Det er påstanden om at en legitim form for kulturell kompetanse langt på vei forutsetter en spesifikk klassebakgrunn jeg ønsker å undersøke. Er det slik at kulturell kapital forutsetter en spesifikk klassebakgrunn eller har bakgrunn mindre betydning for utvikling av en distingverende kulturell kompetanse enn det som antydes i denne teorien? Kan det for eksempel tenkes at utdanning kan være en like viktig kilde til kulturell kapital som sosial bakgrunn, uavhengig av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanning? For å undersøke dette spørsmålet skal jeg foreta en empirisk analyse av sammenhengen mellom kulturell aktivitet og sosial bakgrunn og egen utdanning. Ut fra Bourdieus beskrivelse av betydningen av sosiale og kulturelle betingelser knyttet til tilegning av mentale disposisjoner skulle vi forvente å finne at den direkte sammenhengen mellom egen utdanning og kulturell kapital er relativt svak mens sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital, både direkte og gjennom utdanning, forventes å være ganske sterk.

I tillegg til denne analysen skal jeg diskutere noen uklarheter knyttet til teoriens vektlegging av sammenhengen mellom tilegnelsesbetingelser og kulturell kapital. I denne diskusjonen vil jeg undersøke hvilke forutsetninger knyttet til tilegning og mental organisering av kulturell kompetanse en slik sammenheng synes å forutsette og i hvilken grad disse forutsetningene er konsistente med noen forskningsresultater som har relevans for disse spørsmålene.

Noen innvendinger mot teoriens påstand om at kulturen reproducerer klasseforskjeller

Bourdieu's teori skiller seg fra andre klasseteorier blant annet ved at den betrakter kulturen som en almengyldig ressurs, på linje med økonomiske ressurser, med betydning for avansement, anerkjennelse og innflytelse. Kulturell kompetanse representerer i denne teorien en alternativ kilde til oppnåelse av en form for symbolsk kapital som det tidligere ikke har vært vanlig å tilkjenne den.

Ikke uventet har teoriens syn på kulturens betydning og funksjon blitt møtt med skepsis. Bourdieus teori har blant annet blitt kritisert for å overdrive styrken på sammenhengen mellom kulturell disposisjon og klasse og følgelig på den kulturelle kompetansens statusgivende potensiale. Kritikken har ikke hovedsakelig blitt rettet mot påstanden om at kulturell kompetanse i noen sammenhenger kan tilføre innehaveren av den en begrenset form for anerkjennelse eller "heder", men til hvorvidt denne hederen er av almenngyldig eller "global" karakter, og om den således kan forventes å ha betydning for den klassemessig reproduksjonen.

”For Americans economic and moral signals – such as signals of material wealth, honesty or personal integrity, means more than signals of high cultural standing, which are more important for the French.” (Lamont 1992:188)

Donald Broady antyder at en form for nettverks-kapital muligens kan ha en liknende funksjon som den kulturelle kapitalen i skandinaviske land (Broady 1984:20-25), mens Arild Danielsen stiller spørsmålstegn ved eksistensen av dominant kulturell forståelsestype ved å henvise til den manglende institusjonelle forankringen av en legitim kultur i Norge (Danielsen 1998:79)

”In other words, specific cultural resources can be useful to promote interaction with people in specific cultural groups, but, since there is no ”legitimate” culture, one will not find cultural capital.” (Nordli-Hansen 95:59)

Et annet problematisk aspekt ved Bourdieus teori er knyttet til spørsmålet om hvorvidt sammenhengen mellom finkulturen og en distinktiv kulturell kompetanse er i ferd med å bli svekket.

Kritikken av dette punktet har sammenheng med en stadig mer utbredt antagelse om at den tradisjonelle finkulturen i dag bare utgjør en av flere likestilte kulturelle former. Interesse for tidligere lavkulturelle former som foto, film og jazz anses kanskje ikke lenger som mindre legitimt eller distingverende enn interesse for klassisk maleri, teater og musikk.

Bourdies teori om den kulturelle kapitalens reproduksjon

Selv om Bourdieus vektlegging av kulturen som kilde til symbolsk kapital i seg selv er interessant vil jeg konsentrere meg om teoriens påstand om den klassemessige reproduksjonen av kulturell kapital.

Dersom denne teoriens syn på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital var begrenset til en påstand om at interesse for de mest legitime kulturformene er vanligere blant medlemmer av den sosiale eliten enn blant aktører med annen sosial bakgrunn hadde det vært lite grunn til å reagere.

Når kulturell kapital i denne teorien tilkjennes en sentral rolle for den klassemessige reproduksjonen innebærer dette imidlertid at denne sammenhengen oppfattes som svært nær og at den type heder som følger med kulturell kompetanse i overveiende grad følger familie og sosial stand.

Jeg mener det er grunn til å stille spørsmål ved en teori som legger så stor vekt på betydningen av sosial bakgrunn både i forhold til hvilke kulturelle interesser man utvikler

og for den kulturelle kompetansens legitimitet. Ikke nødvendigvis fordi det er utenkelig at denne påstanden er riktig men fordi den står i skarp kontrast til en utbredt oppfatning om at betydningen av klasseskiller og følgelig sosial bakgrunn er minkende i de fleste vestlige samfunn. Ikke minst har den høynede tilgangen til og veksten i omfanget av høyere utdanning og den følgende antagelsen om økt sosial mobilitet bidratt til oppfatningen om den reduserte betydningen av sosial klasse. Bourdieu er ikke den eneste som har hevdet at utdanningsveksten ikke nødvendigvis innebærer verken økt sosial mobilitet eller svekkelse av klasseskiller (Erikson and Goldthorpe 92: 367, Nordli – Hansen 95: 11), men han skiller seg fra mange andre ved å fremsette en teori om sosialt genererte forskjeller i kulturelle disposisjoner som en hovedforklaring på dette tilsynelatende paradokset. (Boudon 1982, Collins 1979).

I de følgende avsnittene vil jeg peke på noen forhold som kan klargjøre og til en viss grad begrunne min skepsis til denne teoriens sterke betoning av betydningen av sosial bakgrunn for utvikling av kulturell kapital.

Verdien av strukturorienterte modeller har blitt svekket

Det er ulike årsaker til at teorier om betydningen av klasse har svekket sin posisjon, men en mulig forklaring ligger i en utbredt antagelse om at forskjellene mellom klassene i løpet av de siste tre til fire ti-årene har blitt mye mindre (Blau and Duncan 67: 430, Ringdal 90: 75-78). En politisk styrt fordelings- og subsidieringspolitikk har hatt som et av sine siktemål å gjøre utdanning og kulturelle tilbud tilgjengelig for alle. Ved hjelp av radio og tv og subsidiering av kostnader har den legitime kulturen blitt bragt inn i norske hjem uavhengig av stand og ressurser.

Disse bestrebelsene for å stimulere interessen for og lette tilgjengeligheten av finkulturen har nok ført til en utbredt oppfatning av at interesse for kultur ikke lenger er like eksklusivt knyttet til sosial bakgrunn og til foreldres interesser som tidligere og som antatt i de fleste modeller for utvikling av kulturelle interesser fram til 1960.

Når videre større survey-undersøkelser utarbeidet for å undersøke validiteten av strukturorienterte teorier i beskjedne grad frembragte støtte for relevansen av denne typen modeller så er det nærliggende å anta at de nevnte samfunnsendringene er en av årsakene til at andre oppfatninger og modeller om hvordan kulturelle interesser utvikles delvis har erstattet strukturmodellene.

“Vi har sett at en rekke andre konflikter er av vel så stor betydning som klassemotsetninger; særlig gjelder dette de interessekonstellasjoner som springer ut av yrkesspesialiseringen. Samtidig er det mye som taler for at klassetilhørighet har avtakende betydning for folks adferd og identiteter (Colbjørnsen et.al.1987:122) lyder en del av hovedkonklusjonen i Elstad og Colbjørnsens bok “Klassesamfunnet på hell”.

Alternative paradigmer

Lennart Rosenlund har i en nylig publisert artikkel gjort et forsøk på å identifisere noen av de forklaringsmodellene eller paradigmene som har overtatt strukturmodellenes posisjon som forklaring på variasjoner knyttet til livsstil og konsum.

Felles for mange av disse konkurrerende posisjonene er at de tar utgangspunkt i det mange betrakter som et sammenbrudd for den strukturorienterte klasseanalysen med dens fokus på struktur og manglende interesse for individuelle verdier, mål og handlinger. To av de konkurrerende paradigmene Rosenlund identifiserer kaller han henholdsvis “verdiforskningen” som kultiveres både i og utenfor “akademia” og det postmoderne paradigmat som man må anta inneholder et betydelig antall “teorier”, og som har det felles at de tematiserer “de store fortellingenes død”; og handler ”om en sosial verden som er blitt ustabil og som har mistet sine viktige holdepunkter og sentra; om verdihierarkienes, og vitenskapenes og om tradisjonenes kollaps, og ikke minst om de “moderne” sosiale strukturenes oppløsning” (Rosenlund 2002:55-57).

Begge disse faktorene, den generelle oppfatningen av at samfunnet har blitt mer åpent og den postmoderne oppfatningen som hevder at ”sosiologiske begreper som knytter seg til (strukturtenkning) uten savn kan sendes på historiens skraphaug” (Beck 97) har ført til at den familiære og klassemessige overføringen av en dominant legitim kultur som preget og (i noen grad) preger førindustrielle samfunn, i manges øyne er et tilbakelagt stadium, eller i det minste har blitt mindre relevant i forhold til spørsmål som innflytelse og autoritetsbesittelse.

Forestillingen om at classeskiller langt på vei har forsvunnet har ført til en utbredt oppfatning om at klassetilhørighet ikke lenger spiller en viktig rolle for bruken av eller forståelsen av kulturens produkter. Verdier knyttet til til åpenhet, selvrealisering og personlig autonomi har erstattet verdier som var preget av en mer tydelig hierarkisk samfunnsstruktur.

Postmoderne teorier antyder at Bourdieus modell beskriver en nå tilbakelagt epoke der kulturelle oppfatninger fremdeles fungerte som tegn på sosial posisjon fordi forskjellene i

oppvekstbetingelser mellom klassene var mye skarpere. Utgjevningen av de forskjellene i oppvekstbetingelser som la grunnlag for forskjellige kulturelle oppfatninger (nødvendighetens smak) har i følge slike teorier resultert i at kulturen ikke lenger reflekterer klasseposisjoner men utgjør et selvstendig tegnsystem som kan brukes og settes sammen som man måtte ønske uavhengig av hvilket sosialt utgangspunkt man måtte ha (Barker 2002:161).

I det postmoderne samfunnet har individene blitt ”evige vandrere” mellom forskjellige funksjonsområder som skapere og designere av sine egne ”livsprosjekter”.

Et slikt syn innebærer at hvert enkelt individ står fritt til å forme sitt liv og sin skjebne på en tidligere ukjent måte. Videre innebærer et slikt perspektiv at status ikke lenger oppfattes som tilskrevet, men som noe man aktivt tilegner seg, hovedsakelig ved hjelp av egne valg og anstrengelser.

De oppfatninger om reproduksjonen og betydningen av en form for kulturell kompetanse som kommer til uttrykk gjennom disse konkurrerende paradigmene står i skarp kontrast til Bourdieus syn på denne sammenhengen.

Ved å fastholde at variasjoner i kulturell praksis fremdeles korresponderer med forskjeller i sosial bakgrunn og ikke minst i sin insistering på identiteten mellom finkultur og legitim kultur representerer Bourdieus teori på flere punkter en avvisning av postmoderne teorier (Fowler 97:70).

Oppfatningen som fremmes i Bourdieus teori om status som en form for arv eller noe man får i kraft av sin bakgrunn, samsvarer dårlig med postmoderne og individorienterte oppfatninger om statusoppnåelse og individuell valgfrihet.

Som jeg har forsøkt å vise representerer Bourdieus teori en forklaring som hevder at den legitime kulturelle kompetansen i all hovedsak forutsetter medlemskap i den dominerende samfunnsklassen og som i sin mest legitime form bare kan reproduseres innen denne. Bourdieus teori utgjør således en utfordring til postmoderne paradigmer som hevder at betydningen av klasser og sosial posisjon for utviklingen av kulturelle preferanser er svekket.

Egen utdanning som forklaringsfaktor

Kan kulturell kapital produseres?

Selv om jeg mener at Bourdieus skepsis mot en postmoderne forståelse av individet som løsrevet fra klassesamfunnets begrensninger og føringer er berettiget så kan det på den annen side ikke utelukkes at betydningen av klassesetilhørighet for utvikling av kulturell kapital overdrives i hans teori.

Jeg ønsker derfor å undersøke hvorvidt også andre faktorer påvirker den kulturelle kompetansen. En faktor som jeg mener det er grunn til å anta påvirker både den kulturelle interessen og den kulturelle kompetansen er egen utdanning.

Spørsmålet om hvorvidt skolen kan utgjøre en selvstendig kilde til kulturell kapital synes å motsies av Bourdieus påstand om at skolen hovedsakelig forsterker og legitimerer eksisterende forskjeller i kulturell kompetanse (Bourdieu 72: 11-12).

Teoriens vektlegging av sammenhengen mellom bakgrunn og kulturell kapital antyder at skolen alene i beskjeden grad er egnet til å gi elever uten ”riktig” bakgrunn kulturell kapital da den i så fall ville utgjøre en trussel mot den dominerende klassens hegemoni på en overlegen kulturell forståelse.

Et problem med denne argumentasjonen er at den antyder at det er mulig å fullføre lange utdannelser uten å få noe kulturell kapital. Man skulle tro at effektiviteten av den kulturelle kapitalen avhenger av anerkjennelsen av den utover høyborgerskapets rekke og i denne prosessen er det grunn til å anta at utdanningsinstitusjonene spiller en viktig rolle (Danielsen 98:79). Dersom skolen fungerer som en garantist og forvalter av en enhetlig legitim kultur skulle man forvente at elever som fullfører lengre utdannelser skulle tilegne seg noe kulturell kapital, uavhengig av hva slags bakgrunn de måtte ha. Bourdieus argument for skolens begrensede mulighet til å gi elever med lavstatus bakgrunn kulturell kapital synes å være at de bare unntaksvis fullfører lengre utdannelser og at de nokså konsekvent velger utdannelser som har fått sin verdi devaluert (Collins 79). Selv om denne antagelsen har noe for seg så antyder nyere data at stadig flere tar lengre utdannelser og ikke bare de som har høystatusbakgrunn (Grøgaard 99).

Det er kanskje riktig at elever med høystatusbakgrunn velger mer innbringende studieretninger og karrierer men det er allikevel grunn til å anta at alle som fullfører lengre utdannelser får kulturell kapital dersom det stemmer at skolen er en forvalter og garantist for kulturell kapital (Opheim 2004).

To kontrasterte forklaringsmodeller

Sosial bakgrunn og egen utdanning representerer to forskjellige måter å forklare variasjoner i kulturell kapital. Den første forklaringen har implikasjoner for den klassemessige betydningen av kulturen og for reproduksjonen av klasseforskjeller. Den betrakter kulturen på en kynisk måte, som et dominansinstrument mer enn som en verdi i seg selv. At den ikke oppfattes slik av brukerne betyr ikke noe da dette selvbedraget, ifølge teorien, dypest sett er en forutsetning for at den kan ha slike effekter. Egen utdanning derimot er en forklaring som legger mindre vekt på kulturen som klassemessig stridsspørsmål, men heller betrakter den som ett av flere like legitime områder for kunnskap og selvrealisering (og som i motsetning til den første vektlegger kulturen som et område for realisering av autonome interesser). Nå er det selvfølgelig problematisk å sette disse to kildene til kulturell kapital opp mot hverandre som to isolerte forklaringsmodeller da sosial bakgrunn og utdanning åpenbart ikke er uavhengige av hverandre.

For å kunne undersøke den relative betydningen av familiebakgrunn og utdanning vil det derfor være nødvendig å spesifisere forholdet mellom sosial bakgrunn, egen utdanning og kulturell kapital i en modell som tar hensyn til hvordan disse variablene er sammenknyttet.

Oppsummering av problemstilling

Som det fremgår av den forutgående drøftingen reiser Bourdieus teori mange spørsmål og problemer, men den spørsmålsstillingen jeg ønsker å undersøke her knytter seg til teoriens hypoteser om overføringen av kulturell kapital.

Er denne kulturelle kapitalen utelukkende gjenstand for reproduksjon fra generasjon til generasjon eller kan den i tillegg produseres uavhengig av sosial bakgrunn, for eksempel gjennom egen utdanning.

Denne spørsmålsstillingen inneholder en antagelse om at en legitim form for kulturell kapital med betydning for reproduksjonen av klasseskiller faktisk finnes, selv om denne antagelsen, som jeg har antydnet, ikke er helt uproblematisk.

Spørsmålsstillingen jeg har valgt medfører en del metodologiske problemer som jeg kommer til å drøfte mer inngående i senere kapitler og som derfor bare skal skisseres her. Et problem består i å undersøke hvorvidt en antagelse om at kulturell kapital kan produseres er forenlig med denne teorien i det hele tatt eller, med andre ord, hvorvidt

teorien betrakter forholdet mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital som deterministisk eller ikke.

Andre spørsmål jeg skal drøfte knytter seg til hvilke definisjoner av kulturell kapital som er mulige, hvilken sammenheng det er mellom kulturelt forbruk og kulturell kapital og i hvilken grad et forsøk på å måle kulturell kapital ved hjelp av indikatorer på kulturell aktivitet rammes av Bourdieus advarsler mot en substansialistisk forståelse av innholdet i begrepet kulturell kapital (Bourdieu 95:32).

Undersøkelsen vil kunne gi informasjon om relevansen av denne teorien for norske forhold

Kritikken mot teoriens betoning av strukturelle mekanismer som kanskje har mindre betydning utenfor Frankrike gjør at en annen målsetning med oppgaven består i å undersøke gyldigheten av disse mekanismene på norske forhold.

Selv om det har blitt hevdet at de mekanismene for overføring av makt som Bourdieu beskriver i Distinksjonen sannsynligvis utelukkende egner seg som en beskrivelse av det franske samfunnet cirka anno 1970 (Douglas 96) holder Bourdieu fast ved at denne teorien beskriver universelle prosesser og sammenhenger og at han har utviklet analyseinstrumenter som er fruktbare for studier av vidt forskjellige samfunnstyper, stats- som markedsstyrte, moderne som tradisjonelle.

Selv om Bourdieu erkjenner at trekk ved det franske samfunnet gjør det til et gunstig objekt for å observere sammenhengen mellom kultur, utdanning og makt / innflytelse så insisterer han på at disse observasjonene i større eller mindre grad kan reproduseres i alle typer samfunn.

Påstander om at mange land i dag bare består av en stor middelklasse besvarer han med at nye forskningsarbeider nesten daglig viser at det finnes forskjeller overalt i de samfunnene som blir beskrevet som homogene og demokratiske.

”Å benekte eksistensen av klasser er i siste instans å benekte eksistensen av forskjeller og av prinsipper for å frembringe forskjeller”, skriver han i Distinksjonen og siterer samtidig Marcel Prousts utsagn om at ”jo mer egalitært et samfunn er, desto viktigere blir mekanismene for sosial differensiering” (Bourdieu 95:41) som støtte for sitt syn.

To norske undersøkelser utført av Lennart Rosenlund antyder at Bourdieus modell kan være egnet til å beskrive norske utviklingstrekk og strukturer. I artikkelen

”Regelmessigheter i den postmoderne uorden - om sosiale og mentale strukturer”,

konkluderer han med at Bourdieus analytiske metode egner seg godt til å analysere sammenhengen mellom sosiale strukturer og forskjellige konsum og livsstilsmønstre og at ”volum og sammensetning av kapital er prinsipper for sosial differensiering som gir inntrykk av å ha en betydelig mer allmenn gyldighet enn den Bourdieus kritikere vil gi hans modell. (Rosenlund 2002: 82).

I artikkelen ”Sosiale strukturer og deres metamorfoser” undersøker han om sosiale skillelinjer i Stavanger følger de kapitalfordelingsstrukturene som Bourdieus identifiserer som de viktigste prinsippene for generering av livsstilsforskjeller og kommer frem til at sammensetning av kapital sammenfaller med flere viktige forskjeller knyttet til sosial posisjon (Rosenlund 98:69)

Teori

Reproduksjon av ulikhet / Symbolsk makt

For å undersøke problemstillingen har jeg tatt utgangspunkt i Bourdieus teori om kulturens rolle for det han kaller reproduksjonen av ulikhet.

Begrunnelsen er at denne teorien presenterer en dynamisk modell av forholdet mellom smak, sosial bakgrunn, utdanning og makt, samtidig som den gir en provoserende, men interessant fremstilling av sammenhengen mellom disse begrepene.

Et element som skiller denne teorien fra de fleste andre klasseteorier er at Bourdieu betrakter kulturen som en almengyldig ressurs, på linje med økonomiske ressurser, i forhold til avansement, anerkjennelse og innflytelse. Den kulturelle kompetansen representerer således en alternativ kilde til oppnåelse av en form for symbolsk kapital som tradisjonelt har vært eksklusivt forbundet med økonomisk status.

At kulturen utgjør en selvstendig kilde til oppnåelse av sosial status forklarer ifølge Bourdieu en rekke egenskaper ved den sosiale virkeligheten som et endimensjonalt mål på sosial status ikke gjør. Ifølge denne teorien utspilles konflikter mellom ulike sjikt av den dominerende klassen i all hovedsak mellom fraksjoner med hovedvekt av enten økonomisk eller kulturell kapital. Videre vil konfliktenes ”form” og posisjonenes tilgjengelige strategier være formet av motsetningen mellom grupperinger som er kjennetegnet ved at de har omvendt asymmetriske kapitalfordelinger.

Bourdieu anser i tillegg at eksistensen av en statusgivende symbolsk kapital bidrar til å gi den klassemessige reproduksjonen et skinn av legitimitet som den vanskelig kunne ha fått dersom økonomi var den eneste kilden til sosial status.

“The fact that most members of the economic elite also belong to the cultural elite enables their dominance to be justified as resting upon superior intellectual abilities. On the other hand, the fact that some members of the cultural elite are not economically privileged, and vice-versa – is seen as proof positive in the inherent fairness of a meritocratic education system, through which in theory all can pass, irrespective of their economic capital” (Jenkins 96:113)

Et resultat av at den kulturelle kapitalen tillegges en viktig rolle i denne teorien er at smaken, som styrer den kulturelle praksisen, ikke lenger betraktes som en privat og tilfeldig egenskap, men fremheves som en sentral mekanisme for reproduksjon av sosiale og klassemessige skiller.

Bourdieu's teori spesifiserer at det er en sammenheng mellom smakens legitimitet og sosial posisjon og opphever således smaken til et virkemiddel eller instrument i reproduksjonen av sosial ulikhet.

Grunnen til at smaken på en effektiv måte kan fylle en slik funksjon er at den har en tendens til å bli betraktet som noe naturgitt snarere enn et sosialt produkt (Nordli-Hansen 95, Jenkins 92).

Sentrale Begreper

Habitus

Bourdieu har forklart at han konstruerte dette begrepet i et forsøk på å bygge bro over kløften mellom rasjonell aktør teori og strukturalisme, to teoretiske tradisjoner som ikke var på talefot og som, ifølge ham, hver på sin måte hadde en mangelfull tilnærming til studiet av sosial handling. Varianter av rasjonell aktør modeller la for mye vekt på aktørenes egne forklaringer på hvorfor de gjorde det de gjorde, mens strukturalisme av forskjellige avstøpninger stort sett var uinteressert i individuell motivasjon og mente at nesten all handling kunne forklares ved å henvise til forankring i den sosiale strukturen. I samsvar med ønsket om å ta hensyn både til handlingers strukturelle og personlige aspekter er en av begrepets viktigste oppgaver i denne teorien å forklare hvordan handlinger kan forstås ut fra personlig motivasjon samtidig som de påvirkes av strukturelle forhold (Bourdieu 95). For å fastholde og reintrodusere denne doble

egenskapen ved sosial handling, at den både er intensjonell og strukturskapende, noe han anklager mange strukturalistiske teorier for å ha glemt, introduserer han habitus-begerpet. En definisjon av dette begrepet fremhever at habitus er ”a system of durable, transposable dispositions, structured structures, predisposed to function as principles which generate and organize practices and representations that can be objectively adapted to their outcomes without presupposing a conscious aiming at ends” (Bourdieu 90:53).

Habitus har altså både stratifiserende og organiserende egenskaper ved at sosialt genererte skjemaer transponeres til et vidt spekter av felt eller livsområder og produserer enhetlige og klassespesifikke holdninger og livsstiler.

I de neste avsnittene vil jeg drøfte de aspektene ved habitus begrepet som her nevnes litt mer detaljert.

Forhold mellom habitus og kulturell kapital

En av habitusbegrepets viktigste teoretiske oppgaver å klargjøre sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital.

Habitus formidler sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital ved at den utgjør bindeleddet mellom oppvekstbetingelsenes strukturelle egenskaper og de mentale skjemaene og kategoriene som velger ut og styrer måten vi forholder oss til verden generelt og kulturen spesielt på.

Habitus utgjøres således av mentale strukturer som er formet i et samspill mellom individet og de sosiale og strukturelle betingelsene som utgjør rammene for individets sosialisering. Å være i besittelse av disse sosialt genererte mentale strukturene kan sammenliknes med å se verden gjennom briller med noen ganske bestemte egenskaper. Disse ”brillene” får virkeligheten til å fremtre på en måte som ”stemmer overens” med de kategoriene de er konstruert etter og altså ikke på en objektiv eller almengyldig måte.

De mentale strukturene og kategoriene som utgjør habitus er i følge Bourdieu mentale og kroppslige ”avleiringer” av ytre, objektive strukturer.

Siden våre skjemaer for persepsjon og vurderinger er tilpasset en spesifikk virkelighet vil alle vurderingene våre være preget av den kulturen som formet disse skjemaene og kategoriene.

Gjennom habitus kommer således sosial bakgrunn til å bestemme både kulturell praksis og oppfatninger om betydningen av og forholdet mellom forskjellige former for slik praksis. (Nordli-Hansen 95, Jenkins 92)

Habitus som system for sosial klassifisering

I sterk kontrast til et postmoderne syn på forholdet mellom sosial bakgrunn og praksis så hevdes det i denne teorien at habitus sørger for at holdningene og praksisene våre over et vidt spekter av aktiviteter får en slags systemkarakter, eller orkestreres, en metafor som indikerer at alle handlinger styres av en ”dirigent”, nemlig habitus (Broady og Palme 89: 188).

Dette skjer fordi holdninger og handlinger er produsert av en og samme habitus og derfor kan ledes tilbake til aktørens sosiale opprinnelse. Habitus setter således ikke bare sitt preg på holdninger i forhold til kultur, selv om det kanskje er lettest å oppdage og klassifisere motstridende holdninger på dette området, men gjør seg gjeldende på alle livsområder, i forhold til innredning, klær, matlaging, konsum osv.

Siden praksis på alle områder er produsert av en habitus som er et produkt av tidlig sosial innlæring vil derfor praksis uansett hvor langt man beveger seg fra sitt utgangspunkt sosialt, alltid vise tilbake til dette utgangspunktet.

Det er nettopp det forholdet at individet i alle sine handlinger, holdninger og valg bærer med seg sin sosiale historie Bourdieu søker å fange opp med dette begrepet.

Handlinger og valg kommer til å bli oppfattet som uttrykk for eller indikasjoner på sosial bakgrunn og sosial posisjon fordi habitus eller de mentale strukturer og disposisjoner som strukturer virkeligheten for den enkelte er produkter av en konkret sosial og kulturell virkelighet.

Kulturell kapital

Hva er kulturell kapital?

”Med skrivkonsten och, senare, med utbildningssystemets uppkomst, innfinner sig för första gången, säger Bourdieu i en klargörande passage i ”Le Sens pratique” (1980, pp 214f), villkoren för en ackumulation av en ny, specifik form av symbolisk kapital, det

kulturella kapitalet. Symboliska tillgångar kan bevaras i ”objektiverat tillstånd, fixeras i texter, lagras i teorier och i institutioner” (Broady 84:59)

Kulturell kapital kan nok, som her antydnet, i en viss utstrekning ”lagres” eller fastholdes i form av tekster og teorier, men dette betyr ikke at alle lesninger av objektivert kulturell kapital er like legitime. De fleste forsøk på å definere begrepet fremhever da også at kulturell kapital består av både subjektive og objektive elementer.

”Cultural capital exists in various forms. It includes long-standing dispositions and habits acquired in the socialization process, the accumulation of valued cultural objects such as paintings, and formal educational qualifications and training” (Anheier et al. 95: 862).

Begrepet kulturell kapital har en sentral plass i Bourdieus teori.

Andre lagdelingsteorier har selvfølgelig ikke benektet at kultur og nettverk kan ha betydning for tilskrivelse av sosial status men denne teorien skiller seg ut ved at kulturell kompetanse betraktes som en generell ressurs for oppnåelse av sosial status på linje med sosiale og økonomiske ressurser. Dette betyr at den kan akkumuleres, investeres, innveksles og gi avkastning på noenlunde samme måte som økonomiske ressurser.

”Økonomisk kapital og kulturell kapital har (like fullt) det til felles at de begge er generelle former for kapital dvs. akkumulerte former for makt som kan overføres og tilpasses til ulike situasjoner på spesielle områder av samfunnslivet”. (Danielsen 98:78)

Hvordan overføres kulturell kapital

Sammenheng mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital

Bourdieu's teori identifiserer familie og uformelle referansegrupper som hoved leverandører av de verdiene og disposisjonene som utgjør habitus. Mye av grunnlaget for hvordan man senere vil komme til å betrakte verden, for hvilke sosiale arenaer man vil ha best forutsetninger for å gjenkjenne, forstå og lykkes i, legges således i ganske ung alder og skjer i regi av uformelle institusjoner. I et slikt perspektiv fremstår sosial bakgrunn ikke bare som en viktig, men som den viktigste sosiale determinanten for å forklare variasjoner i kulturelt forbruk.

Teorien vier imidlertid forholdsvis lite plass til en mer konkret beskrivelse av hvordan sosiale egenskaper omformes til mentale skjemaer og hvorfor disse skjemaene er så resistente mot forandring. Erfaringer som gjøres i førskolealder har åpenbart stor betydning, men hvilken innflytelse på utviklingen av habitus har senere erfaringer, for

eksempel erfaringer som skjer innenfor en institusjonell ramme der opplæringen har en mer eksplisitt karakter?

Siden spørsmålet om den relative betydningen av forskjellige mekanismer for overføring av kulturell kapital er av stor betydning for de sammenhengene jeg har tenkt å undersøke, vil jeg se litt nærmere inn på hva Bourdieu har å si om dette spørsmålet selv om dette temaet ikke har en veldig fremtredende plass i teorien.

To hovedformer for tilegnelse av kulturell kapital.

Kulturell kapital kan, for analytiske formål, plasseres langs et kontinuum i forhold til kompetansens grad av refleksivitet eller til i hvilken grad dens gyldighet kan begrunnes ved å henvise til en logisk argumentasjon eller til et sett av almenne regler.

Dette kontinuum tilsvares av et annet kontinuum for tilegnelse av kulturell kapital der ytterpunktene utgjøres av henholdsvis implisitt og eksplisitt tilegnelse.

«Any specific «mode of inculcation» - the systematic means by which “pedagogic work” is achieved - can be classified on a continuum from the implicit to the explicit.

The first is the «unconscious inculcation of principles which manifest themselves only in their practical state», the second is «methodically organised» and inculcates «articulated and even formalised principles» (explicit pedagogy)” (Jenkins 92:107)

Videre kan de viktigste ”overføringsinstansene” eller ”agentene” for overføring av kulturell kapital deles opp i tre kategorier.

Disse er: diffus opplæring som oppstår gjennom samhandling med medlemmer av den sosiale gruppen man tilhører, familiær opplæring som er et resultat av samhandling i familien og institusjonell opplæring som er utdanning i regi av ulike typer institusjoner, men hovedsakelig utdanningsinstitusjoner (Jenkins 92:105)

Hvordan forholder kontinuuene for kulturell kapital og tilegnelse av kulturell kapital seg til hverandre?

De to kontinuuene som representerer henholdsvis forskjellige typer kompetanse og forskjellige måter å tilegne seg disse på har ikke overraskende nær sammenheng.

Forenklet kan man si at tidlig internaliserte og ikke refleksive eller ubevisste former for kulturell kapital som «koder», samhandlingsformer og persepsjons-kategorier, hovedsakelig er produkter av diffuse og familære former for overføring.

Den institusjonelle opplæringen tilfører derimot ”elevene” en form for kulturell kapital som legger mer vekt på organisering og vitenskapliggjøring og er hovedsaklig et resultat

av en mer eksplisitt, artikulert og rasjonelt organisert type overføring (selv om denne rasjonaliteten også har vilkårlige trekk).

”Implicit pedagogy is best suited to «traditional» or «total» knowledge - which Bourdieu exemplifies as «the assimilation of styles or knacks» - insofar as it is transmitted through close personal contact between master and apprentice or disciple. By strong implication, explicit pedagogy is most at home with «modern», «rational» or «specialised» knowledge” (Jenkins 92:107-108)

Utdannelsesinstitusjoner utfører nemlig også implisitte opplæringsoppgaver.

Eksempler på slike implisitte overførte holdninger er den implisitte legitimeringen av utdanningssystemets autoritetsformer, læremetoder og dens hierarkisering av kunnskap og fag. Allikevel skiller skolen seg fra de mer ubevisste kildene til overføring av kulturell kapital ved at de stilles overfor strengere krav til å begrunne, systematisere og organisere den kunnskapen de skal forvalte.

Ubevisste former for kulturell kapital er i hovedsak et resultat av implisitt tilegnelse eller ”overføring”, mens former for kulturell kapital som befinner seg nærmere den bevisste polen av kontinuumet i hovedsak gjenspeiler mer formaliserte og refleksive tilegnelsesmåter.

Familiært overført kulturell kapital kommer hovedsakelig til uttrykk som en grunnleggende disposisjon til å betrakte og forholde seg til kulturen på en bestemt måte (”assimilation of styles”) mens evnen til å formulere vurderinger eller tolke kulturelle forhold og objekter er mer forenlig med en institusjonell form for overføring hvor organisering og vitenskapliggjøring av kompetansen vektlegges (Jenkins 92).

Oppfatning av kulturelle spørsmål gjenspeiler kapitalens overføringsmåte

Former for kulturell kapital som er overført på forskjellige måter vil stå i et motsetningsforhold fordi forskjeller i overføringsmåter, ifølge teorien, gjenspeiler forskjeller i materielle og sosiale betingelser knyttet til overføringen. Familie og skole utgjør to sentrale instanser for overføring av kulturell kapital, men de typene kulturell kapital man tilegner seg gjennom henholdsvis familie og skole vil i mange tilfeller stå i et motsetningsforhold til hverandre.

Barn med høystatusbakgrunn vil, ifølge denne teorien, tilegne seg skolens lærdom på en måte som ikke devaluerer verdien av den fordi den kulturelle disposisjonen de har ervervet seg forut for skolegang nøytraliserer den potensielt devaluerende effekten av skolens

formidlingsform. De som hovedsakelig har skaffet seg sin kulturelle kapital gjennom utdanningsinstitusjonene oppviser derimot en intellektualistisk holdning til kulturen, som ifølge Bourdieu, er mindre legitim og mindre distinksjonsskapende enn den familiært overførte og tilsynelatende mer legitime typen kulturell kapital.

Siden disse forskjellene er produkter av ulike sosiale betingelser kommer de til å oppfattes som symboler eller tegn på relevante sosiale skiller. Det er fordi de ulike holdningene til kulturen gjenspeiler og er betinget av sosiale og kulturelle forskjeller at forholdet mellom disse holdningene får et gjensidig definert antagonistisk forhold.

På bakgrunn av den forutgående drøftingen er det rimelig å tolke Bourdieu dithen at den kulturelle kapitalen man får gjennom skolen står i et motsetningsforhold til den kulturelle kapitalen som er dannet gjennom tidlig kontakt med den legitime kulturen. Den ene er implisitt overført og følgelig mer legitim mens den andre er eksplisitt overført noe som gir den en lært og mindre legitim kvalitet (Bourdieu 95)

Utdanningsinstitusjonenes rolle i den sosiale reproduksjonen

Teoriens syn på utdanningsinstitusjonenes rolle

Siden egen utdanning representerer den ene forklaringsfaktoren i min spørsmålsstilling og således vil ha en sentral rolle i en modell for hvilke faktorer som påvirker kulturell kapital som kan utledes av denne spørsmålsstillingen skal jeg i dette avsnittet gi en kort fremstilling av teoriens syn på hvordan utdanningsinstitusjonenes påvirker overføringen av kulturell kapital.

I andre halvdel av forrige århundre gjennomgikk utdanningssystemet en grunnleggende demokratiseringsprosess som blant annet hadde som siktemål å løsrive muligheten til lengre utdanning fra økonomiske betingelser for derfor å bryte båndene mellom den sosiale eliten og de mest statusbringende utdannelsene.

Ved dette ønsket man blant annet å endre det forholdet at utdanningssystemet i praksis fungerte som et instrument for reproduksjonen av klassemessige skiller.

Et annet mål med demokratiseringen av utdanningstilbudet var et ønske om at skolen skulle tilby alle, uavhengig av klassebakgrunn, et visst nivå av kunnskap om den legitime kulturen. Under ønsket om å gjøre kulturen tilgjengelig for alle lå også et ønske om å endre oppfatningen av den legitime kulturen som et eksklusivt symbol hvorigjennom en dominerende klasse kunne demonstrere sin overlegne ”smak”.

Stikk i strid med de motiver og forventninger som ligger bak den beskrevne demokratiseringen av utdanningsinstitusjonene hevder Bourdieu at den tilsynelatende likheten i adgang til utdanning effektivt maskerer og derigjennom faktisk bidrar til å opprettholde de klasseforskjeller som den var ment å motvirke.

”Indeed, among all the solutions provided, throughout the course of history, to the problem of the transmission of power and privileges, probably none have been better dissimulated and, consequently, better adapted to societies which tend to reject the most potent forms of hereditary transmission of power and privileges, than that provided by the educational system in contributing to the reproduction of the structure of class relations and in dissimulating the fact that it fulfills this function under the appearance of neutrality” (Bourdieu 72: 11-12)

I Bourdieu’s modell har samspillet mellom utdanningsinstitusjonene og den sosiale reproduksjonen i tillegg en legitimerende funksjon i forhold til sosiale forskjeller og hierarkier.

I denne teorien snus demokratiseringsargumentet på hodet idet den antar at effekten av demokratiseringen ikke er utjevning av forskjeller, men snarere en fornyet legitimiering av rettferdigheten av allerede eksisterende forskjeller.

Skolen forsterker forskjeller

Bourdieu mener altså at utdanningsinstitusjonene speiler og forsterker de bestående sosiale og kulturelle hierarkier, men hvordan begrunnes teoriens påstand om at skolen forsterker forskjeller i kulturell kompetanse?

I hvilken utstrekning det offentlige utdanningssystemet er i stand til å realisere en målsetning (?) om å utjevne forskjeller avhenger av flere forhold.

Interessen for kulturen kan for eksempel motiveres ut fra at det er ”fint” å kunne noe om den eller at kunnskapen om den kan gi fremtidige belønninger, men den mest effektive motivasjonen er trolig en følelse av gjenkjennelse og forståelse. Gjenkjennelse og anerkjennelse av finkulturens verdier og perspektiver vil imidlertid sannsynligvis synke i takt med elevens sosiale avstand til den dominerende klassen.

Ifølge Bourdieu er en viktig årsak til at utdanningssystemet hovedsakelig forsterker allerede eksisterende forskjeller i kulturell kompetanse at skolens ”undervisningsform” er mer egnet til å ”stimulere” kulturinteresse blant barn fra familier som legger vekt på kulturell kompetanse. Inspirert av Basil Bernsteins teori om sosialt genererte lingvistiske koder hevder Bourdieu at dette kan forklares med at den kulturen utdanningssystemet er

tuftet på er nært beslektet med borgerskapets kultur (Bernstein 79). Barn oppvokst i en borgerlig kultur vil derfor lett finne seg til rette i skolekulturen mens barn med andre (mindre legitime) kulturelle erfaringer vil ha vanskeligere for å tilegne seg den kunnskapen skolen ”tilbyr”.

Skolens likhetsideologi bidrar til reproduksjonen av ulikhet ved at den ikke tar hensyn til at personer med forskjellig bakgrunn har ulike forutsetninger for å tilpasse seg institusjonenes pedagogiske ideal og derigjennom til å tilegne seg de kunnskaper og verdier som ligger under skolens kulturnøytrale ideologi.

”Bourdieu argues that the system consecrates privilege by ignoring it, by treating everybody as if they were equal when, in fact, the competitors all begin with different handicaps based on cultural endowment” (Jenkins 92: 111).

To typer Kulturell Kapital

Motsetningsforholdet mellom skoleaktig og ulært kulturell kapital

Det paradoksale forholdet at effekten av den samme utdannelsen i så stor grad som antydnet i denne teorien avhenger av hvilken kulturell kompetanse man har mottatt forut for skolestart antyder at det eksisterer et motsetningsforhold mellom den kompetansen elever med forskjellig sosial bakgrunn tilegner seg gjennom skolen.

Dette motsetningsforholdet viser tilbake til det forhold at den kulturelle kapitalens legitimitet påvirkes av tilegnelsesmåten. Som jeg har nevnt tidligere gir familiære og diffuse former for tilegnelse opphav til en form for kulturell kapital som anses som mer legitim enn de mer refleksive og lærte former for kompetanse skolen produserer. Begge former for kulturell kapital er lærte, forskjellen på dem er at det er vanskeligere å skjule kilden til den ”skoleaktige” kulturelle kapitalen.

Det kan se ut som at utdanningsinstitusjonenes pedagogiske idealer som verdinøytralitet, rasjonell argumentasjon og systematisk formidling har en tendens til å ”forsimple” og trivialisere den kulturen hvis legitimitet delvis hviler på at den ikke kan utlegges og forklares og i hvert fall ikke av hvem som helst.

Den ”skoleaktige” formen for kulturell kapital avslører på forskjellige måter sin refleksive tilegnelsesform og er av denne grunn mindre legitim enn former som ikke har dette skolepreget.

Kulturens eller det kulturelle objektets legitimitet avhenger av dets eksklusivitet og den kunnskapen om kulturelle produkter som kan formidles på en akademisk måte anses for å

være mindre legitim enn den spontane og inderlige forståelsen til personer med en mer legitim kulturell disposisjon.

Kunnskap og lærde fortolkninger stemples som ”skoleaktige” eller ”pedantiske” og vurderes som mindre verdifull enn kompetanse som klarer å skjule sitt opphav mer effektivt.

De som hovedsakelig har skaffet seg sin kulturelle kapital gjennom utdanningsinstitusjonene har gjerne en intellektualistisk holdning til kulturen, som ifølge Bourdieu, er mindre distinktiv enn den første, tilsynelatende mer ulærte og spontane formen for kulturell erfaring.

Metode 1:

Diskusjon av teoriens forklaring på kulturell reproduksjon

Antagelsen om reproduksjon av kulturell kapital har en sentral plass i Bourdieus teori. Denne antagelsen begrunnes blant annet ved at den legitime kulturelle kompetansen eller den kulturelle kapitalen i stor utstrekning forutsetter en spesifikk tilegnelseskontekst. Siden tilegnelseskontekst har stor betydning for forvandlingen av kulturell erfaring til kulturell eller symbolsk kapital så utgjør hypotesen om en nær sammenheng mellom sosial bakgrunn og kompetansens legitimitet en sentral forklaring på hvordan den kulturelle kapitalen reproduseres.

I dette kapitlet har jeg tenkt å drøfte noen spørsmål knyttet til teoriens antagelse om at det er en nær sammenheng mellom sosial bakgrunn og utvikling av kulturell kapital og mellom sosiale strukturer og den kulturelle kompetansens legitimitet.

Hvordan begrunner Bourdieu denne påstanden? Hvilke forutsetninger hviler argumentene for en slik antagelse på og i hvilken utstrekning støttes eventuelt disse forutsetningene av eksisterende empiri?

Det er viktig å gjøre oppmerksom på at de argumentene jeg drøfter i dette kapitlet ikke først og fremst er ment som en kritikk av Bourdieus teori, men like mye som et forsøk på å drøfte noen temaer eller spørsmålsstillinger som er underproblematiserte og som, til tross for at de har betydning for tilliten til noen sentrale antagelser i denne teorien, har blitt viet relativt lite oppmerksomhet.

Diskusjonen er hovedsakelig ment som en drøfting av noen spørsmål som har betydning

for teoriens antagelse om sammenheng mellom bakgrunn og kulturell kapital og særlig om betydningen av og konsekvenser av familiær trening.

Jeg bør også gjøre oppmerksom på at de modellene jeg skal drøfte i dette kapitlet ikke er hentet fra Bourdieus arbeider, men er mine. Modellene utgir seg ikke for å dekke alle aspekter av den prosessen som knytter en spesifikk sosial bakgrunn til utviklingen av kulturell sammenheng, men er konstruert ut fra et motiv om å problematisere to viktige mekanismer eller forklaringer på teoriens påstand om den nære sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital.

To modeller for hvordan sosial bakgrunn påvirker reproduksjon av kulturell kapital

Som nevnt tilkjenner Bourdieus teori kulturell kompetanse en sentral rolle i forhold til å reproducere sosiale klasser og til å legitimere sosiale forskjeller.

Innebærer denne hypotesen en antagelse om at medlemmer av forskjellige sosiale klasser skiller seg fra hverandre i forhold til omfanget eller kvaliteten av den kulturelle kompetansen? Det er kanskje grunn til å anta at aktører som er oppvokst i miljøer som tradisjonelt har vært assosiert med den legitime kulturen har mer kulturell kompetanse enn aktører med bakgrunn i arbeider- eller lavere middelklasse, men den gradvise utviskingen av et klart skille mellom høy- og middlebrow kultur gjør det litt problematisk å anta at aktører fra den dominerende klasse nødvendigvis har mer kulturell kompetanse enn aktører med bakgrunn i middelklassen eller småborgerskapet. Bourdieu antyder at den kulturelle offerviljen som kan observeres blant aktører fra middelklassen har sin forklaring i at for aktører fra denne klassen, til forskjell fra aktører fra overklassen, utgjør kulturen i mange tilfeller den eneste muligheten for sosialt avansement (Bourdieu 95).

En konsekvens av middelklassens avhengighet av kulturell kompetanse for sosialt avansement kan være at aktører fra denne klassen utviser enda større iver i akkumulasjonen av kulturell informasjon enn aktører fra overklassen, noe som igjen kan antyde at overklassens kulturelle overlegenhet ikke hovedsakelig skyldes at de har mest kulturell kompetanse. Denne argumentasjonen antyder at det ikke er opplagt at medlemmer av den dominerende klassen har mer kulturell kompetanse enn aktører med annen sosial bakgrunn, noe som skulle tilsi at den dominerende klassens kulturelle overlegenhet ikke først og fremst skyldes at de har mer, men heller en kvalitativt annerledes form for kulturell kompetanse enn aktører med en annen sosial bakgrunn.

I det neste kapitlet vil jeg diskutere en del spørsmål knyttet til teoriens hypotese om at utvikling av en spesielt legitim form for kulturell kompetanse har en nær sammenheng med sosial bakgrunn.

Selv om de sannsynligvis i praksis er vanskelige å skille så kan man for analytiske formål tenke seg to forskjellige forklaringer eller modeller for hvordan den kulturelle kapitalen reproduseres.

Begge modellene fokuserer på mekanismer som tillegges betydning i Bourdieus teori, men den første modellen fokuserer eksklusivt på en mekanisme som vies relativt liten plass i litteraturen om reproduksjon av kulturell kapital, nemlig tid, og ser bort fra spørsmålet om sammenhengen mellom sosiale strukturer, mentale disposisjoner og kulturell kapital.

Den andre modellen forklarer reproduksjonen nettopp ved henvisning til sammenhengen mellom kompetansens form og forståelseskategorier som er formet av sosial bakgrunn og ligger kanskje derfor nærmere teoriens forklaring på hvordan kulturell kapital reproduseres.

Jeg kommer først til å gi en litt mer detaljert beskrivelse av de to modellene for deretter å drøfte styrker og svakheter i lys av noen artikler og relevante empiriske undersøkelser.

Tid og tilgjengelighet

Denne modellen begrunner hvorfor aktører med høystatusbakgrunn oftere utvikler kulturell kapital enn aktører fra mindre ressurssterke bakgrunner med at de ofte har et tidsmessig forsprang. I dette perspektivet har ikke aktører med høystatusbakgrunn en kvalitativt annerledes forståelse av kulturelle spørsmål enn aktører fra lavere sosiale sjikt. Forskjellen i kulturell kompetanse skyldes hovedsakelig at aktører med høystatusbakgrunn starter sin kulturelle oppdragelse tidligere og kanskje dermed får et mer innvendig og ”naturlig” forhold til den. For personer som vokser opp i kultiverte omgivelser griper kulturelle spørsmål i større grad inn i og har relevans for hverdagslige spørsmål, mens for andre blir kulturen noe man oppsøker utenfor og på tross av hverdagens krav.

Denne modellen forklarer reproduksjonen av kulturell kapital hovedsakelig som et resultat av at aktører som møter kulturen senere sjelden klarer å ta igjen dette forspranget. Dersom forskjellen hovedsakelig er av tidsmessig karakter og ikke i består i at de kulturelle erfaringene får en kvalitativ annerledes karakter hos medlemmer av forskjellige sosiale grupperinger innebærer dette videre at det er fullt mulig for aktører med bakgrunn

i lavere klasser å skaffe seg tilnærmet lik kulturell kompetanse eller kulturell kapital som aktører med høystatusbakgrunn. Det kan imidlertid ikke utelukkes at prisen for å ta igjen forspranget i mange tilfeller kan koste i form av utdanningsprestasjoner (som kan gi legitimitet til kompetansen) og i form av en spesielt nidkjær holdning til egen kompetanse. Faktisk må man anta at dette er ganske vanlig dersom reproduksjonen av kulturell kapital skal være effektiv.

Som jeg kommer tilbake til så støtter enkelte undersøkelser (Halle 93) en antagelse om at forskjeller i kulturell kompetanse mellom aktører som tilhører forskjellige klasser er av kvantitativ snarere enn av kvalitativ art, men hvorvidt en modell som stiller opp tid som en hovedforklaring på reproduksjon av kulturell kapital er en god gjengivelse av Bourdieus teoris syn på dette spørsmålet er høyst usikkert.

Kvalitativ forskjell

En modell for reproduksjon av kulturell kapital som samsvarer bedre med Bourdieus beskrivelser av egenskaper ved den legitime kulturelle kompetansen antyder sterkt at forskjellen i kulturell kapital mellom aktører som tilhører forskjellige sosiale klasser ikke utelukkende og kanskje ikke engang hovedsakelig er et resultat av at barn fra overklassen starter sin kulturelle oppdragelse tidligere enn andre og således opparbeider et kvantitativt forsprang (Broady 85, Jenkins 92).

Ifølge denne modellen er den mest effektive og legitime kulturelle kapitalen nesten uløselig bundet opp med den kulturen og de sosiale og økonomiske betingelsene som ledsager tilegningen av den kulturelle kompetansen. Måten kulturelle erfaringer oppleves på avhenger, ifølge denne modellen, av mentale persepsjonsstrukturer som er sosialt konstruert.

Denne modellen avviser ikke betydningen av tid, men vektlegger i større grad den kvalitative forskjellen på den kulturelle kompetansen til aktører med og uten overklassebakgrunn og ligger nok nærmere det synet som kommer til uttrykk i Bourdieus teori, selv om Bourdieu faktisk antyder at tid alene er en ikke ubetydelig faktor for reproduksjon av kulturell kapital.

“The accumulation of cultural capital in the embodied state, i.e, in the form of what is called culture, cultivation, *bildung*, presupposes a process of embodiment, incorporation, which, insofar as it implies a labor of inculcation and assimilation, costs time, time which must be invested personally by the investor. Like the acquisition of a muscular physique

or a suntan, it cannot be done at second hand (so that all effects of delegation are ruled out) (Bourdieu 86:48).

Dersom antagelsene i denne andre modellen er riktige så betyr det at muligheten til å skaffe seg kulturell kapital av legitim type er særdeles vanskelig for personer med lavere sosial bakgrunn fordi man nok kan skaffe seg kulturell informasjon eller kompetanse mens det å forandre ens oppvekstbetingelser eller reorganisere sosialt konstruerte skjemaer for persepsjon er så godt som umulig.

Drøfting av modell om kvalitativ forskjell av kulturell kompetanse

Jeg skal drøfte tre forutsetninger som synes å være knyttet til en modell for kulturell reproduksjon som fremhever sammenhengen mellom betingelsene for tilegning av kulturell kompetanse og legitimiteten av den kulturelle kapitalen.

Den første forutsetning som impliseres av en slik modell er at aktører med samme bakgrunn og klassetilhørighet i betydelig grad deler kulturelle oppfatninger slik at variasjoner i oppfatning av kulturelle spørsmål er mindre innen enn mellom klasser.

Denne forutsetningen antyder eksistensen av klassemessig distinkte kulturelle forståelsesmåter.

Den neste forutsetningen er utledet av teoriens vektlegging av kulturen som en mekanisme for sosial klassifisering av så vel meninger som aktører noe som synes å forutsette at den enkelte aktørs mentale representasjon av disse felles kulturelle forståelsesformene er relativt godt organisert og har en systemkarakter.

Den siste forutsetningen er knyttet til spørsmålet om i hvilken grad de kontekstene vi har skaffet vår kulturelle kompetanse i er sosialt homogene og således kan forventes å gjenspeile en klassespesifikk måte å betrakte kulturen på. En hypotese om at kulturelle oppfatninger fungerer som et sosialt evalueringssystem antyder at mentale skjemaer og disposisjoner hovedsakelig er produsert innen en homogen sosial og kulturell kontekst og således viser tilbake til en spesifikk sosial opprinnelse. Dette impliserer at selvopplevde kulturelle erfaringer tillegges større vekt enn kulturell informasjon som er formidlet via andre eller på annen måte dekontekstualisert.

Jeg vil i de neste avsnittene forklare grundigere hvorfor jeg mener teorien inneholder disse forutsetningene. Deretter vil jeg vurdere i hvilken grad disse forutsetningene støttes av empiriske undersøkelser.

Eksistens av gruppespesifikke kulturelle forståelsesformer

Bourdieu hevder at sosial bakgrunn og kulturell kontekst utgjør en viktig kilde til legitime kulturelle koder og persepsjonsskjemaer.

Hvordan begrunner denne modellen at aktører med bakgrunn i overklassen eller i den dominerende klassen har bedre forutsetninger for å utvikle kulturell kapital enn aktører med annen sosial bakgrunn?

Jo, de kommer tidligere i kontakt med den legitime kulturen. Men i tillegg gjør deres sosiale og kulturelle bakgrunn at de utvikler persepsjonskategorier, koder og skjemaer som er spesielt godt egnet for å tolke eller dekode kulturelle temaer eller objekter på en legitim måte.

Denne begrunnelsen inneholder en antagelse om at noe ved kulturen eller ved den kulturelle praksisen og betraktningsmåten som kjennetegner den dominerende klassens kultur har betydning for muligheten eller sannsynligheten for å utvikle kulturell kapital. Man bør nok være forsiktig med å tillegge Bourdieu den oppfatning at medlemmer av samme klasse i stor utstrekning deler kulturelle verdier og oppfatninger og at det til hver klasse hører et eget system av kulturelle oppfatninger. Likevel antyder teoriens hypotese om en nær sammenheng mellom sosiale betingelser og mentale disposisjoner og om at oppvekst i den dominerende klassen øker sannsynligheten for å utvikle legitime skjemaer for forståelse av kulturelle spørsmål at felles klassebakgrunn gir opphav til en del felles oppfatninger og prioriteringer knyttet til kulturelle forhold. Ifølge denne tankegangen skulle man videre tro at graden av likhet i kultursyn vil øke med grad av likhet i oppvekstbetingelser fordi de mentale disposisjonene som strukturerer den kulturelle forståelsen, ifølge denne modellen, formes av disse betingelsene.

Mistanken om at teorien inneholder en antagelse om at medlemmer av samme sosiale grupper deler en rekke kulturelle verdier og oppfatninger støttes i tillegg av teoriens antydning om at kulturen fungerer som en kilde til solidaritet innen kulturelle grupperinger (Halle 93:134). Halle tar riktignok ikke stilling til spørsmålet om hvorvidt felles kulturelle oppfatninger er et produkt av sosialt genererte disposisjoner eller om de er resultater av en tilegning i voksen alder av de kulturelle oppfatningene som til enhver tid er legitime i den klassen man tilhører. Forestillingen om at kulturell kompetanse og formen på denne kompetansen utgjør et redskap for gjenkjennelse og anerkjennelse av legitime krav på medlemskap i en sosial gruppering (overklassen) finner vi også hos Bourdieu. "According to Bourdieu, a social class may be theoretically grasped as a set of individuals with similar positions who, on this basis, develop similar interests and

dispositions, and therefore act in similar ways and develop similar attitudes (Nordli-Hansen 95: 51)

At kulturelle verdier og oppfatninger er gruppespesifikke betyr ikke nødvendigvis at de er like, men at de vanskelig kan tilegnes med bakgrunn i andre sosiale miljøer. Det synspunkt at kulturen utgjør en kilde til solidaritet og et middel til å vurdere legitimiteten av andres kulturelle kompetanse antyder at et flertall av aktørene som tilhører samme sosiale klasse deler en rekke kulturelle verdier og oppfatninger som aktører med annen bakgrunn i liten utstrekning deler.

Hvordan er aktørers kulturelle kompetanse mentalt organisert?

I forrige avsnitt argumenterte jeg for at en modell for reproduksjon av kulturell kapital som vektlegger sammenhengen mellom sosiale betingelser for tilegning av kulturell reproduksjon og kompetansens legitimitet forutsetter at medlemmer av samme klasser i en viss utstrekning deler kulturelle verdier og oppfatninger. Påstanden som fremmes i dette avsnittet er at teoriens antagelse om at aktører klassifiserer og klassifiseres gjennom sine kulturelle preferanser og oppfatninger impliserer at aktører besitter en betydelig evne til å sammenlikne og vurdere påstanders gyldighet og klasseaffinitet.

Eksistensen av en felles kulturell forståelse som kan utgjøre en kilde til solidaritet og klassifisering synes å forutsette at aktører som deler disposisjoner for forståelse av kulturen ikke bare har samme oppfatninger om enkeltstående spørsmål, men også har felles oppfatninger om sammenhenger mellom forskjellige kulturelle elementer. For at kulturen skal kunne utgjøre en felles referanseramme og kilde til gruppeidentitet forutsettes det at aktører ikke bare deler oppfatninger, men at de også i en viss utstrekning har en felles forståelse av sammenhenger og hierarkier mellom elementene i en felles kultur.

Dersom kulturell kompetanse er en uorganisert masse av enkeltstående "øyer" av kulturell informasjon er det problematisk å forestille seg hvordan aktører kan hente frem den informasjonen som kunne belyse gyldigheten av nye elementer.

Dersom aktørers organisering av kulturelle elementer enten mangler en overordnet struktur eller dersom organiseringen av hver aktørs kulturelle ressurser i betydelig grad avhenger av den enkelte aktørs evne til systematisering og av hvilke kulturelle erfaringer den enkelte aktør har hatt blir det problematisk å forestille seg hvordan kulturelle oppfatninger er egnet til å uttrykke klassetilhørighet og styrke solidaritet.

Samtidig må man anta at dersom kulturen skal utgjøre en effektiv kilde til kollektiv identitet og solidaritet så må aktører besitte felles oppfatninger om kulturens organisering og ikke bare om enkeltstående elementer.

Kulturelle elementer kan for eksempel være tematisk organisert ved at kulturelle elementer er relatert til et begrenset antall sentrale temaer slik at nye erfaringers gyldighet kan evalueres og deretter lagres i forhold til konsistens med eksisterende elementer.

I det hele tatt vil et fragmentarisk og lite organisert kulturelt univers svekke tilliten til en forestilling om kulturen som en felles referanseramme og system for sosial klassifisering fordi organiseringen av kulturelle elementer da vil mangle en kollektiv form som kunne gjort den egnet til å forsikre aktører om berettigelsen og legitimiteten av deres oppfatninger av kulturelle sammenhenger.

Forutsetningen om klassemessig homogenitet av kulturelle oppfatninger

Bourdieu's beskrivelse av praksis som konsistent over ulike felt springer ut av teoriens påstand om at oppfatninger og praksis er orkestrert av det sosialt konstruerte prinsippet habitus.

Denne forestillingen synes å inneholde en forutsetning om at alle oppfatninger med nødvendighet er forenlige med en spesifikk kulturell oppvekst og uforenlige med oppfatninger som er resultater av andre oppvekstbetingelser.

En forutsetning for at kulturelle verdier, oppfatninger og forståelseskategorier skal kunne fungere som effektive klassifiseringsredskaper er at slike kategorier er blitt formet i en relativt homogen kulturell kontekst.

Mentale kategorier eller tolkningsskjemaer tilegnet i sosialt heterogene kontekster ville sannsynligvis utgjøre upålitelige redskaper for sosial klassifisering.

Videre synes denne oppfatningen å utelukke muligheten for deltagelse i sosialt inkompatible felt og for at den kulturelle kompetansen kan inneholde motstridende eller gjensidig utelukkende elementer.

Hvordan er kulturell kapital organisert? To syn på hvordan kulturell kompetanse tilegnes og organiseres

I artikkelen "Culture and cognition" setter Paul DiMaggio fokus på noen empiriske undersøkelser, hovedsakelig hentet fra andre fagfelt, som belyser spørsmålet om hvordan aktører organiserer kulturelle forestillinger og dermed også indirekte spørsmålet om hvorvidt legitime kulturelle oppfatninger er produkter av sosialt strukturerte disposisjoner

Med andre ord de forutsetningene som jeg er opptatt av i dette kapitlet. DiMaggio beskriver i denne artikkelen to oppfatninger av kulturen og av måten aktører mentalt organiserer kulturelle elementer på. Ifølge det ene synet oppfattes kulturen som en latent variabel og i det andre som en verktøykasse ("toolkit").

Med latent variabel mener DiMaggio en oppfatning av kulturen som et tett sammenknyttet og "sømløst" nettverk organisert rundt noen sentrale abstrakte temaer. Kulturen er en latent variabel fordi all kulturell praksis viser til eller er avledet fra noen sentrale abstrakte temaer. En latent variabel modell fremstiller kulturen som "a tight network of a few abstract central themes and their more concrete entailments, all instantiated to various degrees in a range of symbols, rituals, and practices." (DiMaggio 97:3)

Ifølge DiMaggio har dette synet på kulturen vært dominerende i studier av forholdet mellom kultur og samfunn opp til ganske nylig.

Som et alternativ til latent variabel synet på kulturen foreslår han at kulturen kanskje heller kan betraktes som en verktøykasse. Denne forestillingen antyder at kulturen likegodt kan tenkes å være "a grab-bag of odds and ends: a pastiche of mediated representations, a repertoire of techniques, or a toolkit of strategies" (DiMaggio 97:3)

Spørsmålet om hvorvidt DiMaggios artikkel utfordrer Bourdieus kultursyn kan ikke besvares entydig fordi Bourdieu ikke uten videre kan tilkjennes en oppfatning av kulturen som et tydelig organisert nettverk som er gjenstand for utstrakt enighet på tvers av sosiale grenser. DiMaggio og Bourdieu skiller seg heller ikke fra hverandre i oppfatningen om at kulturen brukes strategisk og således utgjør et middel for å oppnå anerkjennelse og autoritet.

DiMaggios artikkel ser imidlertid ut til å utfordre Bourdieus antagelser om hvordan kulturell kompetanse tilegnes, hvor den tilegnes og i hvor stor grad den kulturelle kompetansen har en slags systemkarakter som opprettholdes av at ny informasjon kontinuerlig vurderes for kompetibilitet med eksisterende informasjon (DiMaggio 97)

Teoretiske implikasjoner av verktøykasse synet på kulturell kompetanse

Dersom empiriske resultater støtter verktøykasse fremfor latent variabel synet på kulturen så har det konsekvenser for tilliten til en hypotese som sier at kulturelle oppfatninger er formet av disposisjoner som er sosialt konstruert og at medlemmer av samme klasse derfor vil dele mange kulturelle verdier og oppfatninger.

”If so (culture is a latent variable), then we would expect to find that group members share a limited amount of consistent elements – beliefs, attitudes, typifications, strategies – and that the inclusion of any one element in the collective culture implies the exclusion of inconsistent elements. If so (culture is a toolkit), then we might expect less clustering of cultural elements within social groups, less strong linkages among the elements, and weaker pressures for the exclusion of inconsistent elements” (DiMaggio 97:3)

Verktøykasse synet setter spørsmålstegn ved eksistensen av kulturen som et koherent og tematisert system av legitime oppfatninger. Fraværet av struktur eller system problematiserer antagelsen om at felles oppvekstbetingelser skal kunne gi opphav til en felles kulturell forståelse fordi kulturen ikke oppviser en type organisasjon som er en forutsetning for en slik forståelse. Modellen som ser aktørers representasjon av kulturen som organisert og koherent er i samsvar med en hypotese om at kulturell kapital er nært knyttet til sosial og kulturell bakgrunn mens modellen som ser den kulturelle representasjonen som et ikke tematisert lappeteppes av informasjon synes å samsvare dårligere med en slik hypotese.

Antagelsen om at Bourdieus teori tillegger aktører med linknende bakgrunn felles oppfatning om kulturelle sammenhenger styrkes i tillegg av teoriens hypotese eller påstand om transponering av kompetanse eller persepsjonsskjemaer fra et felt til et annet ved hjelp av analogi. En slik hypotese antyder at kulturell informasjon sammenliknes og settes i sammenheng noe som synes å forutsette en betydelig grad av mental integrering av kulturell kompetanse.

Bourdieus påstander om konsistensen av praksis på vidt forskjellige felt og om systemkarakteren av summen av aktørers verdier og oppfatninger synes likeledes å være uforenlig med en modell for kulturell kompetanse som beskriver den kulturelle representasjonen som fragmentert, uorganisert og bestående av til dels inkonsistente elementer.

Tilliten til Bourdieus antagelser om sammenhengen mellom struktur og kompetanse er ikke avhengig av latent variabel synets status, men dersom undersøkelser tyder på at kulturell kompetanse er relativt høyt organisert og tematisert og at den er et resultat av en sosialt homogen tilegnelsesprosess så vil denne antagelsen styrkes.

Ved hjelp av de to motstridende synene på kulturen som DiMaggio presenterer i sin artikkel kan vi et stykke på vei undersøke hvorvidt de forutsetningene som er implisert i Bourdieus teori støttes av de empiriske undersøkelsene som DiMaggio nevner i sin artikkel.

Drøfting av samsvar mellom Bourdieus teori og synet på kulturen som latent variabel

Et spørsmål som jeg til nå ikke har berørt og som naturligvis utgjør en sentral forutsetning for relevansen av de empiriske resultatene som her presenteres er spørsmålet om hvilken sammenheng det er mellom det DiMaggio kaller latent variabel synet på aktørers kulturelle kompetanse og det synet på aktørers kulturelle kompetanse som kan utledes fra Bourdieus teori.

Det er viktig å påpeke at Bourdieus teori ikke inneholder et latent variabel syn på kulturen i den forstand at kulturelle forhold oppfattes likt av alle eller ved at kulturen fremstår som et kollektivt system med identiske egenskaper for personer med ulike bakgrunner og sosiale posisjoner..

Dersom en oppfatning av kulturen som en kilde til solidaritet, evaluering og bekreftelse av klassetilhørighet er i samsvar med Bourdieus teori så innebærer det at aktører tilhørende samme klasse deler et visst antall kulturelle verdier og oppfatninger (og følgelig få med aktører fra andre klasser).

Samtidig antyder en antagelse om kulturelle oppfatningers klassifiserende funksjon at aktører er utstyrt med en kulturell kompetanse som setter dem i stand til å avvise påstanders konsistens og klasseaffinitet. En slik evne forutsetter eller antyder sterkt at kulturelle forestillinger til en viss grad er organisert eller tematisert, for eksempel rundt noen sentrale verdier eller temaer. Eksistensen av en slik kompetanse tyder samtidig på at alle eller de fleste oppfatninger om kulturelle forhold er konsistent med en spesifikk bakgrunn og oppvekst og at når en påstands sannhet eller konsistens vurderes i forhold til konsistens så vurderes den i praksis i forhold til forståelseskoder som er produkter av sosiale betingelser.

Selv om Bourdieus teori synes å implisere at medlemmer av samme klasse til en viss grad har en felles kulturell forståelse så betoner denne teorien sterkt at kulturelle oppfatninger brukes strategisk noe som antyder at kulturell forståelse også blant medlemmer av samme klasser har et individuelt aspekt og viser tilbake til en individuell ervervelshistorie.

DiMaggio går allikevel et skritt lengre enn Bourdieu når han lanserer forestillingen om at kulturell kapital kan tenkes å være relativt løsrevet fra sosial struktur og at kulturelle forestillinger tilegnes gjennom formidlede så vel som egenopplevde erfaringer.

Oppsummeringsvis kan man si at til tross for at DiMaggios beskrivelse av latent variabel synet på kulturen ikke på alle punkter sammenfaller med det synet på aktørers kulturelle kompetanse som kan utledes av Bourdieus teori så har dette synet et tydeligere slektskap med latent variabel enn med verktøykasse synet.

Empiriske undersøkelser

For å belyse spørsmålet om hvilket av de to oppfatningene av kulturen og mer spesifikt om den mentale organiseringen av kulturen som best samsvarer med empirisk forskning peker DiMaggio først og fremst på noen undersøkelser av hvordan folk tilskriver sannhet eller sannsynlighet til meninger og påstander. Gilbert hevder at “The acceptance of an idea is part of the automatic comprehension of that idea, and the rejection of the idea occurs subsequent to and more effortfully than its acceptance.”

Ifølge DiMaggio antyder dette funnet at “our heads are full of images, opinions and information, untagged as to truth value, to which we are inclined to attribute accuracy and plausibility (Gilbert 91:19)

Antagelsen om at store mengder kulturell informasjon fra ulike kilder relativt ukritisk opptas i bevisstheten eller minnet støttes også, ifølge DiMaggio, av forskning på hukommelse som viser at “information passes into memory without being “tagged” as to source or credibility. (Johnson et al 93:3-28).

Disse undersøkelsene hentet fra kognitiv psykologi støtter, ifølge DiMaggio, sterkt oppfatningen av kulturen som verktøykasse foran latent variabel synet.

Resultatene av undersøkelser som handler om tilskrivning av sannhet og hukommelse har implikasjoner for sosiologiske studier av kulturen generelt og for flere av de forutsetningene som er knyttet til en antagelse om en sterk sammenheng mellom sosiale strukturer og mentale disposisjoner spesielt.

Noen av de konsekvensene er ifølge DiMaggio at:

”First, it refutes the notion that people acquire a culture by imbibing it (and no other) through socialization.”

“Second, learning that people retain almost every image or idea with which they have come into contact, renders intelligible otherwise anomalous research findings about inconsistency in expressions of attitudes across time” og “Third, the research explains the capacity of individuals to participate in multiple cultural traditions, even when those traditions contain inconsistent action frames, og til sist “this work raises the possibility that socialization may be less experientially based, and more dependent upon media images and hearsay, than many of our theories imply.(DiMaggio 97:3)

Antyder empiriske resultater at kulturen er uten organisasjon?

Dersom den forutgående drøftingen har etterlatt et inntrykk av at eksisterende empiri antyder at kulturen i hovedsak er fragmentarisk og usammenhengende eller at DiMaggio mener dette bør en slik oppfatning modifiseres.

Graden av integrasjon av kulturelle elementer varierer sannsynligvis mye mellom forskjellige felt, men spørsmålet som her diskuteres handler om i hvilken grad en eventuell systemkarakter av gruppekulturen gjenspeiles i den individuelle representasjonen av denne.

I sin artikkel er DiMaggio mer opptatt av hva folk gjør med kulturen enn omvendt. Gjennom kulturelle studier kan sammenhenger etableres og motsetninger avsløres, men undersøkelsene om lagring og hukommelse tyder på at denne typen struktur og organisasjon er noe vi hovedsakelig kan forvente å finne i den kollektive kulturen og ikke i enkeltindividers mentale representasjon av denne.

DiMaggio mener heller ikke at kulturen ikke kan utgjøre en kilde til identitet og solidaritet.

Et sentralt poeng i DiMaggios artikkel består faktisk i å presentere hypoteser om hvordan en følelse av individuell identitet etableres i fraværet av en systematisk, helhetlig og konsistent kulturell forståelse som kunne tilveiebragt en følelse av nasjonal og eller klassemessig forankring.

Har medlemmer av den dominerende klassen en kvalitativt annerledes smak?

En annen empirisk undersøkelse som er relevant for diskusjonen om forutsetninger knyttet til en modell for kvalitativ forskjell av kulturell kompetanse er beskrevet i David Halles artikkel "The Audience for abstract art". Halle peker i denne artikkelen særlig på to problematiske områder ved en teori som betrakter kulturen og da særlig finkulturen som et sentralt kriterium for adgang til den dominerende klassen og for styrking av båndene mellom dens medlemmer (Halle 92).

Det første området er at interessen for finkultur, ifølge Halle, er for liten, også blant medlemmene av den dominerende klassen til at den kan utgjøre et effektivt kriterium for adgang til denne klassen eller utgjøre en viktig mekanisme for sosial reproduksjon.

Denne begrensede interessen mener Halle er dokumentert av undersøkelser som er foretatt både i Amerika og Frankrike.

Det andre området, som er mest relevant for min diskusjon, handler om sammenhengen

mellom opplevelsen av det kulturelle verket og hvordan interessen for det har oppstått og har blitt utviklet.

(s.133) “Sociological surveys have done little more than document that some people like abstract art and others do not. Bourdieu, for example, asked respondents to name their favorite painter from a list that included Leonardo DaVinci, Renoir, Kandinsky, and Picasso. Sociologists have scarcely asked why people like (or dislike) abstract art, let alone investigated the experiential process involved. Thus, the view that admiring abstract art involves some kind of superior experiential act rests on flimsy ground” (Halle 92:132).

Dette utsagnet reiser spørsmålet om hvorvidt Bourdieu, med relativt svak empirisk dekning, har trukket den slutningen at siden de mest legitime kunstverkene og retningene i visse perioder (det forrige århundre), har vært de vanskeligste eller minst tilgjengelige, så må den gruppen som uttrykker størst beundring for disse verkene være i besittelse av en sort spesialkompetanse som setter dem i stand til å dekode disse verkene. Videre antar han at denne spesialkompetansen bare kan utvikles over lang tid og innen en spesifikk sosial, økonomisk og kulturell kontekst.

”Firstly, it is argued that appreciation for, and familiarity with, the high arts is a trained capacity. In Bourdieus words (1984), “A work of art has meaning and interest only for someone who possesses the cultural competence, i.e. the code, into which it is encoded...a beholder who lacks the specific code feels lost in a chaos of sounds and rhythms, colors and lines”. Those who acquire this capacity acquire what is called “legitimate taste” or a taste for high culture” (Halle 92:132-133).

Halle stiller også spørsmålstegn ved den tolkningen av den statistiske sammenhengen mellom sosial bakgrunn og interesse for de minst folkelige eller representerende kunstformene som lanseres av Bourdieu.

”In the case of abstract art this involves the as yet undemonstrated idea that viewers who like abstract art bring to bear on the works lengthy intellectual training received in the family or in the educational system (or in both), which they use to “decode” the works” (Halle 92:135).

Halle finner, ikke overraskende, at medlemmer av overklassen i langt høyere grad forbruker (har på veggen) og uttrykker positive holdninger til abstrakt kunst enn medlemmer av middel- og arbeiderklasse (abstrakt kunst er nesten ikke-eksisterende i arbeiderklasse hjem).

Mer overraskende er det at Halle finner at medlemmer av forskjellige sosiale klasser oppviser liten forskjell i måten de betrakter abstrakt kunst på.

Antagelsen om at aktører med bakgrunn i den dominerende klassen ofte er i besittelse av kategorier og koder for vurdering av kulturelle forhold som gjør at de kan uttrykke legitime oppfatninger om for eksempel moderne og avanserte kulturelle former finner Halle få indikasjoner på i sin undersøkelse. Derimot antyder hans resultater at aktører med ulik klassetilhørighet ofte bruker liknende forståelses- eller tolkningskategorier når de blir bedt om å fortelle hva de ser i abstrakt kunst. En forskjell på aktører fra forskjellige sosiale klassers måte å forholde seg til abstrakt kunst på består i at aktører fra middel- og arbeiderklasse oftere antar at de mangler kodene for å forstå abstrakt kunst og dermed, på linje med Bourdieu, antar at de som liker abstrakt kunst er i besittelse av spesielle koder som kan avsløre meningen med moderne kunst. Denne forskjellen forteller imidlertid heller noe om forskjellen mellom aktører fra forskjellige klassers tillit til egen kulturell dømmekraft enn om at medlemmer fra den dominerende klassen faktisk har og i betydelig grad bruker andre skjemaer for persepsjon av kulturelle forhold enn medlemmer fra lavere klasser.

”The findings presented here, at least for the critical case of abstract art, cast doubt on the claim of cultural theorists that it is lengthy training acquired in ones family of origin or in the educational system that produces the tastes, knowledge, and capacities that underpin an interest in high culture. If abstract art is, for most of its audience, about decoration, then the apparent gap between those who like abstract art and those who do not looks more like a chasm than a crack.

Thus, moving from one taste culture to another may not require elaborate cultural training; rather, it may be a simple step, involving little more than the decision to use abstract art in decoration” (Halle 92:146).

Konsekvenser av empiri i forhold til forutsetninger

De empiriske resultatene DiMaggio nevner som handler om assimilering av informasjon og om hvordan den informasjon organiseres har konsekvenser for tilliten til en påstand om at legitime kulturelle oppfatninger har nær sammenheng med oppvekst i en spesifikk sosial og kulturell kontekst.

Resultatene av undersøkelsene om hvordan vi lagrer og avviser kulturelle erfaringer stemmer dårlig med det synet på kulturell kompetanse som impliseres i Bourdieus teori.

Dersom tilslutning til en påstand hovedsakelig avhenger av den automatiske forståelsen av påstanden og ikke av hvordan påstanden passer inn i et relativt tett nettverk av kulturelle oppfatninger som er konsistente med en spesifikk bakgrunn og klasseposisjon så antyder det at den kulturelle kompetansen sannsynligvis både inneholder inkonsistente elementer og at elementene gjenspeiler klassemessig heterogene forståelsesformer.

Den svake kritiske sansen vi typisk oppviser når vi stilles overfor nye kulturelle påstander, som delvis er et resultat av mangelfull integrasjonen av kulturelle elementer, fører ifølge DiMaggio til at veldig mye informasjon om kultur kommer inn, mens veldig lite avvises. Dette antyder at den kulturelle kompetansen i liten utstrekning kan antas å fylle den kritiske og evaluerende funksjon den tillegges i Bourdieus teori. En relativt ukritisk assimilering av heterogene biter av informasjon er snarere regelen som antydnet av den empirien som beskrives i DiMaggios artikkel.

Empiriske resultatene støtter heller ikke en antagelse om at den kulturelle informasjonen vi får gjennom egne erfaringer, innen en relativt homogen kulturell kontekst, er viktigere eller påvirker vår kulturelle oppfatning i sterkere grad enn andrehånds informasjon. Hvis rammer eller skjemaer for tolkning av kulturelle forhold ikke nødvendigvis er tilegnet innen en spesifikk familie eller klassekontekst og således ikke er preget av en spesifikk sosial posisjons perspektiv, men av flere, så blir det vanskelig å forstå hvordan disse skjemaene kan gi opphav til en klassespesifikk kulturell forståelse.

Mens de undersøkelsene DiMaggio refererer til tyder at kulturelle kategorier og skjemaer kan være et resultat av og gjenspeile en sosialt heterogen tilblivelseshistorie og at det blant annet derfor er liten grunn til å anta at medlemmer av forskjellige sosiale klasser i noen særlig utstrekning deler kulturelle verdier og oppfatninger, så antyder Halles undersøkelse at Bourdieu legger større vekt på betydningen av en langvarig tilegning av perseptuelle kategorier og betraktningsmåter enn eksisterende empiri gir dekning for. Empiri støtter i liten grad Bourdieus antydning om at det nødvendigvis tar veldig lang tid å tilegne seg den legitime kulturelle kompetansen. Empiriske funn som viser at aktører fra forskjellige klasser skiller seg lite fra hverandre i måten de betrakter abstrakt kunst på styrker således ikke en modell for reproduksjon av kulturell kapital som fremhever at aktører med en spesiell bakgrunn og klassetilhørighet har en kvalitativ annerledes og overlegen forståelse av kulturen enn aktører fra lavere klasser. Resultatene antyder heller at forskjeller på god og dårlig smak like godt kan være å finne i en forholdsvis raskt tilegnet kunnskap om hvilke navn og stilarter som er legitime og at forskjeller knyttet til kulturelle oppfatninger derfor ikke nødvendigvis henger sammen med forskjeller i

bakgrunn. I den grad likheter mellom medlemmer av samme gruppe finnes, kan de like gjerne oppstå etter innlemmelse i som være en forutsetning for adgang til en sosial klasse. Som en konklusjon kan en si at de empiriske resultater som omtales i artiklene av Halle og DiMaggio ikke støtter forutsetningene som impliseres av en modell for reproduksjon av kulturell kapital som vektlegger den kvalitative forskjellen av ulike klassers kulturelle kompetanse.

Disse undersøkelsene tyder derimot på at aktørers kulturelle kompetanse utgjøres av et uoversiktlig lappeteppe av informasjon og skjemaer som i begrenset grad tillater aktører å filtrere bort informasjon og skjemaer som enten er inkonsistente med eksisterende informasjon eller som er farget av andre sosiale og kulturelle strukturer enn aktørens egen.

Dersom disse undersøkelsene gir et riktigere bilde av aktørers kulturelle kompetanse eller kulturelle kapital enn Bourdieus teori så sår de tvil om antagelsen om at en spesifikk sosial bakgrunn leder til en spesifikk kulturell forståelse som igjen er vanskelig å skaffe seg uten denne bakgrunnen. Videre støtter ikke resultatene en antagelse om at kulturelle verdier og oppfatninger i en viss utstrekning har en klassekarakter eller at aktører med liknende disposisjoner for å betrakte kulturen har en tendens til vurdere kulturelle spørsmål på liknende måter. Dette forholdet svekker tilliten til påstanden om kulturens klassifiserende funksjon og til dens evne til å skape klassesolidaritet og identitet.

Hvis, som resultatene antyder, kulturell kompetanse bare i beskjeden grad består av disposisjoner, skjemaer og informasjon som avspeiler en spesifikk klassemessig oppvekst og videre dersom omfanget av felles elementer og av en felles kulturell forståelse ikke er spesielt mye større blant aktører med samme enn blant aktører med ulik bakgrunn så vil dette ytterligere svekke en hypotese om at bakgrunn på en grunnleggende måte former den kulturelle forståelsen og gir den dens klassemessige karakter.

Metode 2: Operasjonaliseringer

Praksis som mål på kulturell kapital

Hvordan har kulturell kapital blitt operasjonalisert i andre undersøkelser?

Et problem knyttet til å undersøke sammenhengen mellom kulturell kapital og henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning er at denne spørsmålsstillingen gjør det nødvendig å operasjonalisere begrepet kulturell kapital ved hjelp av andre indikatorer enn de som det har vært mest vanlig å bruke.

Da utdanning i denne teorien antas å være høyt korrelert med så vel sosial bakgrunn som kulturell kompetanse og kulturell aktivitet så har utdanningens lengde i mange undersøkelser fungert som hovedindikator på kulturell kapital (Rosenlund 2002, Broady 85:89-90). I denne oppgaven skal jeg undersøke sammenhengen mellom egen utdanning og kulturell kapital. Dette innebærer at utdanning ikke kan brukes som indikator på kulturell kapital, og jeg vil derfor operasjonalisere kulturell kapital ved å konstruere en indeks bestående av noen former for kulturell praksis som sannsynligvis er høyt korrelert med kulturell kapital.

Mens det i min undersøkelse er nødvendig å identifisere et sett av indikatorer på kulturell kapital før den empiriske undersøkelsen kan starte så er det vel riktig å si at Bourdieu i liten grad er opptatt av hvordan et generelt mål på kulturell kapital kan konstrueres og sannsynligvis også ville vært skeptisk til tanken på å lage en indeks over en form for generell kulturell kompetanse som kan gis en generell numerisk verdi..

Bourdieu er først og fremst interessert i spørsmål knyttet til makt, dominans og hvordan sosiale grupper legitimerer og reproducerer sine privilegier. Korrelasjoner mellom posisjoner eller kapitalfordelinger og livsstilskomponenter blir, ifølge Bourdieu, bare meningsfulle dersom de kan begrunnes, for eksempel ved å hen vise til hvilke funksjoner denne interessen kan tenkes å ha for personer med en spesiell kapitalprofil, hvilke markeder interessen eller virksomheten skal ”investeres” på og hvilken sosial betydning egenskapen ofte tillegges.

Statistiske korrelasjoner blir først meningsfulle når de kan forklares innenfor et skjema der reproduksjon er en overordnet hypotese.

For å undersøke sammenhengen mellom ressurser (kapitalformer) og distinktive livsstiler

og interesser er det vanskelig å komme utenom spørsmålet om hvilke livsstiler som er potensielle markører på kulturell kapital, men Bourdieu er mer interessert i å holde livsstilskomponenter som indikerer kulturell kapital atskilt enn å knytte dem sammen i en indeks på en generalisert form for kulturell kapital.

Grunnen til dette er nok at man ved å slå sammen livsstils og forbruksindikatorer lett kan komme til å skjule sammenhenger og finere distinksjoner fordi former for kulturell praksis som antas å være korrelert men som egentlig tilhører forskjellige disposisjonssett blandes sammen.

Selv om konstruksjonen av et generelt mål på kulturell kapital derfor ikke er sentralt i Bourdieus prosjekt så kretser allikevel Bourdieus empiriske arbeider nødvendigvis rundt denne tematikken.

Ved å ta utgangspunkt i teoriens fremgangsmåte for å konstruere det sosiale rommet og rommet for livsstiler er det derfor mulig å tenke seg hvordan slike livsstilskomponenter kan identifiseres.

En hovedantagelse i Bourdieus teori er at indikatorer på kulturell kapital i all hovedsak utgjøres av aktiviteter og holdninger som er nært knyttet til elitens kultur (særlig aktiviteter som er distinktive i forhold til andre klassers kultur).

For å identifisere kulturelle indikatorer som avspeiler disposisjoner som er sosialt genererte presenteres respondenter for eksempel for en liste med navn på komponister og klassiske komposisjoner.

Intervjuobjektene bes dermed om å identifisere så mange komponister og verker de klarer og å angi hvilke komponister og verker de liker best.

Denne typen spørsmålssett gir informasjon både om kompetansens omfang og, ved å sammenholde preferanser med indikatorer på kulturell kapital, hvilke verker og komponister som er mest legitime.

I Distinksjonen presenterer Bourdieu en tabell over sammenhengen mellom preferanser for tre musikkstykker: Das Wohltemperierte klavier, Rhapsody in Blue og Am schönen blauen Donau og utdanning. Han finner at de med mye kulturell kapital foretrekker Das Wohltemperierte klavier, mens preferansen for dette stykket avtar med synkende nivåer av kulturell kapital. Aktører med mye økonomisk kapital liker Am der schönen blauen Donau, mens aktører med lite av begge typer kapital liker Rhapsody in Blue. I samsvar med Bourdieus teori om at et verk deklasseres når aktører fra lavere klasser oppdager dem så synker interessen for et verk eller en komponist blant aktører med mye kulturell kapital i takt med entusiasmen til aktører fra lavere klasser for de samme

verkene. Bourdieu finner i sine undersøkelser at det å kunne navngi mer enn et visst antall verker eller komponister forekommer hyppigst i de deler av det sosiale rommet hvor vi finner aktører med mye kulturell kapital. Likeledes er det å uttrykke preferanse for Das wohltemperierte klavier mest vanlig blant aktører med mye kulturell kapital. På denne måten kan sammenhengen mellom denne typen livsstilskomponenter og sosial posisjon anskueliggjøres. De kompetanseprofilene som kan utledes av den typen spørsmål som her er skissert blir dermed plassert i kartet over rommet for livsstiler på bakgrunn av hvilke kapitalfordelinger som er korrelert med de forskjellige nivåene av kompetanse om for eksempel klassiske komponister og verker. Det er den her skisserte tankegangen, i større skala, Bourdieu anvender når han konstruerer henholdsvis det sosiale rommet og rommet for livsstiler for å anskueliggjøre sammenhengen mellom sosial posisjon og livsstil.

For å identifisere livsstilskomponenter som er indikatorer på sosial posisjon konstruerer derfor Bourdieu, ved hjelp av korrespondanseanalyse, først det sosiale rommet. Han finner at de to dimensjonene som forklarer mest av variasjonen mellom de variablene som har inngått i analysen er økonomisk og kulturell kapital.

For å anskueliggjøre hvordan forskjellige virksomheter, kulturelle vaner og kulturelle og politiske preferanser korresponderer med plassering i det sosiale rommet består neste trinn i prosessen som skal synliggjøre sammenhengen mellom disse virksomhetene og plassering i dette rommet i å konstruere rommet for livsstiler som siden skal sammenholdes eller "legges oppå" diagrammet for det sosiale rommet.

I den grad man kan tenke seg en operasjonalisering av kulturell kapital ved bruk av korrespondanseanalyse så identifiseres de forskjellige kulturelle virksomhetenes grad av legitimitet gjennom sammenstillingen av de to nevnte rommene. Korrespondanseanalysen organiserer rommet slik at aktører som er mest forskjellige i forhold til egenskapsprofiler befinner seg lengst fra hverandre i rommet uansett hvordan det snus eller vendes.

Ut fra de grafiske fremstillingene av de to rommene er det mulig å lese seg frem til hvilke aktiviteter og holdninger som med størst sannsynlighet fungerer som indikatorer på kulturell kapital. De aktivitetene som hyppig forekommer i deler av rommet kjennetegnet ved høye verdier av kulturell og økonomisk kapital er mest legitime og er eksempler på dominant smak, mens aktiviteter som er vanlige blant aktører med lave nivåer av kulturell og økonomisk kapital er mindre legitime og eksemplifiserer varianter av dominert smak.

Aktiviteter som befinner seg i skjæringspunktet mellom aksene for henholdsvis økonomisk og kulturell kapital er ikke spesielt distingverende og er hyppigst

forekommende blant aktører som verken har spesielt lite eller spesielt mye av de viktigste kapitalformene. Aktiviteter som forekommer hyppig i det området av rommet hvor vi finner aktører med mye samlet kapital enten den er symmetrisk eller asymmetrisk er sannsynligvis korrelert med kulturell kapital, selv om aktiviteter som er vanlige blant personer med mye økonomisk, men lite kulturell kapital ikke alltid er like legitime. Skal man gå enda lenger i å definere variasjoner i legitimitet mellom virksomheter som er kjennetegnet med et høyt samlet kapitalvolum så kan man si at aktiviteter eller holdninger som hyppig forekommer i områder av det sosiale rommet karakterisert ved høy utdanning er mer legitime enn aktiviteter som hyppig forekommer blant de med høy inntekt (Bourdieu 95:58-62).

Oppsummeringsvis kan man si at mens utdanning er den mest brukte og kanskje mest pålitelige indikatoren på kulturell kapital så antyder den muligheten sammenstillingen av de to rommene gir til å identifisere former for praksis som er korrelert med sosial posisjon at praksis kan tenkes å utgjøre en alternativ måte å operasjonalisere kulturell kapital på.

Fremgangsmåten jeg har valgt for å valg av indikatorer på kulturell kapital kan nødvendigvis ikke baseres på denne typen empirisk grunnlag. Grunnen til dette er at en slik fremgangsmåte ikke lar seg forene med en undersøkelse av den relative betydningen av sosial bakgrunn og egen utdanning for kulturell kapital. Mitt utvalg av indikatorer er hovedsakelig basert på argumenter om hvorfor det er rimelig å anta at kulturell kompetanse og da særlig kompetanse om finkulturelle genre bør kunne anses som kulturell kapital uansett om disse genrene er eksklusivt knyttet til grupper med høye samlede kapitalnivåer eller ikke.

For å kompensere for at jeg ikke kan begrunne mitt utvalg ved å henvise til korrelasjoner mellom kapitalformer, fordelinger og virksomheter så har jeg imidlertid konsentrert utvalget mitt om kulturelle genre og aktiviteter som med stor sannsynlighet er korrelert med en høy grad av kulturell kompetanse.

Selv om disse sammenhengene kan sannsynliggjøres kan jeg imidlertid ikke være sikker på hvor klart disse aktivitetene skiller mellom grupper med ulike sosiale egenskaper, noe man i større grad kan ved hjelp av korrespondanseanalysemetoden.

Denne metoden for operasjonalisering forhindrer også at jeg, i motsetning til Bourdieu og Rosenlund, kan bruke indikatorer som ikke opplagt har en sammenheng med kapitalformene, men hvis korrelasjon bare kan oppdages gjennom statistiske prosedyrer.

Praksis som indikator på kulturell kapital?

Den vanlige fremgangsmåten for å operasjonalisere kulturell kapital består i at man bruker indikatorer på sosial bakgrunn og da hovedsakelig fars eller foreldrenes utdanning. En undersøkelse av min problemstilling forutsetter som nevnt at det er mulig å operasjonalisere kulturell kapital ved hjelp av andre indikatorer enn sosial bakgrunn fordi sosial bakgrunn er en av de to uavhengige variablene i problemstillingen. Dette medfører at jeg i liten grad kan søke hjelp i andre arbeider for å operasjonalisere kulturell kapital, men er henvist til å konstruere et mål ved hjelp av mer utradisjonelle indikatorer.

En alternativ måte å operasjonalisere kulturell kapital på består i å konstruere et mål på kulturell kapital som vektlegger praksis heller enn sosial bakgrunn som indikatorer på kulturell kapital.

Et slikt mål innebærer at man legger større vekt på betydningen av observert praksis som indikator på kulturell kapital enn det som er ”vanlig” i undersøkelser som tar utgangspunkt i denne teorien.

Noen problemer ved å bruke praksis som indikator på kulturell kapital

Et tungtveiende argument mot å bruke indikatorer knyttet til praksis er at det er problematisk å begrunne hvorvidt de formene for praksis man velger faktisk er indikatorer på kulturell kapital.

Ifølge Bourdieu er kulturell kapital en generell ressurs og kvaliteten eller anvendeligheten av denne kapitalen avhenger minst like mye av ”kunnskapens” form som av dens omfang eller bredde som er det vi måler ved hjelp av indikatorer for praksis.

Siden jeg ikke har tilgang til direkte informasjon om mentale disposisjoner består utfordringen i å konstruere et mål på kulturell kapital utelukkende ved hjelp av opplysninger om kulturell aktivitet. Usikkerheten omkring styrken på sammenhengen mellom kulturell aktivitet og kulturell kapital skaper imidlertid problemer i forhold til et mål som baseres på størrelsen på det kulturell forbruket og ikke på hvordan forbrukerne forholder seg til og tolker sine kulturelle erfaringer.

En operasjonalisering av kulturell kapital som er basert på forbruk av kulturelle tilbud er sannsynligvis dårlig egnet til å måle den kroppsliggjorte formen av kulturell kapital som kommer til uttrykk gjennom væremåte og sosiale ferdigheter, men forhåpentligvis vil den kunne måle de aspektene ved kulturell kapital som er knyttet til kompetanse om antatt

legitime kulturelle genre og konsum av kulturelle produkter. Det er derfor viktig å understreke at rasjonalen bak bruk av praksis som mål på kulturell kapital er en antagelse om at et stort og relativt spesialisert kulturelt forbruk er høyt korrelert med disse aspektene av kulturell kapital og et slik forbruk er relativt uforenlig med fravær av kulturell kapital.

(Her kan det kanskje innskytes at heller ikke ved å bruke fars utdannelse som indikator på kulturell kapital får vi direkte informasjon om kompetansens ”form”, som er det vi ideelt sett ønsker å måle.)

For å bruke praksis som mål på kulturell kapital forutsetterkreves derfor at man til en viss grad kan begrunne og argumentere for hvilke former for praksis som er indikatorer på kulturell kapital og hvorfor.

Som innledning til en mer inngående drøfting av hvordan man kan komme frem til noen kriterier for utvalg av indikatorer på kulturell kapital skal jeg kort angi noen grunner til hvorfor jeg mener at en praksisorientert operasjonalisering av kulturelle kapital hovedsakelig bør baseres på indikatorer knyttet til kulturell praksis.

Argumenter for å bruke kulturelle indikatorer

Finkulturens tradisjonelle posisjon

” The difference between Bourdieu and many other class theorists is his insistence on the significance of the cultural field – and more specifically, art – for the relations between the classes.” (Nordli-Hanse 95:53)

Kulturell praksis er kanskje ikke lenger en like sterk indikator på kulturell kapital som tidligere, men at det dermed ikke lenger skulle være en ganske sterk sammenheng mellom et relativt høyt forbruk av kulturelle tilbud og kulturell kapital strider mot en fremdeles utbredt oppfatning. Det er tilfellet selv om verdien av de tidligere mest legitime kulturelle tilbudene er konjunkturavhengige og påvirkes av forbrukets klassemessige fordeling.

Selv om deltagerne på mange finkulturelle arenaer representerer et større spekter av klasser og sosiale bakgrunner i dag enn for 50 år siden er det allikevel ikke urimelig å anta at selv en forholdsvis deklassert finkultur fremdeles utgjør en ettertraktet arena for å realisere en form for symbolsk kapital, om ikke annet fordi kulturen ikke er blitt erstattet

av andre arenaer som kunne ha en tilsvarende funksjon. Jeg skal drøfte noen grunner til dette litt mer inngående.

Kulturinteresse er relativt uavhengig av økonomi

Ikke minst skyldes dette at det er problematisk å redusere kulturinteresse til en funksjon av økonomiske ressurser.

Når god smak faller sammen med dyr smak fungerer forholdet mellom sosial bakgrunn og posisjon i et felt bare delvis, fordi god smak blir en funksjon av god økonomi.

På kulturens område derimot fungerer trolig den ”misforståelsen” mellom interesse og bakgrunn som ifølge Bourdieu utgjør en forutsetning for at kulturell kapital skal kunne omdannes til symbolsk kapital, bedre (Swartz 97:89-93, Broady 84).

Dette skyldes blant annet at kulturinteresse eller kulturkonsum tilsynelatende er mindre materialistisk enn mange andre former for konsum blant annet fordi de kulturelle objektene man forholder seg til er ofte allemannseie. Kunnskapen om objektene er like viktig eller potensielt distingverende som besittelsen av dem. Det forhold at kulturinteresse vanskelig kan redusere til en funksjon av en viss økonomisk makt gir på denne måten kulturen en legitimitet som de fleste andre arenaer mangler.

Kulturen utgjør et felt med forholdsvis stor grad av stabilitet

Et annet argument i favør av å bruke indikatorer fra de kulturelle feltene som utgangspunkt for en operasjonalisering av kulturell kapital, er at disse feltene lettere lar seg rangere eller hierarkisere i forhold til hva som gir anseelse og hva som ikke gjør det. I teorien kan praksis rangeres etter legitimitet på alle felt, men de kulturelle arenaer har tradisjonelt vært foretrukket innen denne typen undersøkelser, noe Bourdieu selv delvis må ta ansvaret for med sin sterke fokus på betydningen av finkulturen.

De såkalte finkulturelle arenaene forandrer seg sannsynligvis ikke like raskt som for eksempel felt knyttet til mat, klær, husinnredning og liknende. Selv om også kulturens produkter og produsenter er gjenstand for en kontinuerlig klassering og deklassering går denne prosessen, på kulturens områder, langsommere og er mindre preget av motesvingninger, noe som forklarer hvorfor nettopp disse arenaene er i stand til å skjenke særskilte distinksjonsprofitter.

(Den relative tregheten i motesvingningene på de kulturelle feltene kan være et argument for en substansialistisk operasjonalisering av kulturell kapital. Selv om kulturelle objekter

er gjenstand for en kontinuerlig opp- og deklassering så er disse endringene langsommere på kulturelle arenaer).

Betydningen av kompetansens ”form” reduseres med feltets legitimitet

De kulturelle feltene besitter i utgangspunktet en legitimitet som åpner for at kjennskap til feltene og de problemer som strukturerer disse, relativt uavhengig av denne kunnskapens form, kan utgjøre en form for kulturell kapital, på samme måte som en spesiell måte å forholde seg på i visse tilfeller kan gi en form for legitimitet innen felt som i utgangspunktet har liten kulturell tyngde eller legitimitet.

Kulturen besitter i kontrast til mange andre felt en form for legitimitet eller ubestridt verdi, som gjør at praksis og holdninger kan fungere som mer pålitelige markører for kulturell overlegenhet.

De klassebetingede (mentale) disposisjonene kan være egnet til å markere og reproducere sosiale skiller og grenser på mange forskjellige områder, men på en del områder oppleves nok livsstils - og smaksforskjeller som dårlig skjulte forsøk på å skape distanse mellom forskjellige inntektsgrupper ved hjelp av en praksis som mangler den legitimitet som kan transformere slike forskjeller til forskjeller i kulturell kapital.

Det forhold at kulturell kapital ikke utelukkende bestemmes av verken disposisjoner eller kunnskapsobjekter, men oppstår i møtet mellom disposisjoner og et felt med bestemte egenskaper betyr selvfølgelig ikke dermed at disposisjonene er uten betydning på slike felt men at kulturkunnskapen aldri kan diskvalifiseres av en mangelfull kulturell oppdragelse.

Til sammen utgjør disse argumentene, etter mitt syn, en begrunnelse for at finkulturelle arenaer utgjør et naturlig utgangspunkt for å konstruere et alternativt mål på kulturell kapital.

Konstruksjon av Indeks for kulturell kapital

Hvordan kan en praksisbasert indeks for kulturell kapital oppbygges?

I de foregående avsnittene har jeg drøftet noen problemer forbundet med å operasjonalisere kulturell kapital ved hjelp av indikatorer knyttet til kulturell praksis. Blant annet basert på en antagelse om at kulturell praksis er korrelert med kulturell kapital, har jeg kommet frem til at dette bør være mulig.

Neste trinn består i å utarbeide, i den utstrekning dette er mulig, en fremgangsmåte for den praktiske konstruksjonen av et slikt mål. Først skal jeg presentere datagrunnlaget jeg har valgt å bruke i denne undersøkelsen.

Datagrunnlag for undersøkelsen

For å undersøke problemstillingen har jeg valgt å bruke data fra to survey undersøkelser utført av SSB. Disse to er Levekårsundersøkelsen for 1995 og Kultur-og Mediebruk-undersøkelsen for 1991.

For utvalget til Levekårsundersøkelsen 95 ble det trukket 5000 personer fra 16 år og oppover ved utgangen av 94. Av disse falt 65 personer utenfor målpopulasjonen for undersøkelsen. Frafallsprosenten fra denne populasjonen var på 25,6 % slik at det faktiske antallet respondenter ble 3720.

Det er imidlertid ikke grunn til å tro at frafallet har ført til større utvalgsskjevheter da frafallet fordeler seg noenlunde jevnt over befolkningsgrupper etter kjønn, alder og landsdel.

Bruttoutvalget i Kultur- og Mediebruk-undersøkelsen for 1991 utgjorde 2598 personer i alderen fra 9 til 79 år. Av disse ble det gjennomført intervjuer med 2001 personer noe som innbærer et frafall på 23,0 prosent i forhold til bruttoutvalget. I forhold til spørsmålet om hvorvidt frafallet har ført til utvalgsskjevhet så kan det se ut til at frafallet har ført til en svak skjevhet i alderssammensetningen ved at aldersgruppen 67-79 år er noe underrepresentert.

Metode for konstruksjon av indeks

Siden Medie og Kulturbruk-undersøkelsen inneholder spørsmål om et bredt spekter av kulturelle aktiviteter kunne en mulig fremgangsmåte for å konstruere en indeks bestå i å ta utgangspunkt i alle spørsmålene som har med kulturbruk å gjøre, kode verdiene slik at hver variabel får omtrent samme antall verdier og deretter lage et mål på kulturell aktivitet ved å addere verdiene på de valgte variablene.

Hver variabel kunne for eksempel gis verdier fra 0 til 3 slik at lave verdier signaliserer lite kulturell kapital og høye verdier mye kulturell kapital.

En innvending mot en slik indeks er at selv om den muligens kunne gi oss en form for informasjon om kulturell aktivitet så gjør usikkerheten knyttet til, for det første, de forskjellige indikatorenes validitet som mål på kulturell kapital og, for det andre,

egnetheten av en additiv tilnæringsmåte at vi vanskelig kan vite om vi med dette målet måler kulturell kapital eller bare kulturell aktivitet generelt.

Jeg skal måle kulturell kapital og ikke en hvilken som type kulturell utfoldelse. Det er derfor nødvendig å drøfte noen problemer knyttet til hvordan en indeks skal konstrueres. Det er særlig de nevnte spørsmålene om indikatorenes validitet og nytten av å bruke flere indikatorer jeg kommer til problematisere.

Hoper interessen for forskjellige kulturelle uttrykk seg opp? En antagelse om den legitime kulturinteressens logikk

I det skisserte forslaget til konstruksjon av indeks foreslo jeg at en indeks på kulturell kapital kunne konstrueres ved å addere et større eller mindre antall kulturelle indikatorer.

Hvor egnet er imidlertid et mål som er konstruert på denne måten til å registrere forskjeller i kulturell kapital blant respondentene i undersøkelsen? En utilsiktet konsekvens av å bruke en additiv indeks er at respondenter som har et variert forbruk av kulturelle tilbud vil få en høyere score på indeksen enn respondenter med et smalt forbruk selv om antallet aktiviteter for hvert av de kulturelle tilbudene er lavere i gruppen med variert enn i gruppen med smalt forbruk. Dersom dette er en konsekvens av å bruke en additiv indeks så innebærer det at indeksen tilkjenner det å ha et bredt forbruk av kulturelle tilbud høyere verdi enn å ha et smalt forbruk. En additiv indeks kan dermed sies å inneholde en antagelse om at bredt forbruk er en bedre indikator på kulturell kapital enn et smalt forbruk.

Hvis det derimot ikke er noen grunn til å anta at interessen for kulturelle former ”hoper seg” på en måte som gjør at det å ha én kulturell interesse øker sannsynligheten for at man har flere så reduserer dette hensiktsmessigheten av å konstruere en indikator ved å addere mange kulturelle indikatorer.

Siden holdbarheten av en antagelse om opphoping ikke er umiddelbart innlysende så skal jeg undersøke i hvilken grad en slik antagelse kan underbygges med argumenter.

Argumenter for additivitet av kulturelle interesser

Bak ønsket om å lage en additiv indeks for kulturell kapital ligger en antagelse om at kulturinteresse følger en additiv logikk. Ifølge denne antagelsen leder interesse for en form for kultur til interesse for andre kulturformer.

Dersom denne antagelsen stemmer vil følgelig en person som scorer høyt eller over gjennomsnittlig på en eller flere antatt sentrale indikatorer på kulturell kapital med større sannsynlighet enn en person som scorer under gjennomsnittlig på de samme indikatorene også interessere seg for andre og kanskje mer perifere kulturformer.

I dette avsnittet vil jeg forsøke å belyse berettigelsen av en antagelse om at den legitime kulturelle kompetansen oftere fremtrer som en bred enn en smal interessedisposisjon. Deretter vil jeg forsøke å undersøke spørsmålet om additivitet ved hjelp av en empirisk test.

Antagelsen om at det er en sammenheng mellom et vidt kulturelt forbruk og kulturell kapital er basert på følgende resonnement.

Et ønske om sosial eller kulturell anerkjennelse kan et stykke på vei forklare hvorfor mange personer fra lavere sosiale sjikt interesserer seg for den legitime kulturen, men ifølge teorien har personer med kulturfattige bakgrunner ofte bare i beskjeden grad ervervet de betraktningsmåter og kulturelle koder, altså de mentale redskapene, som utgjør viktige forutsetninger for tilegnelse av en legitim form for kunnskap om kulturelle spørsmål og verker. Ifølge teorien er det grunn til å anta at for personer uten høystatus bakgrunn koster kulturinteressen mer i form av tid og anstrengelse enn for personer som er bærere av en kulturell disposisjon som blant annet kommer til syne ved at den legitime reaksjonen i møte med kulturelle stimuli utløses spontant og urefleksivt. Dersom et kjennetegn ved personer med lavkulturelle bakgrunn er at de mangler persepsjonskategorier og koder som utgjør viktige nøkler til forståelse av de legitime kulturelle feltenes problemstillinger virker det lite sannsynlig at deres representasjon blant storforbrukerne av legitime kulturelle tilbud er særlig stor. Fordi personer med høykulturell bakgrunn ofte er i besittelse av en disposisjon som gjør de forskjellige kulturelle feltene mer forståelige har de bedre forutsetninger for å kunne opprettholde en aktiv relasjon til forskjellige kulturelle felt samtidig som de vil ha bedre forutsetninger for å ”få noe igjen for” denne interessen.

Dette resonnementet innebærer imidlertid ikke at personer med et mer begrenset kulturelt interessefelt ikke kan ha kulturell kapital eller aldri kommer fra høykulturelle bakgrunner, men det styrker en antagelse om at interesse for et bredt spekter av kulturelle tilbud utgjør en god indikator på kulturell kapital.

Den måten Bourdieu enkelte steder beskriver den typiske distingverte måten å forholde seg på er også egnet til å støtte en antagelse om at en bredt anlagt kulturell interesse er en

mer typisk fremtredelsesform for den kulturelle kapitalen enn en smalere og mer intensiv dyrking av ett kulturelt felt (Bourdieu 95). Ved å dyrke dybde heller enn bredde risikerer man å bli oppfattet som ensartet og snever, egenskaper som befinner seg langt unna de klassiske dannelsesidealene som fremdeles påvirker våre oppfatninger om distinksjon.

Den monomane spesialisten demonstrerer ofte en interesse som er overdreven og overivrig heller enn avslappet og verdensvant og interessen for uvesentlige detaljer avslører at kunnskapen er ervervet gjennom lesning heller enn et resultat av en genuin og personlig "forståelse" av kulturens særegne logikk.

En svakhet ved de argumentene for antagelsen om opphoping av kulturelle interesser jeg her har presentert er imidlertid at de utelukkende forteller noe om sammenhengen mellom en bred interessemodus og bakgrunn men lite om sammenhengen mellom en spesialisert interessemodus og kulturell bakgrunn.

Sammenhengen mellom det å ha et smalt kulturelt interessefelt og sosial bakgrunn vet vi fremdeles lite om utover at vi antar at korrelasjonen her er svakere enn mellom bredt kulturelt interessefelt og sosial bakgrunn.

Kanskje kan antagelsen om opphoping av kulturelle interesser styrkes ved hjelp av en statistisk undersøkelse?

En metode for å undersøke hvilket forbruksmønster som utgjør kjennetegn på kulturell kapital

Gunnar Sæbø og Einar Øverbye har i artikkelen "Forsvar for bruk av "naive" indekser i levekårsforskningen" skissert en fremgangsmåte for hvordan man kan undersøke hvorvidt en gruppe indikatorer, i deres tilfelle på levekår, er uavhengige, kompenserende eller opphopende.

De ønsket å undersøke en antagelse om at negative levekårskomponenter følger en opphopende logikk for en spesiell gruppe av befolkningen, nemlig sosialklientene. Man kunne bruke en lignende fremgangsmåte for å undersøke om bruken av kulturtilbud viser en opphopende, kompenserende eller uavhengig tendens for storforbrukerne av kulturelle tilbud som vi regner som sentrale indikatorer på kulturell kapital (Sæbø og Øverbye 94).

For min problemstilling vil det være interessant å undersøke om det er noen forskjeller i graden av opphoping av kulturell forbruk mellom de som har kulturell kapital og totalbefolkningen, eller mellom de mest aktive kulturbrukerne og befolkningen totalt

sett. Er opphopingen større eller mindre blant aktive kulturbrukere enn blant mindre aktive kulturbrukere?

Dersom man kunne identifisere en gruppe kulturelt interesserte respondenter i utvalget ved å bruke en antatt sentral indikator på kulturell kapital som seleksjonsvariabel kan denne gruppen sammenliknes med "resten av befolkningen" på samme måte som Sæbø og Øverbye.

I mitt tilfelle vil det imidlertid knytte seg større usikkerhet til den prosessen som består i å identifisere en gruppe brukere av legitime kulturelle aktiviteter enn tilfellet var i Sæbø og Øverbyes undersøkelse. I deres tilfelle var det selvfølgelig naturlig å bruke mottak av økonomiske støtteordninger som seleksjonsvariabel og sammenlikne disse med totalbefolkningen.

Likevel mener jeg at selv ved bruk av en mindre opplagt seleksjonsvariabel så vil en slik test kunne gi en pekepinn om sammenheng mellom indikatorer på kulturbruk. I henhold til tidligere drøftelser av hvilke egenskaper antatt sentrale indikatorer på kulturell kapital kan tenkes å ha har jeg bestemt å bruke antall ganger på konsert med klassisk musikk eller samtidsmusikk som seleksjonsvariabel. Alle som har vært på en slik konsert en eller flere ganger i løpet av det siste året har blitt plassert i en antatt over gjennomsnittlig kulturelt aktivt gruppe, mens de som ikke har vært på konsert har havnet i en under gjennomsnittlig kulturelt aktiv gruppe. Det er mange innvendinger å knytte til denne måten å dele opp utvalget på, men det kan argumenteres for at denne seleksjonsvariabelen er bedre enn mange andre fordi interesse for klassisk musikk og særlig for klassisk samtidsmusikk sannsynligvis er en særlig legitim form for kulturinteresse. Samtidig har et tilstrekkelig stort antall av respondentene vært på klassisk konsert til at vi med denne seleksjonsvariabelen får en rimelig stor gruppe aktive kulturbrukere (ca en tredel). Hvis vi derimot hadde brukt konsertabonnement eller operaabonnement som seleksjonsvariabler så ville vi sittet igjen med en veldig liten gruppe kulturelt aktive. Det ville sannsynligvis skapt problemer i forhold til signifikansen av sammenhengene mellom forskjellige indikatorer i en eventuell opphopingstendens. En måte å teste seleksjonsvariabelens egnethet på kan bestå i å sammenlikne fordelingene for de to gruppene som oppstår ved å bruke denne seleksjonsvariabelen på en rekke indikatorer på kulturell aktivitet.

Det kan være interessant å sammenlikne de to gruppenes fordelinger på de indikatorene jeg har planlagt å inkludere i indeksen fordi det kan gi en indikasjon på relevansen av hver enkelt indikator i forhold til å avdekke forskjeller i kulturelt forbruk og i

forbruksmønsteret. Samtidig kan en slik sammenlikning gi en indikasjon på hvor godt egnet seleksjonsvariabelen er i forhold til å gruppere utvalget på en måte som viser til reelle forskjeller i kulturbruksmønsteret.

Den følgende tabellen viser fordelingen på disse indikatorene på kulturbruk hver for seg for henholdsvis de aktive kulturbrukerne og totalbefolkningen. Tallene er oppgitt i prosent.

	Aktive kulturbrukere	Totalbefolkning
Medlem i filmklubb	1,3	1,0
Lånt bok på bibliotek minst en gang	52,3	49,2
Har teaterabonnement	1,5	0,8
Har vært på teater minst en gang	63,5	37,3
Har operaabonnement	1,5	0,6
Har vært på opera minst en gang	11,6	2,9
Har vært på ballett minst en gang	13,0	5,6
Har konsertabonnement	3,5	0,6
Spiller strykeinstrument	2,6	1,1
Aktivt medlem i kor / sang gruppe	21,1	4,7
Aktivt medlem i klassisk orkester	1,6	0
Er medlem i kunstforening	10,8	3,5
Har besøkt billedkunst utstilling minst en gang	62,8	32,7
Har besøkt annet museum minst en gang	33,4	16,8

Selv om tabellen viser at den kulturelle aktiviteten i gruppen aktive kulturbrukere er større på alle indikatorer enn i totalbefolkningen sier den lite om hopingstendenser.

En indikasjon på opphopingstendenser kan vi få ved å lage en matrise over sammenhengen mellom 15 indikatorer på kulturell aktivitet.

En korrespondansematrise vil vise om det er en større forekomst av positive korrelasjoner mellom de forskjellige indikatorene blant ”storforbrukerne” enn blant ”de andre”.

Dersom en korrelasjonsmatrise indikerer at opphoping er mer uttalt enn kompensering eller uavhengighet er neste skritt å velge ut et sett indikatorer som kan inngå i en ”hopingsindeks”.

Etter samme fremgangsmåte som Sæbø og Øverbye har jeg fra kultur- og mediebruksundersøkelsen valgt ut (14) indikatorer på kulturell aktivitet av forskjellige typer og kodet

disse slik at stort kulturelt forbruk har fått høyeste numeriske verdi. Disse 14 variablene gir i alt 225 korrelasjoner.

Nedenfor følger en oversikt over resultatene av de bivariate korrelasjonsmatrisene for henholdsvis de antatt aktive kulturbrukerne og totalbefolkningen:

	Aktive Kulturbrukere			Totalbefolkning		
	Pos	Neg	Tot	Pos	Neg	Tot
R=	Prosent			Prosent		
.25	2	0	2	0	0	0
.15-.25	8	0	8	5	0	5
.10-.14	12	1	13	9	0	9
.10, sign	4	0	4	10	0	10
.10, ikke sign	39	21	60	23	31	54
I alt	65	22	87	47	31	64

Som vi ser av denne tabellen så finner vi litt flere sterke sammenhenger blant aktive kulturbrukere enn i resten av befolkningen, og et noe høyere antall svakere korrelasjoner i resten av befolkningen enn blant de antatt mest aktive kulturbrukerne. Videre finner vi veldig få negative korrelasjoner hvilket skulle tyde på at opphoping av indikatorer er mer uttalt enn kompensering. Dersom kulturinteresse hadde fulgt en kompensasjonslogikk burde vi funnet flere negative korrelasjoner.

Vi finner altså at det er en svak opphopningstendens i kulturinteresse. Dette resultatet styrker tilliten til vår antagelse om at interesse for en genre ofte ledsages av interesse for andre kulturelle genrer. I tillegg indikerer resultatene at opphopningstendensen er noe tydeligere blant en antatt mer kulturelt aktiv gruppe enn i befolkningen generelt.

Hvor mange indikatorer bør indeksen bestå av?

Selv om denne undersøkelsen bare viste en beskjeden tendens i retning av opphoping av kulturelle interesser så ga den i hvert fall ingen grunn til å anta at kulturell interesse følger en kompenserende logikk. Det skulle dermed ikke være noen tungtveiende argumenter mot å bruke en additiv fremgangsmåte ved konstruksjon av indeksen for kulturell kapital.

Undersøkelsen hjelper oss imidlertid ikke til å besvare spørsmålet om hvor mange indikatorer en indeks bør inneholde.

Er det mest hensiktsmessig at indeksen inneholder to eller fem eller ti indikatorer?

Dette spørsmålet avhenger av flere forhold, noen av pragmatisk og noen av mer substansiell art.

Et forhold som åpenbart har betydning for hvor mange indikatorer det er hensiktsmessig å bruke er hvor mange gode indikatorer på kulturell kapital som er tilgjengelige i datagrunnlaget.

I tillegg avhenger indeksens størrelse av indikatorenes potensiale til å registrere forskjeller i et tallmessig begrenset materiale.

Disse hensynene kommer jeg tilbake til i avsnittene som omhandler den konkrete konstruksjonen av indeksen for kulturell kapital.

Hva skal vi egentlig måle: Indikatorenes validitet

Dersom målsetningen var å lage et generelt mål for kulturell aktivitet uavhengig av kulturaktivitetens form, innhold eller status kunne en rimelig fremgangsmåte for å konstruere en indeks bestå i å addere et vidt spekter av kulturelle aktiviteter eller indikatorer.

Siden vi imidlertid ønsker å måle et begrep som representerer en hierarkisk oppfatning av kulturelle aktiviteterets legitimitet vil jeg i dette kapitlet drøfte noen problemer knyttet til variansen i korrelasjon mellom kulturell kapital og ulike kulturelle aktiviteter.

Inflasjonen i bruken av kulturbegrepet har over tid ført til en utvanning av begrepets opprinnelige betydning og en ikke hierarkiserende oppfatning av forholdet mellom forskjellige kulturelle aktiviteter kan se ut til å vinne terreng. I Norge har sterke politiske krefter arbeidet målrettet for å oppnå en sidestillelse av kulturelle aktiviteter som har svært lite felles i et utvidet kulturbegrep. Dette utvidete kulturbegrepet inkluderer både bred og lavkulturelle aktiviteter som det er grunn til å anta står i nokså sterk kontrast til den type kompetanse det er naturlig å assosiere med begrepet kulturell kapital.

Om motivet for denne sidestillingen har vært av praktisk eller ideologisk art skal ikke diskuteres her, men det kan ikke utelukkes at en slik offentlig holdning over tid kan ha bidratt til å redusere finkulturens status vis a vis andre kulturformer.

Det kan derfor ikke utelukkes at enkelte former for kulturbruk kan være så vel ukorrelet som negativt korrelert med begrepet vi ønsker å måle.

Til tross for at det knytter seg mange problemer til et forsøk på å ”resonnere” seg frem til de ulike kulturelle aktiviteterets egnethet som indikatorer på kulturell kapital så gjør den

store statusmessige variasjonen mellom ulike kulturelle aktiviteter det nødvendig å vurdere aktivitetenes sentralitet i forhold til det teoretiske begrepet kulturell kapital.

Indikatorer på kulturell kapital

Når vi skal forsøke å skille mellom sentrale og perifere indikatorer på kulturell kapital beveger vi oss inn i usikkert lende. Dette skyldes at kulturelle aktiviteter befinner seg i en kontinuerlig tilstand av legitimering og delegitimering blant annet avhengig av aktivitetenes bånd til de ulike samfunnssklassene.

Argumenter for eller imot de forskjellige aktivitetenes egnethet som indikatorer vil uunngåelig inneholde elementer av intuisjon og vil samtidig påvirkes av sosial posisjon. Videre vil antagelser om sammenhenger være knyttet til mer eller mindre pålitelige data om fortidige konstellasjoner og ikke til hvordan situasjonen er i dag. (Her kan det imidlertid tenkes at den antatte tregheten i omrokkingen av de kulturelle produktenes status, ikke minst på de mest legitime kulturelle arenaene, kan komme oss til nytte!) Til tross for at eventuelle kriterier for kulturelle indikatorers sentralitet vil være åpne for denne typen kritikk skal jeg presentere to argumenter som kan fungere som generelle ledesnorer i arbeidet med skille sentrale fra perifere indikatorer. Selv om denne fremgangsmåten ikke tilfredsstiller stringente metodiske krav så innebærer alternativet at vi betrakter alle aktiviteter som like sentrale. Ved å unnlate å forsøke å skille sentrale fra perifere og ikke korrelerte indikatorer vil det være vanskelig å hevde at vi har laget et mål på kulturell kapital.

Kulturelle felt varierer i graden av tilgjengelighet

Basert på en antagelse om at de mest legitime kulturelle aktivitetene er de som i størst grad forutsetter at man har den typen forkunnskaper som i hovedsak finnes i uformelle, kulturelt interesserte miljøer (høystatus bakgrunn) kan vi oppstille som en hypotese at det er en sammenheng mellom feltets åpenhet og indikatorenes sentralitet (Bourdieu 95).

Relativt åpne felt, eller felt som ikke disponerer over midler til å holde ikke-kvalifiserte ute, vil antagelig utgjøre mer usikre indikatorer på kulturell kapital

Mot et slikt argument kan det innvendes at selv om feltene varierer i sin grad av åpenhet så gjelder jo dette hovedsakelig i forhold til meninger og tolkninger som inngår i debattene om den legitime kulturelle forståelsen. Galleriene, konsertsalene og teaterscenene derimot er ikke lukket i noen meningsfull forstand.

Til tross for relevansen av denne innvendingen vil jeg fastholde at selv om mange kulturelle arenaer ikke er stengt i fysisk forstand så er de allikevel i en spesiell forstand stengt fordi en korrekt forståelse av dets anliggender ofte forutsetter spesifikke forkunnskaper og kulturelle referanser.

Språk versus form

Et annet kriterie som kan være til hjelp med å skille sentrale fra perifere indikatorer er, i likhet med det første kriteriet, utledet av en antagelse om at de mest legitime kulturelle aktivitetene er de som i størst grad forutsetter tidlig familiærising av kulturelle holdninger og koder. I tillegg viser det til det tidligere omtalte dialektiske forholdet mellom et felts legitimitetsgrad og av dets sentralitet i utdanningsinstitusjonenes planer for kulturell utdanning. (Er det ikke et paradoks at skolen beskrives som en garantist for kulturell kapital samtidig som den forringer statusen til de kulturelle verkene den bidrar til å spre kunnskap om?)

Kulturelle former som formidler mening gjennom et sosialt konstituert språk kan være eksempler på former som forutsetter mindre forkunnskaper og som kanskje dermed er mer attraktive for kulturelt interesserte personer med lavkulturell bakgrunn.

For eksempel kan det tenkes at kulturelle former der språket spiller en sentral rolle, generelt sett, er lettere å nærme seg for novisen, enn mindre språkbaserte kulturelle former som musikk, dans og forskjellige former for bildende kunst som maleri, skulptur eller installasjoner. Selv om også språket kan manipuleres til det nesten ugjenkjennelige så utgjør språket og ordene en type materiale hvis betydning er avhengig av en betydelig konsensus mellom produsenter og brukere.

Fordi språkbaserte kulturelle former er nærmere knyttet til en felles språklig virkelighet enn toner, former og farger, og stiller mindre krav til en spesialisert kulturell kompetanse og dermed yter mindre motstand for de som ikke er i besittelse av relevante referanser, så blir en annen hypotese at folk med lite kulturell bakgrunn i første omgang vil interessere seg for kulturelle former der språket utgjør et viktig meningsbærende element som skuespill, romaner og dikt.

En konsekvens av denne hypotesen er at man skulle forvente at sammenhengen mellom kulturell praksis og kulturell kapital er svakest i forhold til kulturelle felt der en språklig forståelse står sentralt. Av den grunn kan man anta at for eksempel teater, litteratur og film sannsynligvis utgjør mer usikre indikatorer på kulturell kapital enn kulturelle felt

som musikk, dans og bildende kunst og særlig i sine mer moderne, ikke – representerende former.

Stor versus liten indeks

Et spørsmål som det kan være nyttig å overveie før jeg tar fatt på den praktiske konstruksjonen av en indeks for kulturell kapital handler om indeksens størrelse eller om hvor mange indikatorer en slik indeks bør inneholde. Valget står altså mellom å konstruere en liten indeks bestående av relativt sikre indikatorer og en større indeks som består av både sikre og mindre sikre indikatorer.

I de kommende avsnittene vil jeg drøfte fordeler og ulemper knyttet til å bruke få eller mange indikatorer.

Argumenter for smal indeks; pålitelighet

Jeg har tidligere drøftet noen problemer knyttet til å bruke kulturell praksis som indikatorer på kulturell kapital. Denne usikkerheten kan imidlertid et stykke på vei reduseres dersom indeksen bygges opp av indikatorer som sannsynligvis er høyt korrelert med kulturell kapital.

Hvilke former for kulturell aktivitet er så med relativt stor sannsynlighet korrelert med kulturell kapital? Kriteriene vi utledet fra drøftingen om indikatorenes sentralitet var at felt som stiller relativt store krav til forkunnskaper og kulturelle aktiviteter som ikke er språkbaserte sannsynligvis er høyere korrelert med kulturell kapital enn ”åpne” og språkbaserte varianter.

En fordel med å benytte høyt spesialiserte former for kulturbruk som indikatorer er at problemet med illegitime eller ikke distinktive tolkninger er minst i de antatt mest legitime kulturelle feltene. Hører man på samtidsmusikk eller er interessert i moderne kunst så er denne typen aktiviteter og kompetansen om dem ofte distingverende i seg selv, mens legitimiteten av aktiviteter som teater, litteratur og film i betydelig grad avhenger av evne til filtrere bort ikke legitime verker og tolkninger. Kultur- og mediebruksundersøkelsen inneholder noen spørsmål om denne typen smale og spesialiserte kulturelle aktiviteter som vi kan anta utgjør indikasjoner på kulturell kapital. En indeks bygget opp utelukkende ved hjelp av spesialiserte kulturelle indikatorer vil kanskje utgjøre et mer pålitelig mål på kulturell kapital enn en indeks som også inneholder bredkulturelle indikator. Siden antallet veldig spesialiserte aktiviteter i

undersøkelsen er ganske lite vil imidlertid en slik indeks bestå av et ganske lite antall indikatorer.

Argumenter for bred indeks

Hvilke argumenter taler for å inkludere antatt mindre finkulturelle aktiviteter i en indeks for kulturell kapital når usikkerheten knyttet til validiteten av mange av dem er relativt stor?

Et praktisk problem knyttet til å bruke et lite og kresent sett av indikatorer er at i et utvalg bestående av drøyt 2000 respondenter vil veldig få oppnå en høy score på en slik indeks. Dette forholdet kan skape problemer i forhold til resultatenes statistiske signifikans. Dette problemet kommer jeg tilbake til senere.

En stor indeks vil være bedre egnet til å skille storforbrukere fra tilfeldige forbrukere. Et annet praktisk problem med å bruke et lite utvalg av antatt pålitelige indikatorer består i at et slikt mål vil gjøre det mulig å få en høy score på kulturell kapital utelukkende ved å ha et høyt eller moderat forbruk på en indikator. En liten indeks vil således være bedre egnet til å måle kulturaktivitetens ”dybde” eller intensitet enn dens ”bredde”.

Vi bør altså konstruere et finstilt mål ved hjelp av indikatorer som på den ene siden er relativt spesialiserte, men som samtidig ikke er så spesialiserte at de bare forekommer hos en av tusen. Indikatorene bør med andre ord ikke være så smale eller utilgjengelige at observasjonenes frekvens skaper vanskeligheter i forhold til resultatenes signifikans. Indikatorer som skal inngå i en finstilt indeks på kulturell kapital bør derfor ideelt sett innfri to krav. For å ivareta tilliten til indikatorenes validitet bør de kulturelle aktiviteter være av en type som stiller relativt høye krav i form av kunnskap og referanser. Samtidig bør de forekomme tilstrekkelig hyppig til at andelen av respondenter i undersøkelsen som har denne interessen gjør det mulig å oppnå statistisk signifikante resultater.

Praktisk konstruksjon av Indeks

Oppbygging av indeks

De argumentene jeg har drøftet ovenfor gir noen retningslinjer for hvordan en relativt bred indeks for kulturell kapital kan bygges opp. Likevel finnes det mange måter å gjøre dette på.

Fremgangsmåten jeg har valgt består i først å lage en finstilt indeks bestående av et lite antall antatt sentrale indikatorer. Deretter vil jeg utvide denne indeksen ved å trekke inn

mer usikre indiaktorer i indeksen basert på disse indikatorenes grad av korrelasjon med den finstilte indeksen.

Først konstrueres en forholdsvis liten indeks bestående av noen få relativt pålitelige og størrelsesmessig (statistisk anvendelige) egnede indikatorer. Det er lite hensiktsmessig i den første fasen av oppbyggingen av en indeks å bruke de smaleste indikatorene blant annet fordi de ofte er lavt korrelert med andre indikatorer.

Når den lille indeksen er konstruert kan man imidlertid vurdere å utvide denne med andre potensielle indikatorer som tidligere har vært holdt utenfor enten fordi de har vært for smale eller for upresise eller fordi det av andre grunner knytter seg usikkerhet til hvorvidt de kan fungere som indikatorer på kulturell kapital. Inklusjon i en bred indeks bestemmes av styrken på korrelasjonen mellom potensielle indikatorer og den smale indeksen som er sammensatt av et lite antall indikatorer.

Valget av hvilke indikatorer eller spørsmål som synes best egnet til å utgjøre kjernen i en foreløpig indeks av den typen jeg nå har drøftet må derfor ses på i forhold til både kriteriet om eksklusivitet og statistisk pålitelighet.

Program for konstruksjon av ”finstilt” indeks

Kultur- og medibruksundersøkelsen inneholder et vidt spekter av opplysninger om kulturbruk i vid forstand, fra biblioteksbesøk og boklesing til interesse for ballett og samtidsmusikk. Denne undersøkelsen gjør det dermed mulig å konstruere en indeks for kulturell kapital ved hjelp av indikatorer knyttet til kulturell aktivitet som sannsynligvis er klart korrelert med kulturell kapital fordi de er relativt smale. Ved hjelp av denne undersøkelsen kan vi således lage et ganske ”finstilt” mål på kulturell kapital.

Den finstilte indeksen for kulturell kapital konstrueres ved at de fem antatt sentrale indikatorene adderes på følgende måte:

Liten finstilt indeks på kulturell kapital = kkdirin

Kkdirin = antall operabesøk + antall danseforestillinger + antall konserter + antall besøk billedkunst + antall teaterforestillinger

Variablene som inngår i den finstilte indeksen er kodet slik at 0 besøk siste 12 måneder har verdien 0, 1 besøk har verdien 1 og flere enn et besøk har fått verdien 2. Den lille indeksen har følgelig et verdispenn fra 0 – 10.

Utvidelse av indeks

Denne lille indeksen er kanskje allerede et brukbart mål på kulturell kapital. Det er derfor mulig at det ikke er noen grunn til å utvide denne indeksen med en rekke andre, mer usikre, indikatorer på kulturell kapital.

Et argument for likevel å trekke inn flere indikatorer er at kultur- og mediebruksundersøkelsen inneholder opplysninger om en rekke andre, mer spesialiserte og marginale, kulturelle aktiviteter. Ved å inkludere de av disse som er relativt høyt korrelerte med den lille indeksen kan man utvide og forbedre målet slik at kulturelt bemidlede personer med høyt spesialiserte former for forbruk også fanges opp samtidig som et bredere sammensatt mål vil være bedre egnet til å registrere forskjeller i forhold til forbrukets bredde og omfang.

Liste over hvilke indikatorer jeg har valgt å utvide den lille indeksen med.

Utvalget er foretatt på basis av variablenes korrelasjon med finstilt indeks.

Biblioteksbesøk (Biblbs) -	0,17
Egen kulturell aktivitet (Egenkuak) -	0,19
Type musikk (Typmus) -	0,22
Samtidsmusikk (Sammus) -	0,24
Korsang -	0,21
Konsserter utland (Konsutl) -	0,23
Moderne ballett (Modbal) -	0,26
Klassisk ballett (Klabal) -	0,37
Tangent instrument (Tangin) -	0,16

Utvidelse av "finstilt" indeks kkdirin2

$Kkdirin2 = kkdirin + biblbs + egenkuak + typmus + korsang + konsutl + klabal + tangin$
 Variablene type musikk, samtidsmusikk, korsang, moderne ballett og klassisk ballett er avledet av spørsmålene om hva slags type konsert eller danseforestilling respondentene oppgir at de besøkte sist. Dersom det var en av disse typene har de fått verdien 1 i tillegg til den verdien de fikk på spørsmålet om antall konsserter eller danseforestillinger de seneste 12 måneder. Variablene egen kulturell aktivitet og tangent instrument er konstruert ut fra spørsmålene om hvorvidt respondenter bedriver egen kulturell aktivitet, eller selv spiller et tangentinstrument. Igjen har positiv besvarelse gitt verdien 1 mens negativ besvarelse tildeles verdien 0.

Når vi undersøker korrelasjonen mellom $kkdisin2$ og $kkdisin$ (som er konstruert ved hjelp av indikatorer som vi også finner i levekårsundersøkelsen 95 og som således kan reproduseres der) finner vi at korrelasjonen er 0,8

Denne korrelasjonen er såpass høy at det er mulig å bruke $kkdisin$ som et omtrent like valid mål på kulturell kapital som $kkdisin2$.

Datakilder

Svakheter ved datasettene hver for seg

En alvorlig mangel ved Medie- og Kulturbrukundersøkelsen (M&K) er at den inneholder lite informasjon om familiebakgrunn, det vil si om foreldrenes utdanning og yrker.

Det målet på kulturell kapital man kan lage ved å velge ut og rangere mange kulturelle indikatorer fra denne undersøkelsen kan således sammenholdes med respondentenes egen utdanning, men ikke med deres familiebakgrunn. Jeg får altså bare undersøkt den ene siden av forklaringsmodellen med dataene fra denne undersøkelsen.

Levekårsundersøkelsen, derimot, inneholder informasjon om foreldrenes utdanning og yrker, så langt respondentene har kunnskap om dette, men lite om kulturbruk.

Hvordan kan datasettene kombineres?

Beslutningen om å ta i bruk data fra to forskjellige undersøkelser er uttrykk for et kompromiss som ble nødvendiggjort av at disse undersøkelsene, hver for seg, er mangelfulle i forhold til å undersøke problemstillingen min.

I mangel av et datasett som inneholdt alle nødvendige data har jeg altså valgt å bruke to forskjellige datasett som til sammen inneholder de dataene jeg trenger for å undersøke problemstillingen min, til tross for at et slikt kompromiss medfører metodiske problemer og til en viss grad innebærer et ekstra usikkerhetsmoment knyttet til tolkning av resultater.

Det ideelle hadde selvfølgelig vært å ha et datasett med informasjon om både familiebakgrunn, egen utdanning og kulturbruk for de samme individene.

For å undersøke problemstillingen min med disse datasettene var det nødvendig å kombinere dem på en måte som ville gjøre det mulig å bruke dem for å undersøke min problemstilling.

Jeg gjør dette ved å konstruere et best mulig mål på kulturell kapital med utgangspunkt i M&K undersøkelsen. Deretter lager jeg en tilsvarende indeks på kulturell kapital ut fra de

få (5) spørsmålene som omhandler kulturbruk i Levekårsundersøkelse. Siden Levekårsundersøkelsen bare inneholder noen få spørsmål om kulturbruk så er det et begrenset antall måter å konstruere en indeks fra denne undersøkelsen på.

Neste skritt består i å ”kopiere” indeksen eller det indeksprogrammet som jeg brukte i konstruksjonen av levekårsindeksen over til M&K undersøkelsen. Da har jeg to indekser, en stor indeks konstruert ved hjelp av mange variable om kulturbruk og en mindre indeks som er konstruert etter nøyaktig samme modell som indeksen i Levekårsundersøkelsen. Rasjonalen bak disse operasjonene er at dersom den store indeksen på kulturell kapital er et godt mål på kulturinteresse eller kulturell kapital, så vil en høy korrelasjon mellom den store og den lille indeksen, som er identisk med Levekårsindeksen, gi grunn til å anta at også den lille indeksen kan fungere som et mål på kulturell kapital, selv om denne lille indeksen er et langt grovere mål.

Når jeg bruker den store indeksen som mål på hvor god den lille indeksen er så vil nødvendigvis kvaliteten og presisjonsnivået på resultatene ikke bare avhenge av hvor høy korrelasjonen er mellom disse to, men også av hvor godt det store målet er.

Tankegangen er at den store indeksen kan fungere som et mål på hvor god den lille indeksen er som et mål på kulturell kapital.

Anmerkninger til fremgangsmåten

Selv om man på denne måten et stykke på vei kan forsikre seg om at den indeksen som faktisk skal brukes (Levekårsundersøkelsens), utgjør et brukbart mål på kulturell kapital så vil det være et stykke igjen før korrelasjonen mellom de to indeksene nærmer seg 1. Til tross for at vi ideelt skulle hatt et datasett med alle nødvendige data så burde ikke problemene knyttet til å kombinere to datasett være større enn at vi allikevel kan ha tillit til resultatenes gyldighet, forutsatt at det er høy korrelasjon mellom de to indeksene.

Operasjonalisering av sosial bakgrunn

Utdannelsens lengde som mål på sosial bakgrunn

Det neste begrepet som må operasjonaliseres før den empiriske analysen kan begynne er sosial bakgrunn.

En relativt vanlig indikator på sosial bakgrunn er foreldrenes utdanningslengde. Hvis man i tillegg har opplysninger om utdanningens art (om den for eksempel er hovedsakelig praktisk eller teoretisk) kan man lage et enda mer presist mål..

Siden større undersøkelser som regel mangler data med et slikt presisjonsnivå så utgjør ofte variabler som utdanningslengde og fars yrke de hyppigst brukte indikatorene på sosial bakgrunn.

Det er imidlertid ikke en selvfølge at utdanningslengde er en god indikator på sosial bakgrunn selv om det sannsynligvis vil være en sammenheng mellom utdanningsnivå og samfunnsmessig posisjon. Går man noen tiår tilbake i tid så var trolig korrelasjonen mellom utdanning og sosial posisjon eller sågar medlemskapet i den dominerende klasse ganske sterk, men ettersom høyere utdanning er blitt mer vanlig er denne sammenhengen blitt svekket, skjevheten i den klassemessige rekrutteringen til høyere utdanning har til en viss grad blitt utjevnet (Grøgaard 99, Opheim 2004).

Selv om det kan være grunn til å peke på noen av problemene som svekkelsen av sammenhengen mellom klasse og utdanning skaper i forhold til å bruke foreldrenes utdanning som hovedindikator på sosial bakgrunn så bør ikke betydningen av disse problemene overdrives heller.

Som tidligere nevnt utgjør de punktene jeg her har drøftet et begrenset problem for denne undersøkelsen fordi den utdanningsveksten som kan tenkes å svekke den omtalte korrelasjonen først for alvor har skutt fart i løpet av de to tre siste tiårene. Det er jo foreldrenes utdanning vi ser på og de tilhører jo for en stor del den eldre generasjonen (for eksempel foreldrene til de som var middelaldrende og eldre i 1995) der korrelasjonen mellom utdanning og klasse var sterkere.

Konkret om operasjonalisering

Hvilke valg er det en står overfor ved operasjonalisering av sosial bakgrunn?

Skal man f.eks. bruke fars utdanning, begge foreldrenes utdanning eller utdanningen til den av foreldrene med lengst utdanning?

Hvordan kan slike valg begrunnes og hvilken vekt kan man tillegge resultater i forhold til dette spørsmålet?

Fars utdanning har tradisjonelt vært brukt som indikator, ikke bare på familiens sosioøkonomiske status, men også på nivået av kulturell kapital i oppveksthjemmet i mye samfunnsvitenskapelig forskning knyttet til lagdelings- og klassespørsmål.

En åpenbar forklaring på dette er at det først i de siste to til tre tiårene har blitt vanlig blant kvinner å ha fulltidsjobb utenfor hjemmet. Mannen har derfor tradisjonelt blitt betraktet som den statusbringende part i familien.

At familiens sosiale status fremdeles ofte bestemmes av mannen i samfunnsvitenskapelige analyser skyldes nok delvis at menn i foreldregenerasjonen fremdeles i gjennomsnitt har høyere utdanning og arbeider i yrker med høyere status enn kvinner og delvis at det tar tid å forandre metodisk tilnærming.

I dag er det ikke lenger så åpenbart at familiens sosioøkonomiske posisjon bestemmes av mannen, men da størstedelen av respondentene i denne undersøkelsen vokste opp før kvinnenens inntog på utdanningsarenaene for alvor begynte så er det allikevel mest hensiktsmessig å bruke fars utdanning som hovedindikator på sosial bakgrunn. Det kan imidlertid tenkes at bruk av mors utdanning kan avdekke forskjeller mellom høystatusgrupper blant annet i forhold til spørsmål om ansiennitet i de forskjellige sosiale sjikt, noe en indikator som fars utdanning ikke gir tilstrekkelige opplysninger om. Det kan tenkes at dersom både mor og far har lange utdannelser så er det en indikasjon på en sterkere forankring innen "borgerskapet" mens en slik tilknytning vil være mer usikker for familier der bare en av partene har lengre utdanning. Siden det knytter seg betydelig usikkerhet til slike antagelser vil jeg imidlertid i hovedsak bruke fars utdanning som indikator.

Konstruksjon av indeks

I levekårsundersøkelsen 95 finner vi tre spørsmål som omhandler foreldrenes utdanning.

Disse tre er: Hvilken allmennutdanning hadde din far / mor? (Spm 44a/b);

Har / hadde din far / mor noen annen utdanning som varte i minst 5 måneder? (Spm 45a/b) og Har / hadde din far / mor utdanning på universitetsnivå? (Spm 46a/b).

Spørsmålet om allmennutdanning besvarer hvorvidt far / mor har 7-årig folkeskole, 9-årig grunnskole eller middelskole eller om de har artium eller økonomisk gymnas. De to andre spørsmålene er enkle ja / nei spørsmål.

Selv om alle disse variablene er relevante i forhold til å konstruere et mål på foreldrenes utdanning så må det vurderes om alle bør inngå i en indeks over foreldrenes utdanning og hvilken betydning hver av dem bør ha.

Drøfting av de forskjellige indikatorene

Spørsmålet om allmennutdanning gir, i tillegg til et konkret mål på utdanningsnivå, en indikasjon på hvilken betydning foreldrene legger utdanning. Selv om svaralternativene på dette spørsmålet forteller oss om forskjeller i utdanningslengde så er det imidlertid ikke sikkert at alle forskjellene er relevante. Både 7-årig og 9-årig

utdannelse må anses som ganske lave utdanningsnivåer og det er ikke sikkert at denne forskjellen er av stor betydning for nivået av kulturell kapital hos de respektive gruppene. Begge disse gruppene har bare den obligatoriske allmenn utdanning. Det er nok større grunn til å forvente at forskjellen mellom det å ha grunn- eller middelskole og artium eller økonomisk gymnas i større grad representerer et reelt sosialt skille, selv om det fremdeles kan stilles spørsmål ved hvorvidt det å ha artium eller økonomisk gymnas utgjør sterke indikatorer på kulturell kapital.

Det er problematisk hvilken betydning man skal tillegge spørsmålet om tilleggsutdannelse (45 a/b) siden vi ikke vet noe om hva slags type utdanning dette er. På en side er det problematisk å bruke denne informasjonen fordi mange former for tilleggsutdannelse har liten betydning for den effekten av sosial bakgrunn vi her er opptatt av. På den annen side risikerer man å miste nyttig informasjon ved å se bort fra denne informasjonen da også kortere former for tilleggsutdannelse utgjør en utvidelse av den totale utdannelsesmengden. Umiddelbart kan det se ut som om spørsmål 46 a/b som omhandler utdannelse på universitetsnivå er en bedre indikator på forskjeller i sosial bakgrunn enn de to andre spørsmålene.

Grunnen til dette er at selv om all utdanning har betydning for nivået av kulturell kapital så kan man i følge teorien forvente å finne de klareste forskjellene når det gjelder kulturell kapital artikulert gjennom kulturell praksis mellom grupper med de største forskjellene i foreldrenes utdanningsnivå.

Siden spørsmålet om universitetsutdannelse antageligvis er en viktigere indikator på forskjeller i sosial bakgrunn enn de to andre spørsmålene er det derfor naturlig å tillegge denne indikatoren stor betydning når jeg skal konstruere et mål på sosial bakgrunn.

Konstruksjon av indikator for sosial bakgrunn

Når jeg skal lage en indikator på sosial bakgrunn har jeg likevel valgt å bruke informasjon fra alle disse tre indikatorene.

Det er selvfølgelig mange måter å gjøre dette på, men jeg har brukt følgende fremgangsmåte:

På spørsmålet om allmennutdanning har jeg gitt 7-årig og 9-årig grunnskole eller folke / middelskole verdien 9 og de som har artium eller økonomisk gymnas har fått verdien 12, utfra en tankegang om at reelle forskjeller i utdanningslengde bør komme til uttrykk i de verdiene som oppnås på denne indeksen.

På spørsmålet om tilleggsutdanning har jeg gitt et ekstra ”poeng” for tilleggsutdannelse utover 5 måneder for de som har lavest utdannelse mens de som har artium eller økonomisk gymnas har fått to ekstrapoeng. Begrunnelsen for dette er en antagelse om at tilleggsutdannelse for foreldre med bare grunnutdanning i gjennomsnitt er kortere enn for foreldre med middelskole eller gymnas.

På spørsmålet om universitetsutdanning har jeg gitt verdien 4 for de med foreldre med universitetsutdannelse, mens alle andre svaralternativer (vet ikke / spørsmålet passer ikke) har fått verdien 0. Igjen blir verdien satt ut fra antagelser om utdanningslengde.

Videre har jeg slått sammen disse tre indikatorene etter formelen: Sosial bakgrunn = $44 \text{ a/b} + 45 \text{ a/b} + 46 \text{ a/b}$.

Bivariate sammenhenger

Grunnen til at jeg ønsker å undersøke en del bivariate sammenhenger er at kulturell kapital sannsynligvis påvirkes av flere forhold enn sosial bakgrunn og egen utdanning. Ikke minst er det grunn til å forvente at en score på kulturell kapital som utelukkende er konstruert ved hjelp av indikatorer på kulturell aktivitet vil kunne påvirkes av faktorer som vi ikke ønsker skal påvirke sammenhengene vi er interessert i.

Et slikt utenforliggende forhold er bosettingstetthet eller urbanitet.

Norge er et land der relativt mange bor i områder med lav befolkningskonsentrasjon og der det i mange tilfeller er betydelige avstander til tettsteder eller byer med et kulturelt tilbud på linje med det man finner i de største byene.

Det virker sannsynlig at folk som bor i mer spredtbygde strøk gjennomsnittlig vil score lavere på et aktivitetsbasert mål på kulturell kapital enn de som bor i tettbygde strøk uavhengig av reelle forskjeller i kulturell kapital.

Vi kan derfor ikke utelukke at en aktivitetsbasert indeks på kulturell kapital kan å gi et systematisk galt bilde av forskjeller i kulturell kapital idet forskjellene like gjerne kan gjenspeile forskjeller i tilgjengelighet som i kulturinteresse, som er det vi ønsker å måle.

Kulturell kapital og Bostedsstrøk

Bosteds strøk	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
Spredt bygd	51,6	22,6	12,1	6,4	3,7	1,2	2,4	100 %
under 2000	43,2	22,8	13,7	10,4	5,9	1,7	2,2	100 %
2000 - 20000	36,0	19,4	16,2	10,8	7,4	4,3	5,9	100 %
20000 - 100000	34,6	17,7	15,6	10	7,8	4,6	9,7	100 %
over 100000	28,3	18,8	14,9	10	6,8	3,8	7,4	100 %

Indeksen over kulturell kapital har en verdiskala som spenner fra 0 – 9, mens bostedsstrøk variabelen har fem verdier fra spredtbygd strøk til tettbygd med over 100000 bosatte.

Selv om korrelasjonen ikke er veldig sterk så bekrefter denne krysstabellen hypotesen at urbanitet påvirker kulturell aktivitet.

Tabellen viser at andelen som scorer lavest på vår indeks for kulturell kapital er høyest blant de som bor i områder med lavest bostedstetthet. I områdene med høyest bostedstetthet er andelen nesten halvert. For de neste verdiene for kulturell kapital jevner forskjellene seg ut, selv om tendensen holder seg hele veien. Videre ser at vi at hyppigheten av høyere verdier av kulturell kapital øker etter hvert som vi beveger oss fra områder med lav mot høy bostedstetthet. Den relativt klare tendensen vi kan lese av denne tabellen er at det er mer vanlig blant folk som bor i områder med lav bostedstetthet å ha lite kulturell kapital og mindre vanlig at de har mye kulturell kapital enn blant de som bor i urbane strøk.

Kulturell kapital og kjønn

Kjønn	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
Mann	38,9	20,4	14,7	10,4	6,9	3,3	5,5	100 %
Kvinne	37,8	17,2	14,9	10	6,7	4,2	9,1	100 %

Utfra denne tabellen ser det ut til at sammenhengen mellom kjønn og kulturell kapital er veldig lav selv om den er statistisk signifikant.

For de fem laveste verdiene av kulturell kapital er fordelingene av kvinner og menn nesten identiske mens vi ser at for de to høyeste verdiene er kvinnene i økende grad overrepresentert i forhold til mennene.

Kulturell kapital og egen utdanning

Egen utdanning	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
1	58,6	18,4	9,4	6,6	2,9	2,1	2	100 %
2	44	19,8	15	8,7	4,9	2,3	5,4	100 %
3	48,5	22,8	12,9	6,3	3,6	3,3	2,7	100 %
4	33,7	19,8	18,2	10,3	8,3	4,1	5,6	100 %
5	41,1	23,9	16,1	10,8	4,8	0,7	2,8	100 %
6	19,2	13,6	16,7	14,1	10,7	7,8	18	100 %
7	9,9	16	16,5	16	14,8	6,6	20,2	100 %
8	7,5	5,8	17,5	17,5	15,8	11,7	24,2	100 %
9	28,6	15,9	14,3	15,9	6,3	3,2	15,9	100 %

I denne tabellen har utdanningsvariabelen fått de lite informative verdiene 1 -9

Variabelen er dannet på grunnlag av utdanningsopplysninger somer koblet til fra register.

Utdanning er i registret oppgitt somen sekssifret tallkode som skjuler informasjon om

utdanningslengde og innhold. Jeg har derfor valgt å omkode variabelen ved bare å beholde 1 siffer som angir utdanningsnivå (verdi 1) til utdanning på forskernivå (verdi 8). Verdi 9 angir uoppgitt utdanning. Vi ser at personer med lite utdanning scorer lavt på kulturell kapital mens andelen med høye verdier av kulturell kapital øker med utdanningens lengde.

Gruppen med uoppgitt utdanning (verdi 9) bryter mønstret i tabellen. Heller ikke for utdanningsverdiene mellom 2 og 4 er det en helt lineær variasjon i score på kulturell kapital. Dette kan kanskje tolkes som at sammenhengen mellom kulturell kapital og egen utdanning først blir merkbar etter at et visst utdanningsnivå er nådd.

Kulturell kapital og egen inntekt

Egen inntekt	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
under 75000	52,6	17,5	11,5	6	5	2,9	4,5	100 %
75000 - 115000	41,7	17,5	14,4	9,4	4,8	4,6	7,7	100 %
115000 - 137500	40,8	17,3	12,7	11,4	9,2	2	6,5	100 %
137500 - 158000	39,6	23,7	13,1	6,7	4,9	4,2	7,8	100 %
158000 - 200000	36,6	22	16,4	10,7	6,2	3	5,1	100 %
200000 - 250000	25,9	21,2	17,1	14,5	7,9	3,7	9,6	100 %
250000 - 350000	25,5	15,8	18,4	15,3	9,6	5,2	10,1	100 %
over 350000	22,3	11,4	18,7	10,9	13	7,8	16,1	100 %

Inntekt er på samme måten som urbanitet en variabel som har sammenheng med tilgangen til kulturelle aktiviteter.

Mellom egen inntekt og kulturell kapital ser vi at det er en klar om ikke veldig sterk sammenheng. Dette er, som antydnet, ikke uventet men det er grunn til å tro at en stor del

av denne korrelasjonen er forårsaket av sammenhengen mellom inntekt og egen utdanning.

Av de som befinner seg i laveste inntektskategori har 52,6 % laveste verdi på kulturell kapital. Etter hvert som vi beveger oss oppover inntektskategori blir andelen av personer med laveste verdi på kulturell kapital gradvis mindre. I den høyeste inntektskategorien er det bare 22,3 % som har verdien 0 i kulturell kapital.

På samme måte som med sammenhengen mellom bostedsstrøk og kulturell kapital finner vi her at denne tendensen flater ut ved verdiene 1 og 2 på kulturell kapital for deretter å speilvendes slik at høye verdier på inntekt korresponderer med høye verdier på kulturell kapital og omvendt.

Selv om denne korrelasjonen viser samme tendens som korrelasjonen mellom bostedsstrøk og kulturell kapital er det imidlertid verdt å merke seg at glidningen fra høye mot lave andeler her er mer ujevn og jevnt over svakere. Ikke minst gjelder dette for høyere verdier av kulturell kapital hvor det faktisk etter hvert blir vanskelig å finne igjen dette mønsteret og hvor sammenhengen ikke lenger er klart lineær.

Kulturell kapital og alder

Alder / år	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
73 - 90	51,5	17,4	11,7	6,2	3,4	3,4	6,2	100 %
61 - 73	36,2	17,6	12,1	11,2	7,4	3,9	11,7	100 %
48 - 61	32,6	18,9	14,5	12,9	7,1	3,7	10,3	100 %
38 - 48	34,4	20,8	17,5	10,9	6,5	4,4	5,5	100 %
29 - 38	38,2	19	17,1	7,7	8,6	3,6	5,6	100 %
under 29	28,5	21,5	17,1	15,4	10,2	4,5	2,8	100 %

Når det gjelder sammenhengen mellom kulturell kapital og alder så ser den ut til å være veldig lav (den bivariate korrelasjonen mellom disse er faktisk bare 0.06).

I likhet med mange av de andre tabellene så kan vi ane en svak tendens fra høy mot lav alder til at det blir færre med de laveste verdiene av kulturell kapital, men i motsetning til tabeller som har vist en sammenheng så ser vi ikke her noen klare tegn på at denne tendensen skifter retning etter hvert som vi beveger oss mot høyere verdier av

kulturell kapital.

Denne tabellen gir derfor få holdepunkter for å si at flere har kulturell kapital nå enn før eller at flere vet mer om kulturen nå enn før.

Kulturell kapital og enslige / samboende og gifte

Sivilstatus	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
enslig	38,8	19,4	13,6	10	7,5	4	6,8	100 %
gift / samboer	38,1	18,5	15,4	10,3	6,5	3,6	7,6	100 %

Litt overraskende kan det se ut til at sivilstatus i veldig liten grad påvirker den kulturelle aktiviteten.

For både par og enslige har størsteparten lite eller ingen kulturell kapital, og fordelingen etter score for kulturell kapital er nesten lik innen begge sivilstatus gruppene.

Selv om det ut fra denne tabellen ser ut til at den kulturelle aktiviteten og dermed kapitalen i veldig liten grad påvirkes av om man

bor alene eller om man bor i et parforhold så kan det tenkes at man ville finne en sterkere sammenheng mellom sivilstatus og kulturell kapital dersom man tok hensyn til at samboere eller ektefeller med barn sannsynligvis har begrenset tid til kulturelle aktiviteter.

Det er usikkert i hvilken grad småbarnsforeldres kulturelle kapital vil bli fanget opp av et aktivitetsbasert mål.

Da vi ikke hovedsakelig er ute etter å måle en form for kapital som er påvirket av hvor mye fritid man har eller hvor langt fra kulturtilbudene man befinner seg bør vi nok undersøke betydningen av barn eller antall barn før man konkluderer at sivilstatus ikke har noen betydning. Men denne krystabellen antyder allikevel at betydningen av barn antageligvis ikke er veldig stor.

Kulturell kapital og fars utdanning

Fars utdannelse	Kulturell kapital							
	0	1	2	3	4	5	6	
Grunnskole	47,7	19,5	13,6	9	4,5	2,3	3,5	100 %
Grunnskole + 1/2 års tilleggskole	33,4	20,1	16,5	9,5	8,2	4,2	8,2	100 %
Videregående	26,5	19,1	19,1	16,2	7,4	5,9	5,9	100 %
Videregående + 1/2 års tilleggskole	21,4	18,3	16,8	15,3	9,5	6,1	12,6	100 %
Universitetsutdanning	15,5	11	14,6	13,8	14,4	8,3	22,4	100 %

Den bivariate korrelasjonen mellom kulturell kapital og sosial bakgrunn målt ved fars utdanning viser at det er en relativt klar sammenheng.

Mens 47,7 % i gruppen som har fedre med lite utdanning har laveste verdi på kulturell kapital så har bare 15,5 % av de med høyt utdannede fedre den samme verdien.

Med stigende verdier av kulturell kapital speiles denne tendensen slik at andelen med høye verdier på kulturell kapital øker svakt med stigende verdier på fars utdanning.

Konklusjon

Avslutningsvis kan vi oppsummere drøftingen av bivariate korrelasjoner med at selv om betydningen av de uavhengige variablene vi har undersøkt varierte så viste krystabellene at alle undersøkte variable påvirket sammenhengene mellom variablene i vår spørsmålsstilling og således bør inngå i en modell av hvilke faktorer som påvirker kulturell kapital.

Spesifisering av modell

Kort oppsummering av spørsmålsstilling; Intergenerasjonell overføring av kulturell kapital

Min spørsmålsstilling tar utgangspunkt i Bourdieus teori som hevder at kulturell kapital i hovedsak reproduseres ved at den overføres fra generasjon til generasjon og derfor utgjør denne reproduksjonen en sentral mekanisme for reproduksjonen av ulikhet og for reproduksjonen av den bestående fordelingen av ressurser og makt mellom klassene eller samfunnslagene.

Siden kulturell kapital i all hovedsak overføres fra generasjon til generasjon bevares den makt, posisjon og innflytelse som følger med denne ressursformen hos medlemmene i den dominerende klasse samtidig som denne formen for innflytelse holdes utenfor rekkevidde for personer som ikke har sitt utspring i denne klassen.

Barn som vokser opp i familier eller miljøer som er kjennetegnet ved andre og mindre legitime kulturelle verdier og vurderinger har følgelig begrensede muligheter for å utvikle den typen legitim kulturell kapital uavhengig av hvilke interesser det senere skulle utvikle og uavhengig av hvilke anstrengelser det senere vil gjøre for å samle eller akkumulere kunnskap om den legitime kulturen.

Er en spesifikk bakgrunn en absolutt forutsetning?

Men det som ikke kommer klart fram av teorien er hvorvidt en tidlig innlæring av kulturelle koder er en absolutt forutsetning for omdannelsen av kulturelle erfaringer til kulturell kapital slik at bare personer med en spesifikk kulturell og sosial bakgrunn kan utvikle denne kapitalformen.

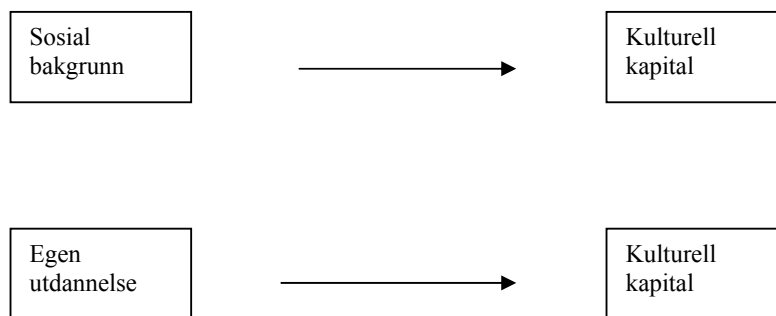
Denne undersøkelsen tar utgangspunkt i en antagelse om at en slik sammenheng ikke kan være absolutt og at kulturell kompetanse uavhengig av høystatus bakgrunn således ikke kan avskrives som verdiløs. Samtidig mener jeg at det er legitimt å stille spørsmål ved Bourdieus påstand om at mekanismene for kulturell reproduksjon er universelle og innehar en nøkkelfunksjon for forståelse av hvordan dominansforhold reproduseres. Jeg mener derfor at det kan være interessant å undersøke disse sentrale antagelsene ved teorien nærmere.

Mer spesifikt ønsker jeg å undersøke den relative betydningen av to uavhengige variable; sosial bakgrunn og egen utdanning på kulturell kapital.

Hvordan kan teoriens påstand om sammenhengen mellom bakgrunn og kulturell kapital undersøkes?

Bivariate korrelasjoner

En måte å måle disse sammenhengene på er ganske enkelt å undersøke om de to bivariate sammenhengene er uavhengige av hverandre. En mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital og deretter en mellom egen utdanning og kulturell kapital som vist nedenfor:

Svakheter ved denne fremgangsmåten

Spørsmålet er om vi på denne måten har skaffet oss et realistisk bilde av de sammenhengene vi ønsket å undersøke. Som nevnt er det grunn til å tro at sammenhengen vi ønsker å undersøke påvirkes av en rekke forhold eller variable som er utelatt i denne sterkt forenklede modellen. Vi kan derfor ikke være sikre på at disse bivariate effektene ikke ”inneholder” effekter fra andre variable som ikke er inkludert i modellen, og som vi av den grunn ikke har kontroll over. Dersom det er grunn til å tro at dette er tilfellet så kan vi ikke feste lit til de bivariate effektene.

Sammenheng mellom de ”uavhengige” variablene

En annen grunn til at denne modellen sannsynligvis gir et urealistisk bilde av den relative betydningen av de to uavhengige variablene er at spørsmålet om hvordan de uavhengige variablene påvirker hverandre verken blir stilt eller besvart i denne modellen, noe som reduserer tilliten til at de bivariate effektene samsvarer med de direkte effektene vi ønsker å undersøke.

Egen utdanning kan for eksempel bare betraktes som en uavhengig variabel i forhold til kulturell kapital dersom vi holder andre variable utenfor. Utvider vi antallet variable, noe

som er nødvendig dersom vi ønsker å forstå hva som påvirker den kulturelle kapitalen, oppstår det imidlertid raskt problemer.

Siden det er stor sannsynlighet for at de to uavhengige variablene påvirker hverandre oppstår det et behov for å finne en metode som gjør det mulig å identifisere samspillet mellom disse tre variablene slik at vi med større presisjon kan måle hvilke andre effekter som inngår i de bivariate effektene vi allerede har målt.

Valg av analysemetode

For å skaffe en bedre forståelse av hvilke forhold eller variable som har størst betydning for utviklingen av den kulturelle kapitalen er det viktig å bruke en analysemetode som gjør det mulig å anskuelighøre samspillet mellom de viktigste variablene som har betydning for de sammenhengene vi ønsker å undersøke / måle.

En metode som kan brukes til å undersøke de sammenhengene vi ønsker å studere er sti analyse.

Om stianalyse

Stianalyse er en analysemetode som er nært beslektet med regresjonsanalyse

Den gjør det mulig å undersøke årsakshypoteser samtidig som vi kan ”kontrollere” for andre variable som kan tenkes å forstyrre eller som påvirker de sammenhengene vi primært ønsker å undersøke.

I denne undersøkelsen ønsker jeg å finne ut hvilken av de to uavhengige variablene sosial bakgrunn og egen utdanning som har størst direkte effekt.

Et av problemene ved å måle de bivariate korrelasjonene hver for seg er at vi ikke kan være sikre på hvorvidt de korrelasjonene eller effektene vi får er direkte, indirekte eller spuriøse.

For å finne den direkte effekten eller årsakseffekten mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital må vi følgelig forsøke å dele opp eller skille ut de delene av den bivariate effekten som enten er indirekte eller spuriøse. At en korrelasjon er spuriøs betyr at det egentlig ikke er noen sammenheng og at en statistisk korrelasjon skyldes at begge variable er korrelert med en tredje ukjent variabel. Indirekte korrelasjon betyr at en større eller mindre del av en bivariat sammenheng kan forklares ved at sammenhengene mellom en antatt uavhengig og en avhengig variabel formidles via en eller flere mellomliggende variable.

I den aktuelle sammenhengen kan man for eksempel tenke seg at en del av den bivariate korrelasjonen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital er indirekte gjennom egen utdanning, fordi sosial bakgrunn er korrelert med egen utdanning som igjen er korrelert med kulturell kapital.

Dersom en bivariat korrelasjon inneholder spuriøsitet eller indirekte elementer vil dette selvfølgelig påvirke størrelsen på korrelasjonen. En tilsynelatende betydelig bivariat effekt vil ofte bli sterk redusert ved at introduksjon av andre variable avslører at mesteparten av den er enten spuriøs, indirekte eller begge deler.

Anvendeligheten av stianalyse avhenger imidlertid av om spørsmålsstillingen oppfyller visse krav. To slike er at det må være mulig å spesifisere hvilke variable modellen skal inneholde og at vi må kunne spesifisere og begrunne sammenhengenes årsaksretninger. Dette er ikke absolutte krav men metodens forklaringskraft avhenger i stor grad av i hvilken grad forutsetningene for bruk av analysemetoden er oppfylt.

Årsaken til at vi bør kunne spesifisere hvilke variable modellen skal inneholde er at manglende variable vil gi oss upålitelige korrelasjoner mens nødvendigheten av å kunne spesifisere årsaksretninger har sammenheng med at dataanalysen gir oss korrelasjoner, men den gir ikke svar på årsakenes retninger.

Hvilken retning sammenhengene har og den kronologiske sammenhengen mellom de spesifiserte variable må nødvendigvis fastsettes uavhengig av metode og utvalg av variable.

Når det gjelder å spesifisere årsakssammenhenger og kronologi mellom variablene kan ikke metoden hjelpe oss. Her må vi i hovedsak støtte oss på allment aksepterte oppfatninger om årsaksforhold og på egne kunnskaper om de sammenhengene vi ønsker å undersøke (Asher 76:11)

Andre forutsetninger ved bruk av stianalyse

Stianalyse er en videreføring av vanlig regresjonsanalyse og deler derfor en del forutsetninger med denne.

To forutsetninger stianalyse har felles med vanlig regresjon er at data må være på intervall nivå og at sammenhenger må være lineære (Ringdal 75).

Disse forutsetningene ser ut til å være oppfylt for de aller fleste av variablene og sammenhengene jeg har tenkt å undersøke. Den eneste sammenhengen det knytter seg et lite forbehold til er sammenhengen mellom alder og kulturell kapital der krysstabellen ikke ga noe klart svar på om den var lineær.

Kontroll av linearitet

Før vi går i gang med å sette opp strukturelle ligninger og regner ut restleddsvariable er det viktig at vi forsikrer oss om at forutsetningen om linearitet er oppfylt.

Det finnes flere måter å undersøke hvorvidt sammenhenger er lineære. Man kan for eksempel lage dummy variable eller se på krysstabeller. Ingen av disse metodene er hundre prosent pålitelige men ved hjelp av dem kan man i hvert fall langt på vei fjerne usikkerhet knyttet til hvorvidt sammenhenger er lineære.

Er sammenheng mellom alder og kulturelt forbruk lineær?

Det er særlig korrelasjonen mellom alder og kulturelt forbruk som det er grunn til å stille spørsmålstegn ved.

Regresjonsanalysen viser en negativ direkte korrelasjon på $-0,1$ mellom alder og kulturelt forbruk.

Denne korrelasjonen forteller oss tilsynelatende at for unge (sent fødselsår) er det kulturelle forbruket litt lavere enn for eldre (tidlig fødselsår).

Ved nærmere ettertanke er det kanskje grunn til å tvile på om denne korrelasjonen gir et riktig bilde av denne sammenhengen.

Selv om det ikke er noen grunn til å tro at den kulturelle interessen er aldersbestemt så kan det godt tenkes at tid, økonomi og helse er faktorer som påvirker hvor mye man bruker de kulturelle tilbudene. For unge kan for eksempel dårlig økonomi og hektisk famililiv påvirke det kulturelle aktivitetsnivået. For de eldste aldersgruppene, som ifølge en positiv lineær korrelasjon, skulle ha det høyeste forbruket av kulturelle tilbud, kan det tenkes at helse, sosial isolasjon og økonomi fører til at det kulturelle aktivitetsnivået synker. Den aldersgruppen som forventelig har det høyeste kulturelle aktivitetsnivået er utfra denne argumentasjonen er de middelaldrende. Denne gruppen har ikke lenger små barn, er etablert i arbeidslivet og har således både tid og penger til til å benytte seg av de kulturelle tilbudene.

Hvis denne argumentasjonen er riktig så skulle det tilsa at sammenhengen mellom alder og kulturelt forbruk i stedet for å være lineær gradvis øker fra de yngste til de middelaldrende for deretter å avta for de eldste gruppene.

I så tilfelle gir regresjonens korrelasjonsmål lite mening.

Test ved hjelp av dummy-variable

For å undersøke hvorvidt korrelasjonen mellom alder og kulturelt forbruk er lineær har jeg valgt å dele alder, målt ved fødselsår, opp i fem dummy variabler.

Eldste aldersgruppe består av de som er født mellom 1913 og 1934, deretter 1935 - 50, 1951 - 60, 1961 - 70 og den yngste alderskategorien omfatter de som er født etter 1970 og som følgelig var 25 og yngre på det tidspunkt da undersøkelsen ble gjort.

Selv om det er litt problematisk å tolke resultatet av regresjonen med de fem dummyvariablene (mange av koeffisientene er ikke signifikante) så tyder de ikke på at sammenhengen mellom alder og kulturelt forbruk er lineær. Siden aldersvariablene er dummyvariabler blir tolkningen av koeffisientene noe annerledes enn for variable med flere verdier. Som referansegruppe har jeg brukt den yngste aldersgruppen slik at korrelasjonskoeffisientene mellom de aldersvariablene som er med i regresjonen og kulturelt forbruk gir uttrykk for sammenhengen mellom de forskjellige aldersgruppene og kulturelt forbruk sammenliknet med referansegruppen.

I tråd med våre argumenter så har den nest eldste aldersgruppen det største kulturelle forbruket, mens det kanskje litt mer overraskende, ser ut til at den nest yngste gruppen har et lavere kulturelt forbruk enn referansegruppen. En forklaring på dette kan kanskje være at man i denne gruppen finner det største antallet småbarnsforeldre mens mange i den yngste gruppen ikke har nådd denne etableringsfasen ennå.

	Standardisert Koeffisient, beta	<u>Signifikans</u>
Kjønn	0,146	.000
Bostedstetthet	0,118	.000
Inntekt	0,108	.000
Født før 1935	0,02	.316
Født 1935-50	0,071	.001
Født 1951-60	0,00	.904
Født 1961-70	-0,065	.002
Fars utdannelse	0,23	.000
Egen utdannelse	0,256	.000

I regresjonsanalysen med dummy-variable for å undersøke om sammenhengen mellom alder og kulturell kapital er lineær er den yngste aldersgruppen (de som er født etter 1970) brukt som referansegruppe. Som vi kan se av tabellen er ikke korrelasjonen mellom alder og kulturell kapital signifikant forskjellig fra referansegruppa for to av alderskategoriene. For de to siste aldersgruppene er korrelasjonene såvidt signifikante, men alt i alt så gir ikke denne undersøkelsen grunnlag for en konklusjon om at ikke-lineariteten i sammenhengen mellom alder og kulturell kapital er så betydelig at den ikke kan behandles som lineær.

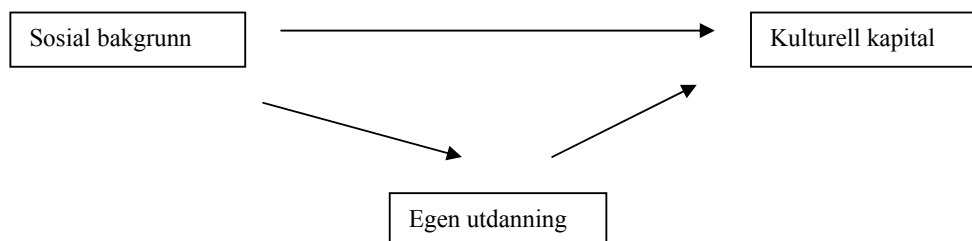
Spesifisering av modellens årsaksforhold

I spørsmålsstillingen min har jeg allerede spesifisert hvilken rolle de sentrale variablene i undersøkelsen har i modellen.

Sosial bakgrunn og egen utdanning er uavhengige variable mens kulturell kapital er den avhengige variabelen.

I en stimodell av sammenhengene mellom sosial bakgrunn, egen utdanning og kulturell kapital vil imidlertid ikke egen utdanning lenger være en uavhengig variabel men en mellomliggende variabel. Kronologisk sett ligger den mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital. Det betyr ikke at den ikke har en selvstendig effekt på kulturell kapital, men at denne effekten bare kan beregnes dersom vi kontrollerer for sammenhengen mellom sosial bakgrunn og egen utdanning.

Stimodell med tre variable

Plassering av andre relevante variable

Når vi har bestemt hvilke variable modellen skal inneholde består første skritt i å lage et diagram der de utvalgte variablene med årsakspiler er tegnet inn.

Så langt det er mulig skal også sammenhengenes fortegn føres opp i diagrammet.

Et sti diagram av denne typen kalles gjerne et ”input” diagram til forskjell fra et ”output” diagram som er det diagrammet vi sitter igjen med når sammenhengene er beregnet.

Output diagrammet vil ofte ligne ganske mye på input diagrammet fordi de statistiske beregningene ikke gir informasjon om årsaksretninger. Output diagrammet kan imidlertid fortelle oss hvorvidt variablene vi har inkludert har tilstrekkelig stor betydning til at de kan forsvare sin plass i modellen. Variable som har forsvinnende liten relevans for de sammenhenger vi er interessert i kan med fordel tas ut av modellen (Asher 76). I de neste avsnittene kommer jeg til å drøfte og begrunne plassering av resterende variable og kommentere årsakssammenhenger mellom variablene.

Begrunnelse for plassering av øvrige variable

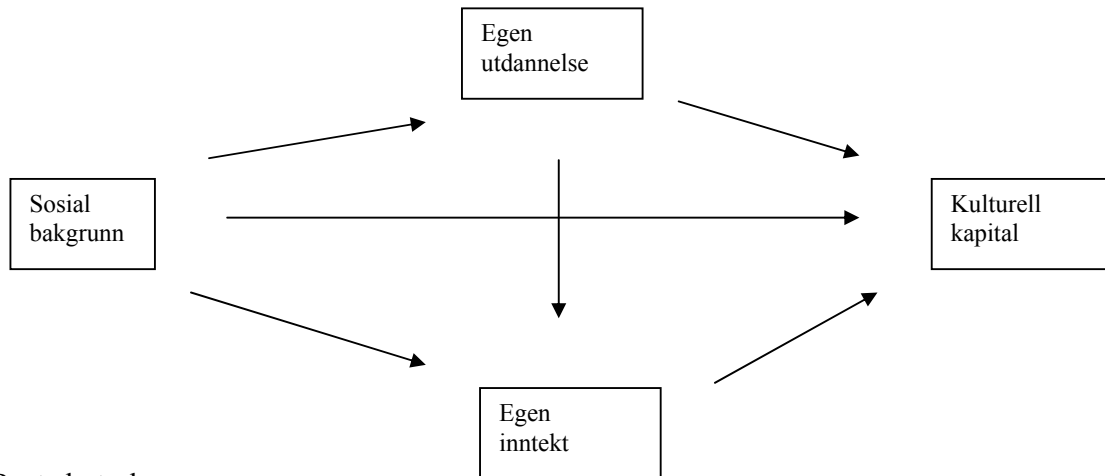
Inntekt

Som nevnt i kommentarene til de bivariate krysstabellene så må vi anta at inntekt er en faktor som påvirker kulturelt forbruk. Kulturell aktivitet utgjør, etter manges oppfatning, en form for luksusforbruk som ofte nedprioriteres i husholdninger med stram økonomi. Selv om det kanskje er en korrelasjon mellom inntekt og kulturell kapital så ønsker jeg her å undersøke sammenhengene mellom sosial bakgrunn, egen utdanning og en form for kulturell interesse som er relativt uavhengig av inntekt. Jeg ønsker ikke å måle en form for kulturforbruk som i større grad gjenspeiler personenes eller husstandens økonomiske evne enn deres genuine kulturelle engasjement.

Hvor skal så inntekt plasseres i forhold til andre variable i modellen?

At det går en årsakspil mellom egen utdanning og inntekt er ganske opplagt, men det går sannsynligvis i tillegg en årsakspil mellom sosial bakgrunn (fars utdanning) og egen inntekt. Vi antar således at sosial bakgrunn har en direkte effekt på variabelen egen inntekt, men at mesteparten av denne sammenhengen sannsynligvis vil være indirekte gjennom egen utdanning.

Når vi plasserer inntekt i stimodellen må vi altså plassere piler fra sosial bakgrunn og egen utdanning til inntekt og pil fra inntekt til kulturell kapital på følgende måte :

Bostedsstrøk

Resultatene fra de bivariate krystabellertyder på at variabelen bostedsstrøk også påvirker de sammenhengene vi ønsker å undersøke. Årsaken til dette er at kulturelt forbruk ikke bare påvirkes av interesse men også av tilgjengelighet.

Hvordan kan så bostedsstrøk forventes å påvirke vårt mål på kulturell kapital?

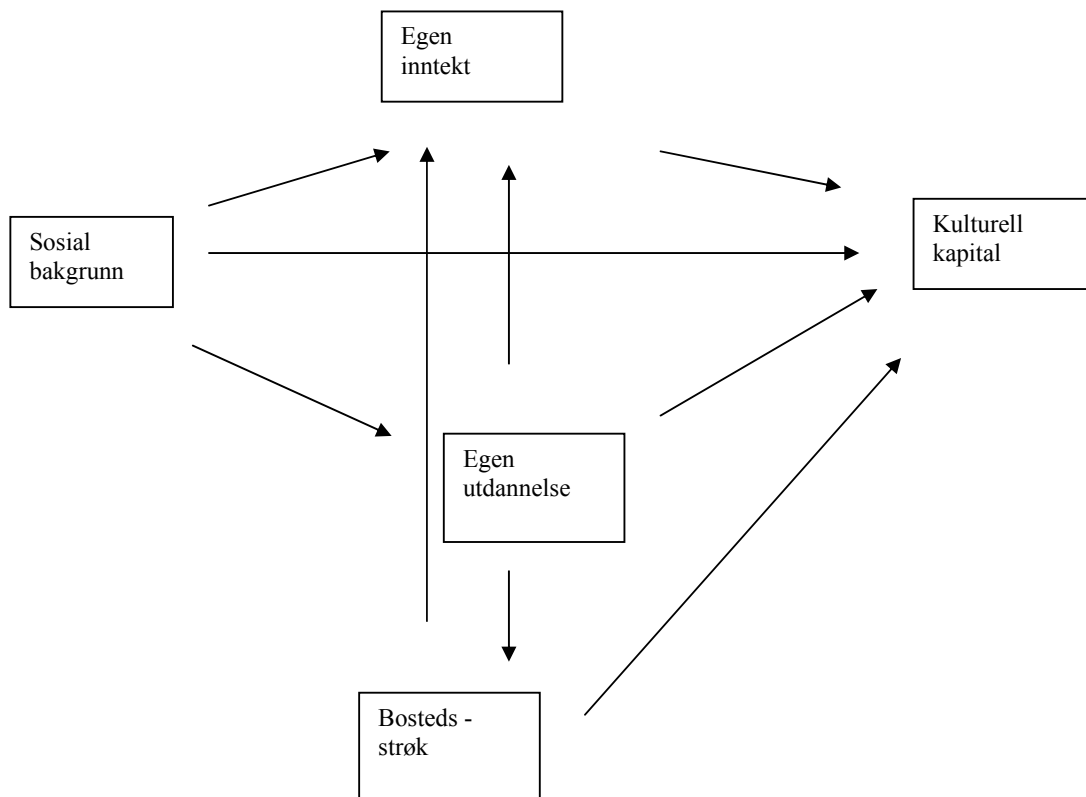
Først må vi tegne inn en årsakspil fra bostedsstrøk til kulturell kapital.

Siden høy bostedstetthet forventes å korrespondere med høye verdier av kulturell kapital antar vi at denne korrelasjonen er positiv.

Det er derimot tvilsomt om vi kan forvente en sammenheng mellom sosial bakgrunn og bostedsstrøk.

Vi kan heller ikke forvente at det er noen årsakspil fra bostedsstrøk til egen utdanning da utdanning må antas å komme forut for valg av bostedsstrøk i tid. Fra utdanning til bostedsstrøk kan det derimot tenkes en årsakspil. Likeledes er det grunn til å plassere en årsakspil fra bostedsstrøk til inntekt basert på en antagelse om at inntektsnivået i gjennomsnitt er høyere i tettbygde enn i spredtbygde strøk. Denne korrelasjonen forventes å være positiv siden høy bostedstetthet korresponderer med høye inntekter.

Med bosetningsstrøk vil modellen dermed se slik ut:

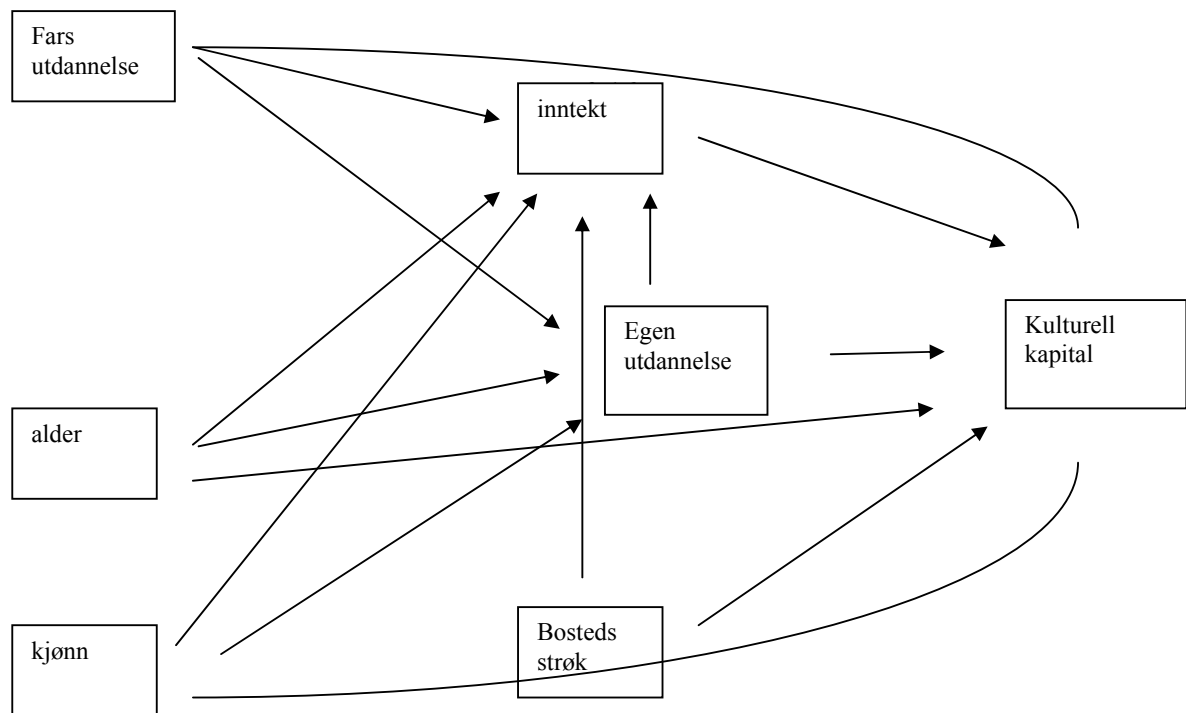

Når det gjelder variablene kjønn og alder så er begge disse uavhengige fordi ingen av dem påvirkes av noen av de andre variablene i modellen.

Videre antar vi at begge disse variablene påvirker egen inntekt, utdanning og kulturell aktivitet mens ingen av dem påvirker bostedsstrøk.

Når vi har plassert alle disse variablene kommer vi frem til en foreløpig skisse av en stimodell over sammenhengen mellom sosial bakgrunn, egen utdanning og kulturell kapital.

Foreløpig skisse av modellen.

Andre forutsetninger for bruk av stianalyse

For at man skal kunne utføre en stianalyse er det imidlertid ikke tilstrekkelig at man kan stille opp et sett hypoteser eller utsagn om årsakssammenhenger.

Kausalrelasjonene må i tillegg oppfylle visse forutsetninger for at vi skal kunne analysere dem ved hjelp av denne metoden.

En forutsetning for at stianalyse skal kunne gi troverdige resultater er at modellen må være rekursiv.

Forutsetning om rekursivitet

Både Asher og Ringdal knytter forutsetningen om rekursivitet til spørsmålet om mulighetene for å identifisere modellen.

Hvilke forutsetninger må være oppfylt for at vi skal kunne identifisere en modell?

”En modell som kan identifiseres er alltid rekursiv” og ”årsaksrelasjonene må være asymmetriske og uten vekselvirkning eller tilbakeføring.” (Ringdal 87:40-41)

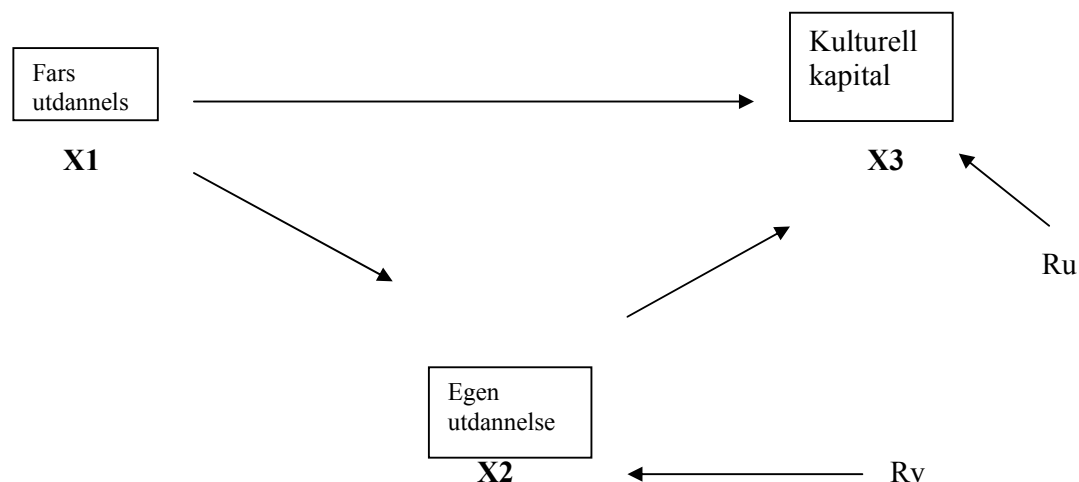
Strukturelle ligninger

Kravet om at en modell må kunne identifiseres er sentralt for å avgjøre spørsmålet om rekursivitet.

For å identifisere en modell må de strukturelle ligningene den inneholder kunne løses.

For at stikoeffisientene i modellen skal kunne estimeres må vi derfor først forsikre oss om at det er mulig løse de strukturelle ligningene for alle variablene i modellen.

En litt forenklet utgave av vår modell kan illustrere hvordan løsbareheten av de strukturelle ligningene kan undersøkes.

Slik årsaksretningene her er angitt er modellen rekursiv fordi alle pilene bare går i en retning

De strukturelle ligningene for denne modellen er som følgende:

$$X2 = X21X1 + R2uRu$$

$$X3 = X31X1 + X32X2 + R3vRv$$

Der $X_{ij}X_i$ leddene representerer korrelasjonskoeffisienter mellom variable i modellen mens R_{iu} symboliserer de umålte restleddene.

Spørsmålet om hvorvidt denne modellen kan identifiseres av henger av hvorvidt disse strukturelle ligningene kan løses.

Dersom vi ikke har flere ukjente parametre (X_{ij}) enn variable så kan de strukturelle ligningene løses.

(Hvordan dette kan demonstreres matematisk vises i Ringdal (Ringdal 75:40-47).

Poenget her er at antallet parametre som skal estimeres ikke kan overstige antall kjente størrelser (variable) dersom det skal være mulig å løse ligningene. Dette kravet er oppfylt i det rekursive tilfellet fordi årsaksretningene er ordnet slik at pilene bare går i en retning. Hvis det derimot ikke hadde vært mulig å spesifisere årsaksretningene på forhånd og vi hadde måttet holde årsaksretningene åpne så ville de strukturelle ligningene fått flere ukjente ledd enn det hadde vært mulig å regne ut med bare tre strukturelle ligninger.

Test av forutsetninger

Forutsetningen om ukorrelerte restledd

Hvorfor bør restleddene være ukorrelerte?

”Hvis det finnes en variabel (X_i) utenfor modellen som virker inn på to variable i modellen er forutsetningen brutt.”

Dette kan ganske enkelt demonstreres. Dersom man fjerner en relevant variabel som påvirker flere variable i modellen vil effekten av denne forsvinne ”inn i” restleddene. Vi vil da se at det har stor betydning for styrken på korrelasjonene hvorvidt en relevant variabel inkluderes eller ikke i modellen, noe som i dette tilfellet skyldes at den utelatte variabelen er korrelert med flere av restleddene (restleddene er korrelert).

For at restleddene ikke skal skape problemer for undersøkelsen er det det to viktige forutsetninger som må være oppfylt. De skal ikke være korrelert med hverandre og heller ikke med de eksogene variablene i modellen, altså med variabler som ikke forklares av andre variable i modellen.

Hva betyr dette?

Restleddene er et uttrykk for alle de utenforstående kreftene som påvirker sammenhengene i modellen og som av en eller annen grunn er utelatt fra modellen.

”Forutsetningen om ukorrelerte restledd er nokså sterk, og blir derfor ofte brutt. Modellbygging foregår i en kontinuerlig kamp mot denne forutsetningen sier Goldberg (1966:14)”.

”Hvis det finnes en variabel (X_i) utenfor modellen som virker inn på to variable i modellen er forutsetningen (for stianalyse) brutt. Forutsetningen innebærer at vi ser på kausalmodellen som et lukket system der vi ser bort fra faktorer utenfor modellen” (Ringdal 87:47)

Det kan være ulike grunner til at variable er utelatt fra modellen.

For eksempel kan noen variable være utelatt fordi vi ikke er klar over betydningen av dem, eller fordi effektene er veldig små eller fordi vi ikke har data som tillater at vi kan beregne effekten av dem.

Hvis det siste er tilfellet kan dette i værste fall forstyrre eller umuliggjøre hele undersøkelsen.

En viktig forutsetning for at vi skal kunne ha tillit til de effekter vi finner er at vi har troverdige mål på alle relevante variable.

”Of course, if we are to have any confidence in the results of our analysis, then the construction of valid and reliable indicators of key concepts is an absolute necessity as are appropriate data collection and reduction strategies” (Asher 83:9-10).

Men selv om vi antar at vi har målt de mest relevante variablene i modellen vil alltid en rekke eksterne forhold påvirke de effektene og variablene vi ønsker å undersøke.

Også målefeil kan gi korrelerte restledd. Målefeil vil inngå i restleddene, men hvis målefeilene er tilfeldige holder forutsetningen. Hvis kildene til målefeil er de samme for to eller flere variable i modellen, vil restleddene bli korrelerte.

”Innføringen av restleddet gjør våre årsakshypotser stokastiske, eller probabilistiske, og ikke deterministiske”. (Ringdal 87:36)

Hvilke restledd snakker vi egentlig om?

I første omgang kan vi knytte problemet om restleddene til en modell som bare består av de mest sentrale sammenhenger vi ønsker å undersøke som vist nedenfor.

Variablene egen utdanning (Y_2) og kulturelt forbruk eller kulturell kapital (Y_1) vil da få restledd R_v og R_u .

Fars utdannelse vil ikke få noe restledd fordi denne variabelen ikke søkes forklart.

Modellen inneholder ingen variable som går forut for denne i tid. Sagt på en annen måte: eksogene variable får ikke strukturelle ligninger i en stimodell.

Hvordan kan vi undersøke hvorvidt restleddene er korrelerte?

Når vi skal undersøke hvorvidt restleddene til de to avhengige variablene er korrelert må vi aller først skrive opp de strukturelle ligningene for de endogene variablene i modellen. I dette tilfelle: kulturell kapital og egen utdanning. I henhold til vanlig praksis for denne typen ligninger kommer jeg til å la γ symbolisere eksogene stikoeffisienter og β symbolisere endogene stikoeffisienter, eller korrelasjoner mellom endogene variabler. Liten k representerer konstantleddet på samme måte som i regresjonsligninger.

$$Y_1 = k + \gamma_{11} \cdot X_1 + \beta_{12} \cdot Y_2 + \gamma_{1v} \cdot R_v(e)$$

$$Y_2 = k + \gamma_{21} \cdot X_1 + \gamma_{2u} \cdot R_u(e)$$

For enkelhets skyld kommer jeg videre til å omtale restleddet ved bokstaven e selv om parameterformen av restleddet i ligningen gjør det tydeligere at restleddet er en variabel. For å regne ut restleddene flytter jeg e 'ene over på den andre siden av likhetstegnet som vist nedenfor:

$$e(Y_1) = Y_1 - k - \gamma_{11} \cdot X_1 - \beta_{12} \cdot Y_2$$

$$e(Y_2) = Y_2 - k - \gamma_{21} \cdot X_1$$

Konstantleddet k trenger vi bare å ta hensyn til dersom vi bruker ustandardiserte variable. Parametrene vi får ut gjennom regresjonsanalysen er alltid standardiserte, men variablene i modellen er i utgangspunktet ikke standardiserte. Vi kan imidlertid ganske enkelt gjøre dem standardiserte ved å bruke formelen $X_s = (X - X_m) / \text{varians}$. Ved å standardisere variablene i modellen på denne måten trenger vi ikke lenger ta hensyn til konstantleddet. Når vi erstatter symbolene i ligningen med kjente variabler og parametre kan vi løse ligningen og vi vil da sitte igjen med to restledd som er variable.

$$e(\text{kulturell kapital}) = \text{kulturell kapital} - (0,05 \cdot \text{fars utd}) - (0,18 \cdot \text{egen utd}), \text{ og}$$

$$e(\text{egen utdannelse}) = \text{egen utd} - (0,24 \cdot \text{fars utd})$$

I SPSS matrisen har jeg kalt disse variablene henholdsvis egutres2 og kulkres2 og den bivariate korrelasjonen til disse to restleddene er på 0.036. Denne korrelasjonen er ganske svak, men for at betingelsen om ukorrelerte restledd skal være oppfylt er det i tillegg avgjørende at den ikke er signifikant. Som vi ser av tabellen nedenfor så er den bivariate korrelasjonen mellom restleddene til de to endogene variablene signifikant, men signifikansnivået er ganske lavt. Modellen disse restleddene er utregnet fra er imidlertid en forenklet versjon av den endelige modellen så det gjenstår å se hvorvidt korrelasjonen mellom disse restleddsvariablene fremdeles er signifikant.

	Egutres2	Kulkres2
Egutres2		0.036
Kulkres2	0.036	

Korrelasjon er signifikant på 0,05 nivå (2-tailed)

Kontroll for korrelasjon mellom restledd for hele modellen

Når det gjelder forutsetningen om at restleddet til endogene eller avhengige variable ikke skal være korrelert med andre forutgående eksogene variable i modellen så kan vi ikke undersøke dette ved hjelp av denne forenklete modellen da den ikke inneholder mer enn en uavhengig variabel: fars utdanning, som vi forventer er korrelert med begge de to avhengige variablene.

For å sikre meg at forutsetningen om ukorrelerte restledd holder for alle variable i modellen må jeg gjenta denne prosedyren for alle variable i modellen.

Først setter vi opp de strukturelle ligningene for alle de endogene variablene:

$$Y1 \text{ (egen inntekt)} = \gamma_{11} \bullet X1 + \gamma_{12} \bullet X2 + \gamma_{13} \bullet X3 + \gamma_{14} \bullet X4 + \gamma_{15} \bullet X5 + \gamma_{16} \bullet X6 +$$

$$\beta_{12} \bullet Y2 + \beta_{13} \bullet Y3 + e$$

$$Y2 \text{ (egen utdanning)} = \gamma_{21} \bullet X1 + \gamma_{22} \bullet X2 + \gamma_{23} \bullet X3 + \gamma_{24} \bullet X4 + \gamma_{25} \bullet X5 + \gamma_{26} \bullet X6 + e$$

$$Y3 \text{ (sentralitet)} = \gamma_{31} \bullet X1 + \beta_{32} \bullet Y2 + e$$

$$Y4 \text{ (kulturell kapital)} = \gamma_{41} \bullet X1 + \gamma_{42} \bullet X2 + \gamma_{43} \bullet X3 + \gamma_{44} \bullet X4 + \gamma_{45} \bullet X5 + \gamma_{46} \bullet X6 +$$

$$\beta_{41} \cdot Y_1 + \beta_{42} \cdot Y_2 + \beta_{43} \cdot Y_3 + e$$

På samme måte som i foregående eksempelet flytter vi e'ene over på den andre siden av likhetstegnet og kommer frem til et restledd for hver av de fire uavhengige variablene. Siden disse restleddene er variable så kan vi nå undersøke korrelasjonen mellom disse og andre eksogene variable i modellen.

Resultatet av kontrollen for korrelasjon mellom de fire restleddsvariablene kan vi se i tabellen nedenfor.

	Restledd Egen inntekt	Restledd Kulturelt forbruk	Restledd sentralitet	Restledd Egen utdanning
Restledd Egen inntekt		- 0.006	0.017	0.009
Restledd Kulturelt forbruk	- 0.006		0.007	0.147
Restledd bostedstetthet	0.017	0.007		- 0,061
Restledd Egen utdanning	0.009	0.147	- 0.061	

Som vi ser er de fleste korrelasjonene svake og korrelasjonen mellom restleddene til egen utdanning og fars utdanning som var svakt signifikant i den forenklede versjonen av modellen er ikke lenger signifikant når alle variablene i modellen er tatt med.

Korrelasjonene mellom restleddene til henholdsvis bostedstetthet og kulturell kapital og bostedstetthet og egen utdanning er imidlertid signifikante. At restleddet til bostedstetthet er signifikant korrelert med restleddene til to av de andre kunne tyde på at det er operasjonaliseringen av denne variabelen som skaper størst problemer i forhold til oppfyllelsen av kravet om ukorrelerte restledd. Det jeg ønsket å måle med bostedstetthet var avstand til eller sentralitet i forhold til de kulturelle tilbudene og resultatene i denne tabellen kunne tyde på at bostedstetthet utgjorde et upresist mål på denne variabelen.

Alternativ operasjonalisering av sentralitet

Goldberg skriver et sted (ref) at ”kravet om ukorrelerte restledd er ganske sterkt og brytes ofte. Modellbygging foregår i en kontinuerlig kamp mot denne forutsetningen”.

Behovet for å imøtekomme denne forutsetningen førte i mitt tilfelle til flere endringer av modellen, både i forhold til hvilke variable som skulle inkluderes og i spørsmålet om hvilke indikatorer som var best egnet til å måle sentrale variable.

Behovet for disse endringene oppsto som et resultat av at noen av korrelasjonene mellom restleddsvariablene, i strid med forutsetningene for stianalyse, viste seg å være signifikante, selv om de var svake. Denne erfaringen demonstrerte for meg betydningen av å foreta en slik kontroll både i forhold til utviklingen av en mest mulig riktig modell og for å kunne ha tillit til resultatene modellen gir. Uten denne kontrollen hadde ganske sikkert ikke disse svakhetene ved modellen blitt oppdaget og rettet opp.

Jeg kom fram til at det var særlig variabelen sentralitet som skapte problemer fordi den var signifikant korrelert med alle de andre restleddsvariablene.

Jeg har i et tidligere avsnitt diskutert betydningen av sentralitet i forhold til min spørsmålsstilling. Argumentet går på at bostedets sentralitet i forhold til de kulturelle tilbudene, som ofte er lokalisert i større byer, sannsynligvis vil påvirke det kulturelle forbruket. Uavhengig av kulturell interesse eller kapital vil personer som bor i usentrale områder av landet gjennomsnittlig ha et lavere kulturelt forbruk enn personer som bor i sentrale områder.

Mitt opprinnelige valg som indikator på sentralitet var variabelen bostedstetthet, noe som hadde flere årsaker. For det første mente jeg det virket rimelig å anta at bostedstetthet hadde en sammenheng med variabelen sentralitet fordi bostedets befolkningstetthet forteller noe om stedets sentralitet. I sentrale områder er ofte befolkningstettheten stor, mens lav bostedstetthet følgelig kan være en indikasjon på det motsatte eller desentralitet. En annen årsak var at korrelasjonen mellom bostedstetthet og kulturelt forbruk var meget klar og gikk i forventet retning.

Det kan selvfølgelig tenkes mange forklaringer på at restleddet til bostedstetthet var signifikant korrelert med restleddene til de andre endogene variablene. Det kunne for eksempel skyldes at vi hadde oversett eller ikke hadde mål på en variabel som påvirket både sentralitet og de andre avhengige variablene i modellen. Dersom det fantes en slik variabel som vi ikke hadde mål på så ville det bli vanskelig å gjøre noe med de uønskede korrelasjonene.

Det forholdet at restleddet til bostedstetthet ikke bare var korrelert med et av de andre restleddene, men til alle tre kunne imidlertid tyde på at bostedstetthet kanskje var en litt uheldig indikator på det vi ønsket å måle, nemlig sentralitet. Ved nærmere ettertanke så handler jo sentralitet mer om avstanden til de kulturelle tilbudene enn om befolkningstettheten på stedet man bor. I forhold til min spørsmålsstilling vil en person som bor på et lite sted i nærheten av en stor by bo like eller mer sentralt enn en person som bor i en middels stor by langt unna byer med større konsentrasjon av kulturelle tilbud. Det kan derfor tenkes at de uønskede korrelasjonene mellom bostedstetthet og de andre restleddsvariablene skyldes målefeil som har oppstått ved at vi med bostedstetthet egentlig måler noe annet enn sentralitet.

En tredje grunn til at jeg brukte bostedstetthet som eneste indikator på sentralitet er at datamaterialet ikke tilbyr et ubegrenset antall måter å måle sentralitet på. Av anonymiseringsgrunner er alle opplysninger om kommune og kommunetype kodet slik at det ikke lar seg gjøre å lage en sentralitetsvariabel på bakgrunn av kommunens sentralitet eller viktigste næringsgrunnlag. Den eneste informasjonen vi har om bosted, utenom bostedstetthet, er landsdel. Det er selvfølgelig begrenset hvor mye en variabel som deler Norge opp i seks landsdeler, som alle inneholder så vel store byer som nesten ubebodde områder, kan fortelle oss om sentralitet, men mangelen på bedre alternativer tilsa at et forsøk var berettiget. En enkel krysstabell over sammenhengen mellom landsdel og kulturelt forbruk viste at det var ubetydelige forskjeller mellom fem av landsdelene når det gjaldt kulturelt forbruk. Den eneste landsdelen som klart skilte seg ut i forbruket av kulturelle tilbud var Oslo og Akershus.

Det var kanskje litt overraskende at Midt Norge og Vest Norge med store byer som Trondheim og Bergen ikke hadde et større gjennomsnittlig forbruk av finkulturelle aktiviteter enn for eksempel Nord Norge hvor bosettningen er veldig spredt, men det er ikke spesielt overraskende at Oslo og Akershus oppviste et større gjennomsnittlig forbruk av kulturelle aktiviteter med tanke på at dette området av landet sannsynligvis har den største konsentrasjonen av kulturelle tilbud.

Jeg omkodet derfor landsdelsvariabelen slik at den bare fikk to verdier, 1 for Oslo og Akershus og 0 for alle andre landsdeler og fant at den bivariate korrelasjonen mellom landsdelsvariabelen og kulturelt forbruk var på omtrent samme nivå som mellom bostedstetthet og kulturelt forbruk. Det kunne derfor tenkes at landsdelsvariabelen, til tross for at den var veldig grov, ga oss et mer korrekt mål på sentralitet enn bosettningsstetthet,

eller i hvert fall forhindret at vi fikk den typen målefeil som bostedstetthetsvariabelen kan ha medført.

Resultater av ny operasjonalisering

Neste skritt var å erstatte landsdel for bostedstetthet i modellen og deretter kjøre nye regresjoner og regne ut restleddsvariable på nytt. Resultatet av denne prosessen var oppløftende selv om ikke alle problemer ble løst. En av de uønskede korrelasjonene forsvant og de to andre ble enda svakere selv om de fremdeles var signifikante. Blant annet så var fremdeles restleddene til variablene landsdel og egen inntekt korrelert. Da jeg tidligere hadde spesifisert årsakssammenhengene i modellen hadde jeg undersøkt om det var noen sammenheng mellom bosetningstetthet og inntekt, men funnet at denne var forsvinnende liten.

Med ny indikator på sentralitet ble imidlertid denne sammenhengene styrket nok til at det virket rimelig å tegne inn en årsakspil mellom disse variablene i modellen noe som førte til at vi måtte legge til et nytt ledd i den strukturelle ligningen for egen inntekt.

Som et resultat av de endringene vi har foretatt tilfredsstiller nå modellen, som tabellen nedenfor viser, forutsetningen om at restleddene må være ukorrelerte. Vi kan dermed ha tillit til at de indikatorene vi har brukt måler de variablene vi ønsker å måle og at de ikke inneholder systematiske målefeil.

	Restledd Egen inntekt	Restledd Kulturelt forbruk	Restledd sentralitet	Restledd Egen utdanning
Restledd Egen inntekt		- 0.006	0.017	0.017
Restledd Kulturelt forbruk	- 0.006		0.019	0.007
Restledd sentralitet	0.017	0.019		- 0,007
Restledd Egen utdanning	0.017	0.007	- 0.007	

Andre krav til restledd

Alle skjær i sjøen er imidlertid ikke ryddet unna selv om restleddene ikke er korrelert. En annen forutsetning knyttet til stianalyse er at restleddene til endogene variable ikke skal være korrelert med de uavhengige variablene i modellen.

Når vi undersøker disse korrelasjonene finner vi dessverre at fars utdanning er signifikant korrelert med restleddene til to av de endogene variablene.

Alder er også korrelert med en av restleddsvariablene, men denne korrelasjonene er bare svakt signifikant.

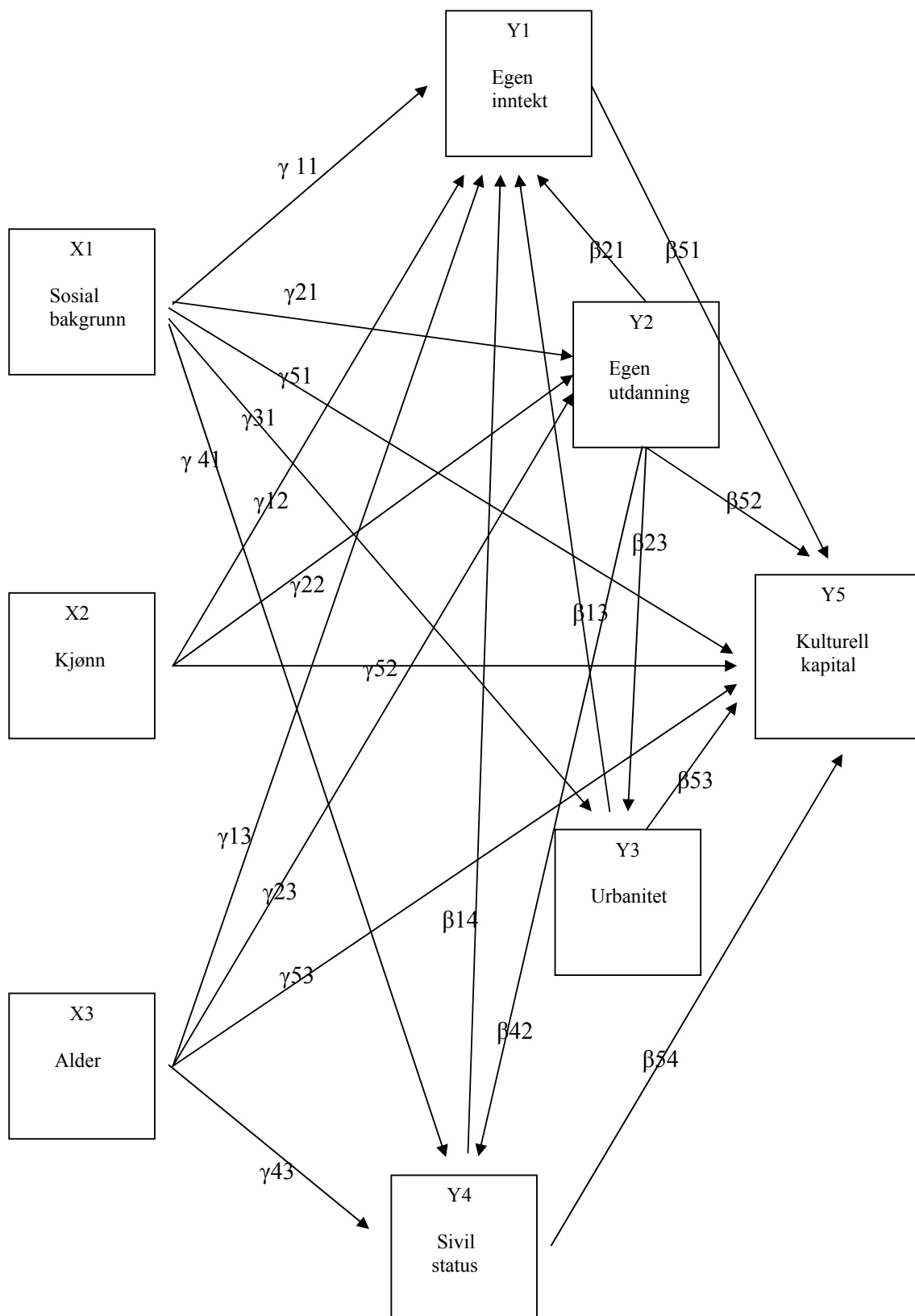
Korrelasjonen mellom fars utdanning og to av restleddene, som utgjør de viktigste bruddene på forutsetningene, er det ikke så lett å få gjort noe med. I følge teorien er det grunn til å anta at disse korrelasjonene oppstår fordi modellen mangler en variabel som både påvirker fars utdanning og de endogene variablene hvis restledd den er korrelert med.

Mangel på variable som går forut for foreldres utdanning i tid

Grunnen til at det er problematisk å få gjort noe med denne uønskede korrelasjonen er at levekårsundersøkelsen inneholder veldig få variable som går forut for fars utdanning i tid. Etter å ha gått gjennom alle variablene i datasettet kom jeg frem til at den eneste variabelen som kunne tenkes å påvirke denne sammenhengen var mors utdanning selv om denne variabelen tidligere hadde vist seg å ha ganske liten effekt. I tillegg kommer at den strengt tatt ikke er forut for fars utdanning i tid og kan vel derfor i liten grad antas å påvirke fars utdanning.

Introduksjonen av mors utdanning førte heller ikke til store endringer i de uønskede korrelasjonene. Disse ble noe mindre, men var fortsatt signifikante, noe som tyder på at disse skyldes påvirkning fra variable som jeg ikke har mål på.

Presentasjon av endelig versjon av modell med tabeller og koeffisienter

Ovenfor har jeg tegnet opp den endelige versjonen av modellen med samtlige årsakssammenhenger og retninger spesifisert.

I samsvar med vanlig terminologi betegnes uavhengige eller eksogene variable med bokstaven X, mens de avhengige eller endogene variablene kalles Y-variable.

Korrelasjoner mellom eksogene og endogene variable betegnes ved bokstaven γ , mens korrelasjoner mellom endogene variable symboliseres ved bokstaven β .

Ved å kjøre separate regresjoner for alle de fire endogene variablene har jeg fått tallfestet stikoeffisientene for alle korrelasjoner som er spesifisert i modellen.

Nedenfor følger en tabell over samtlige stikoeffisienter (standardiserte):

	Avhengig var.	Egen inntekt	Egen utdanning	Urbanitet	Sivil status	Kulturell kapital
Uavhengig var.						
Sosial bakgrunn (X1)	(γ_{11}) 0,03	(γ_{21}) 0,27	(γ_{31}) 0,17	(γ_{41}) -0,1	(γ_{51}) 0,21	
Kjønn (X2)	(γ_{12}) -0,06	(γ_{22}) -0,13			(γ_{52}) 0,13	
Alder (X3)	(γ_{13}) 0,33	(γ_{23}) 0,84		(γ_{43}) -0,3	(γ_{53}) -0,13	
Egen inntekt (Y1)					(β_{51}) 0,14	
Egen utdanning (Y2)	(β_{12}) 0,16		(β_{32}) 0,07	(β_{42}) 0,13	(β_{52}) 0,27	
Urbanitet (Y3)	(β_{13}) 0,04				(β_{53}) 0,12	
Sivil status (Y4)	(β_{14}) 0,31				(β_{54}) -0,07	

Regresjonsanalysen har gitt oss alle stikoeffisientene for de korrelasjoner som er spesifisert i modellen.

Hvilke svar og indikasjoner i forhold til oppgavens problemstillinger kan vi trekke ut av de korrelasjoner som er gjengitt i denne tabellen?

Den overordnede problemstillingen beskrev jeg innledningsvis som å undersøke den relative betydningen av sosial bakgrunn og egen utdanning for utviklingen av kulturell kapital.

Resultater

Forventninger til resultater ved nær deterministisk sammenheng mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital

Et aspekt av denne problemstillingen handlet om hvorvidt egen utdanning i det hele tatt kan utgjøre en selvstendig kilde til kulturell kapital.

Ved en deterministisk eller nær deterministisk sammenheng vil egen utdanning utelukkende fungere som en formidlende variabel og nesten hele korrelasjonen mellom denne variabelen og kulturell kapital vil kunne tilskrives bakenforliggende variabler.

Dersom begrepene er adekvat operasjonalisert vil vi derfor forvente at den direkte korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital er veldig svak ved en deterministisk sammenheng.

Dersom resultatene av undersøkelsen skulle antyde at det er en betydelig direkte korrelasjon mellom egen utdanning og kulturell kapital når vi har kontrollert for bakenforliggende variable vil dette derimot indikere at høystatusbakgrunn ikke kan betraktes som en forutsetning for utvikling av kulturell kapital.

I tråd med tidligere drøftinger av determinismespørsmålet anser jeg det imidlertid som problematisk å tillegge teorien et strengt deterministisk syn på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital til tross for at Bourdieus beskrivelser av denne sammenhengen i noen tilfeller kan invitere til en slik tolkning. Sannsynligvis er en riktigere tolkning at selv om det i teorien sterkt antydes at høystatusbakgrunn letter prosessen med å omdanne kulturkunnskap til kapital så forutsetter ikke enhver utvikling av kulturell kapital at man har en spesifikk klassemessig bakgrunn.

Forventninger knyttet til spørsmål om relativ betydning av henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning

Hovedproblemstillingen består dermed i å undersøke den relative betydningen av sosial bakgrunn og egen utdanning for utvikling av kulturell kapital.

I forhold til spørsmålet om den relative betydningen av henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning er ikke spørsmålet hovedsakelig om egen utdanning kan utgjøre en selvstendig kilde til kulturell kapital, men i hvor stor utstrekning egen utdanning alene påvirker utviklingen av den typen kulturelle interesser som ofte knyttes til begrepet kulturell kapital.

Et resultat som antyder at den direkte korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital er mye svakere enn den tilsvarende korrelasjonen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital støtter ikke nødvendigvis en påstand om at høystatusbakgrunn kan betraktes som en absolutt forutsetning for utvikling av kulturell kapital. Et slikt resultat vil imidlertid i liten grad svekke teoriens påstander om at det er en sterk sammenheng mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital og at kulturen utgjør en viktig mekanisme for sosial reproduksjon. En betydelig sterkere direkte korrelasjon mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital enn mellom egen utdanning og kulturell kapital vil derfor et stykke på vei bekrefte teoriens påstand om at den kulturelle kapitalen reproduseres innen den sosiale eliten og således kan tenkes å ha en betydning for reproduksjonen av klasseforskjeller og strukturer.

Dersom resultatene av undersøkelsen derimot viser at korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital er på nivå med eller høyere enn korrelasjonen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital styrker det en antagelse om at den sterke betoningen av sosial bakgrunn til fordel for andre forklaringsvariable knyttet til utviklingen av kulturell kapital er overdrevet i denne teorien.

Resultater av regresjonen

Tabellen med stikoeffisienter for alle korrelasjoner som er spesifisert i modellen viser at den direkte sammenhengen mellom egen utdanning og kulturell kapital ikke bare er betydelig (0,27), men at den er høyere enn korrelasjonen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital (0,21).

Disse korrelasjonene angir sammenhengen mellom de variablene vi ønsker å undersøke når vi har kontrollert for hvordan de øvrige variablene inkludert i modellen påvirker disse sammenhengene.

Disse resultatene gir et ganske klart svar på spørsmålet om hvorvidt egen utdanning kan utgjøre en selvstendig kilde til kulturell kapital. Det entydige svaret på dette spørsmålet bør kanskje snarere tolkes som en bekreftelse på berettigelsen av ikke å tolke teorien i en strengt deterministisk retning enn som at resultatet er uforenlig med teorien. Styrken på korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital gir imidlertid større grunn til å våge en antydning om et misforhold mellom dette resultatet og noen av denne teoriens sentrale påstander. Størrelsen på den direkte korrelasjon mellom egen utdanning og kulturell kapital står ikke bare i kontrast til en påstand om at kulturell kapital langt på vei

forutsetter høystatus bakgrunn, men antyder også at egen utdanning utgjør en ikke ubetydelig forklaringsfaktor for variasjoner i kulturell praksis.

Teorien gir ikke grunn til å forvente at korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital skal være nær null, men når den direkte korrelasjon er på 0,27 og følgelig sterkere enn den direkte korrelasjonen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital (0,21) så er det et markert misforhold mellom dette resultatet og teoriens sterke betoning av sosial bakgrunn som en svært viktig om ikke nødvendig forutsetning for utvikling av kulturell kapital.

Oppsummeringsvis kan vi si at undersøkelsens resultat sterkt antyder at egen utdanning kan være en selvstendig kilde til kulturell kapital.

Den betydelige direkte korrelasjon mellom egen utdanning og kulturell kapital støtter ikke en antagelse om at bare elever med en bestemt sosial bakgrunn får kulturell kapital gjennom skolen.

Tallene indikerer videre at det er en sterk sammenheng mellom egen utdanning og kulturell kapital etter at vi har kontrollert for betydningen av den eksogene variabelen sosial bakgrunn, men i følge disse tallene så har egen utdanning sterkere betydning for utvikling av kulturell kapital enn sosial bakgrunn.

Hvilke korrelasjoner skal vi sammenlikne?

Det kan imidlertid diskuteres om vi best kan undersøke spørsmålet om den relative betydningen av variablene sosial bakgrunn og egen utdanning for utvikling av kulturell kapital ved å sammenligne direkte korrelasjoner.

Dersom det med sikkerhet kunne fastslås at eksistensen av en sterk direkte sammenheng mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital utgjør en sentral hypotese i teorien vil det være riktig å undersøke den relative betydningen av disse ved å sammenlikne direkte korrelasjoner.

Det kan imidlertid tenkes at en betydelig del av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital kommer til uttrykk indirekte via mellomliggende variable. Hvis det er tilfellet kan det føre til at betydningen av sosial bakgrunn fremstår som mindre enn den egentlig er dersom vi ser bort fra mulige indirekte effekter når vi sammenligner effekten av henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning.

Kanskje kan den relative betydningen av sosial bakgrunn og egen utdanning derfor best undersøkes ved å sammenligne de totale eller samlede effektene av disse variablene.

Ved å undersøke spørsmålsstillingen ved hjelp av stianalyse kan vi sammenligne både direkte effekter og totale effekter fordi vi har korrelasjoner mellom alle variable som inngår i modellen og ikke bare mellom uavhengige og avhengige variable. Totale effekter er det samme som summen av direkte og indirekte effekter.

Utrekning av indirekte effekter

Med stianalyse kan vi i prinsippet regne ut totale effekter for alle uavhengige variable i modellen, men siden det først og fremst er betydningen av to variable, sosial bakgrunn og egen utdanning jeg ønsker å undersøke så kommer jeg bare til å regne ut de indirekte effektene av disse to variablene.

Siden regresjonskoeffisientene ikke inneholder spuriøsitet trenger vi ikke å bekymre oss for at dette skal påvirke sammenhengene vi skal undersøke.

Nedenfor følger en tabell over de indirekte effektene av henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning på kulturell kapital:

Indirekte effekter av sosial bakgrunn på kulturell kapital

Sosial bakgrunn via egen inntekt – 0,00

Sosial bakgrunn via egen utdanning – 0,07

Sosial bakgrunn via urbanitet – 0,02

Sosial bakgrunn via sivil status – 0,00

Sum av indirekte effekter – 0,09

Indirekte effekter av egen utdanning på kulturell kapital

Egen utdanning via egen inntekt – 0,02

Egen utdanning via urbanitet – 0,01

Egen utdanning via sivil status – 0,01

Sum av indirekte effekter – 0,04

Utrekningene av de indirekte effektene av henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning på kulturell kapital tillater oss å sammenlikne de totale effektene av de to forklaringsvariablene.

Legger vi summen av de indirekte effektene av sosial bakgrunn på kulturell kapital til den direkte korrelasjonen får vi en total korrelasjon på 0,30. Den totale korrelasjonen mellom

egen utdanning og kulturell kapital blir på tilsvarende måte 0,31. Mens sammenlikningen av direkte effekter antyder at egen utdanning var noe sterkere enn sosial bakgrunn utjevnes styrkeforholdet mellom de to forklaringsvariablene når vi sammenlikner totale effekter.

Dette viser at det har en viss betydning for resultatene om det er direkte eller totale effekter man sammenlikner.

I forhold til min spørsmålsstilling kan det imidlertid diskuteres om det har noen større betydning hvilke effekter man sammenlikner.

Spørsmålet om hvorvidt egen utdannelse, uavhengig av sosial bakgrunn, kan utgjøre en viktig kilde til utvikling av kulturell kapital støttes av resultatene uavhengig av hvilke effekter vi sammenlikner. Uansett om effekten av egen utdanning er 0,27 eller 0,31 så indikerer begge disse korrelasjonene et bekreftende svar på spørsmålet om hvorvidt egen utdannelse kan utgjøre en selvstendig kilde til kulturell kapital. I forhold til den sentrale problemstilling kan vi således si at utregningen av totale effekter ikke endrer den konklusjonen vi kan trekke ut fra en sammenlikning av direkte effekter. At effekten av sosial bakgrunn økte når vi inkluderte indirekte effekter og følgelig at forskjellen mellom sosial bakgrunn og egen utdanning i denne operasjonen ble redusert er imidlertid en antydning om at sosial bakgrunn kan ha større betydning enn det sammenlikningen av direkte effekter tydet på.

Konklusjon

Drøfting av undersøkelsens resultater i forhold til problemstilling og teori.

I det foregående kapitlet der jeg drøftet resultatene av den empiriske undersøkelsen konkluderte jeg med at sammenlikningen av korrelasjoner, direkte så vel som totale, antyder at koblingen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital er svakere enn det man skulle forvente ut fra Bourdieus teori. Riktignok var sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital, som forventet, forholdsvis sterk, men for å støtte en hypotese om at sosial bakgrunn er en sentral forutsetning for utvikling av kulturell kapital kunne man nok forventet at den var enda sterkere.

I følge teoriens betoning av kulturell kapital som en viktig mekanisme for reproduksjon av klasseforskjeller skulle man i tillegg forvente at betydningen av andre faktorer som ikke er klasserelaterte for utvikling av kulturell kapital var betydelig svakere enn sosial

bakgrunn. At korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital i denne undersøkelsen ser ut til å være like sterk eller sterkere enn sosial bakgrunn er derfor heller ikke i tråd med hva man skulle forvente ut fra teorien. Dersom kulturell kapital, fordi den ifølge teorien i hovedsak reproduseres innen en sosial elite, skulle utgjøre en sentral reproduksjonsmekanisme, så skulle man ikke forvente at betydningen av egen utdanning, uavhengig av dennes korrelasjonen med sosial bakgrunn skulle være særlig sterk. Dersom den direkte korrelasjonen mellom egen utdanning og kulturell kapital er så sterk som antydningene av resultatene av denne undersøkelsen så antyder det faktisk at utdanningsinstitusjonene i en betydelig utstrekning utgjør en alternativ kilde til utvikling av kulturell kapital og representerer en mekanisme som bidrar til å svekke det hegemoniet den sosiale eliten ellers ville hatt på kulturell kompetanse. Siden egen utdanning ser ut til å være en betydelig kilde til kulturell kapital så antyder resultatene videre at dominansen av aktører med høystatus bakgrunn blant de som har mest kulturell kapital er svakere enn hva teorien leder oss til å forvente. Resultatene antyder derimot at det ikke bare er mulig for aktører med annen sosial bakgrunn å utvikle kulturell kapital, men at det også er ganske vanlig.

Problematisering av de teoretiske implikasjonene av resultatene

Den konklusjonen vi kan trekke på bakgrunn av denne undersøkelsens resultater er at styrken på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital er svakere enn forventet, mens styrken på sammenhengen mellom egen utdannelse og kulturell kapital er sterkere enn forventet ut fra teorien. I forhold til Bourdieus teori så antyder disse resultatene således, for det første, at teoriens vektlegging av betydningen av sosial bakgrunn for utvikling av kulturell kapital er overdrevet og, for det andre, at teorien overdriver betydningen av kulturell kapital for sosial reproduksjon. Den siste konklusjonen følger av at resultatene antyder at egen utdanning er en like viktig kilde til kulturell kapital som sosial bakgrunn.

Tilliten til disse konklusjonene avhenger imidlertid blant annet av hvor godt de teoretiske begrepene er operasjonalisert i denne undersøkelsen.

Det største usikkerhetsmomentet knytter seg til operasjonaliseringen av begrepet kulturell kapital.

Jeg har argumentert for at kulturell praksis kan fungere som et mål på kulturell kapital.

Dette valget er hovedsakelig basert på en alminnelig og tilsynelatende fornuftig antagelse

om at et høyt forbruk av kulturelle tilbud er korrelert med kulturell kapital. Bruker man mye tid på kultur så opparbeider man seg kulturell kompetanse. Antagelsen om at det er en sammenheng mellom størrelsen på det kulturelle konsumet og kulturell kapital støttes også av undersøkelsen av den bivariate sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital der kulturell kapital er målt ved hjelp av en praksis- basert indeks på kulturell kapital.

Vanskelighetene knyttet til å gi en konkret og avgrenset definisjon på et begrep som i betydelig grad refererer til mentale persepsjonskategorier som ikke kan måles direkte gjør at alle operasjonaliseringer av begrepet nødvendigvis vil ha svakheter. At alle operasjonaliseringer vil ha svakheter betyr imidlertid ikke at alle er like gode eller dårlige eller at det er umulig å rangere forskjellige operasjonaliseringers validitet i forhold til begrepet som skal operasjonaliseres. Siden den foretrukne indikatoren på kulturell kapital i Bourdieus egne og i et flertall av andre undersøkelser som tar utgangspunkt i Bourdieus teori og metoder bruker utdanningsnivå som viktigste indikator på kulturell kapital, går min metode for å måle kulturell kapital mot hovedstrømmen av forskning omkring disse sammenhengene og det vil derfor nødvendigvis knytte seg større usikkerhet til bruk av et slikt mål enn et som er mer veldokumentert.

Selv om usikkerheten knyttet til denne undersøkelsens mål på kulturell kapital fordrer en noe større varsomhet i forhold til å trekke konklusjoner om forholdet mellom empiri og teori enn med en bedre dokumentert tilnærming så diskvalifiseres imidlertid ikke undersøkelsens resultater av at kulturell kapital er målt på en utradisjonell måte så lenge det kan argumenteres for at de indikatorene som inngår i mitt mål viser en betydelig korrelasjon med kulturell kapital.

En rimelig konklusjon på denne drøftingen er derfor at, metodiske svakheter til tross, så bør undersøkelsens resultater, som antyder et misforhold mellom noen av denne teoriens sentrale antagelser og en norsk virkelighet, tas på alvor.

Norsk virkelighet

Jeg har tidligere nevnt at resultatene av en undersøkelse av oppgavens spørsmålsstilling også ville kunne gi informasjon om i hvilken grad teoriens antagelser om sammenhengen mellom bakgrunn og kulturell kapital og om betydningen av kulturell kapital gir forventede resultater anvendt på en norsk virkelighet.

Til tross for at det har blitt hevdet at de mekanismer for overføring av makt som Bourdieu beskriver i Distinksjonen sannsynligvis hovedsakelig egner seg som en beskrivelse av det

franske samfunnet cirka anno 1970 insisterer Bourdieu på at hans teori beskriver universelle prosesser og sammenhenger og at han har utviklet analyseinstrumenter som er fruktbare for å studere mekanismer for reproduksjon i vidt forskjellige samfunnstyper, stats- som markedsstyrte, moderne som tradisjonelle.

Bourdieu erkjenner at egenskaper ved det franske samfunnet kanskje gjør det til et gunstig objekt for å observere sammenhengen mellom kultur, utdanning og innflytelse, men fastholder allikevel at sammenhengene han har funnet i større eller mindre grad kan reproduseres i alle samfunn uavhengig av samfunnsmessige variable som betydning av klasser, skolesystemets segregasjonsnivå eller kulturens antatte betydning.

Denne undersøkelsens resultater antyder at kulturell kapital til en viss grad reproduseres. Men det er mer tvilsomt om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital er sterk nok til å støtte teoriens påstander både om betydningen av sosial bakgrunn og om sentraliteten av kulturell kapital som en mekanisme for reproduksjon.

En mulig forklaring på at resultatene indikerer at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital er relativt moderat kan, som flere kritikere (DiMaggio / Danielsen / Lamont / Broady) har innvendt, være at kulturell kompetanse i mange moderne samfunn ikke tillegges så stor vekt som Bourdieu antyder i denne teorien. Kanskje utgjør kulturell kompetanse bare en blant mange kilder til distinksjon.

Donald Broady antyder at en form for nettverkskapital muligens kan ha en liknende funksjon som den kulturelle kapitalen i skandinaviske land. Lamont antyder at "For Americans economic and moral signals – such as signals of material wealth, honesty or personal integrity, means more than signals of high cultural standing, which are more important for the French. (Lamont 92 s.60)"

Selv om det ikke er urimelig å anta at kunnskap om litteratur, teater og klassisk musikk kan ha distinktive effekter i Norge så er det ganske stor forskjell på Norge og Frankrike når det gjelder hvilken plass og funksjon den sosiale elitens kultur har hatt opp gjennom historien. I Norge har aldri finkulturen hatt den udiskutable posisjonen den har hatt og fremdeles har i Frankrike. Snarere har, som Danielsen peker på, tidvise forsøk på å etablere en hegemonisk borgerlig kultur ofte blitt møtt med betydelig motstand fra folkelige og lavkulturelle grupperinger. I hvilken grad en i hovedsak importert borgerlig kultur blir mødt med den samme respekten i Norge som i Frankrike er også et spørsmål som har betydning for hvor sterk sammenheng vi kan forvente å finne mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital. Dersom finkulturen ikke lenger innehar en

overlegen posisjon i forhold til kulturelle former av mer lavkulturell opprinnelse som for eksempel film, jazz eller rock så faller mye av grunnlaget for en forventet sterk sammenheng bort.

Finnes det en enhetlig legitim kultur?

Et annet spørsmål som har betydning for sammenhengen mellom sosial bakgrunn og tradisjonelt finkulturelle aktiviteter dreier seg om i hvilken grad det i ulike samfunn eksisterer en enhetlig udiskutabelt legitim kultur.

Arild Danielsen stiller spørsmålstegn ved eksistensen av dominant legitim kultur ved å henvise til den manglende institusjonelle forankringen av en legitim kultur i Norge. Antydningene om at en eventuell distingverende kultur i Norge utgjøres av nettverk eller kunnskap om andre emner enn finkultur og at finkulturen i dag kan sidestilles med andre tidligere lavkulturelle former kan bidra til å forklare den relativt svake sammenhengen mellom sosial bakgrunn og finkulturell aktivitet. Den sosiale elitens interesse for finkulturelle aktiviteter vil naturligvis avta dersom den distingverende effekten av disse reduseres blant annet fordi økningen av middelklassens utdanningskapital alminneliggjør kompetansen om genre og verker som før var forbeholdt eliten. Dersom en form for kompetanse som kan gi heder eller distinksjon har et helt annet innhold i Norge enn i Frankrike så blir det forståelig hvorfor sammenhengen mellom sosial bakgrunn og kulturell kapital ikke er sterkere. På den annen side, dersom det ikke eksisterer en enhetlig legitim kultur, opprettholdt av en form for offisiell godkjenning, så kan det vel heller ikke eksistere en enhetlig akseptert kultur, men heller en rekke avgrensede kulturelle felt der betydningen av kulturell kompetanse ikke strekker seg utover feltets grenser.

Undervurderer Bourdieu utdanningsinstitusjonenes rolle?

En annen innvending mot Bourdieus teori, som kan belyse undersøkelsens resultater er at den undervurderer utdanningsinstitusjonenes potensielt utjevnende virkning. Jenkins og Danielsen stiller seg tvilende til teoriens nokså ensidige fremstilling av utdanningsinstitusjonene som et instrument for legitimering av sosiale forskjeller. Teorien presenterer et forenklet syn på hvordan utdanningsinstitusjonene faktisk fungerer og undervurderer statens mulighet til å overvåke og påvirke eventuelle uønskede sosiale effekter ved utdanningsinstitusjonene.

Jenkins og andre kritikere er ikke uenige i at sosial reproduksjon fremdeles forekommer, eller at det i enkelte samfunn kanskje til og med er relativt utbredt, men de er uenige i Bourdieus nokså ensidige syn på utdanningssystemenes rolle i forhold til denne reproduksjonen. Det er åpenbart at i samfunn der deler av utdanningstilbudet er forbeholdt en sosial elite og der de mest prestisjefulle posisjonene krever at man er utdannet ved en eliteskole har i hvert fall deler av utdanningssystemet en reproduktiv funksjon. Men om utdanningssystemets rolle i forhold til en slik reproduksjon er like entydig i samfunn som vektlegger likhet i skoletilbud og der innslaget av eliteskoler er veldig begrenset, som f.eks. i Norge, er mer tvilsomt.

Litteraturliste

Lamont, Michele (1992), Money, Morals and Manners, The Culture of the French and the American Upper-Middle Class. Chicago: University of Chicago Press

Broady, Donald (1985), Kultur och Utbildning, Om Pierre Bourdieus Sociologi. Stockholm: Høgskolen for lærerutbildning

Danielsen, Arild (1998), Kulturell Kapital. Sosiologisk Tidsskrift Nr 1/2, Årgang 6

Nordli-Hansen, Marianne (1995), Class and Inequality in Norway, The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation. Oslo: Institute for Social Research

Erikson, Robert and John O. Goldthorpe (1992), The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies. Oxford: Clarendon Press

Boudon, Raymond (1992), The Unintended Consequences of Social Action. London: St.Martin

Collins, Randall (1979), The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification. New York: Academic Press

Blau, Peter M: and Otis D.Duncan (1967), The American Occupational Structure. New York: John Wiley and Sons

Ringdal, Kristen (1990), Labour Market Structure and Social Mobility in Norway, A Study in Homogeneity and Segmentation. Trondheim: University of Trondheim

Colbjørnsen, Tom, Gunn E. Birkelund, Gudmund Hernes og Knud Knudsen (1987), Klassesamfunnet på Hell. Oslo: Universitetsforlaget

Rosenlund, Lennart (2002), Regelmessigheter i den Postmoderne Uorden, Om Sosiale og Mentale Strukturer. Sosiologi i Dag, Årgang 32: 51-91

Beck, Ulrich (1997), Risiko og Frihet. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget

Barker, Chris (2002), Making Sense of Cultural Studies. London: Sage

Fowler, Bridget (1997), Pierre Bourdieu and Cultural Theory, Critical Investigations. London, sage

Bourdieu, Pierre (1972), Current Research. Centre for European Sociology. Paris: Ecole Pratique des Haut Etudes

Grøgaard, Jens B, (1999), Videregående Opplæring ved en Skilleveg?
I Kvalsund, Deicmann-Sørensen, Aamodt (red.) Forskning fra den Nasjonale
Evalueringen av reform 94. Oslo: Aschehoug

Opheim, Vibeke (2004), Like Muligheter, men ulikt utbytte, Betydningen av Sosial
Bakgrunn for Overgangen fra Utdannelse til Arbeid blant Nyutdannede i Perioden 1987-
2001. Rapport / Norsk Institutt for Studier av Forskning og Utdanning, Nr 1

Bourdieu, Pierre (1995), Distinksjonen, En Sosiologisk Kritikk av Dømmekraften.
Oslo, Pax Forlag

Douglas, Mary (1996), Natural Symbols, Explorations in Cosmology. London, Routledge

Rosenlund, Lennart (1998), Sosiale Strukturer og deres Metamorfoser. Sosiologisk
Tidsskrift, Nr 1-2: 45-71

Jenkins, Richard (1996), Pierre Bourdieu. New York, Routledge

Bourdieu, Pierre (1990), The Logic of Practice. Oxford, Polity Press

Broady, Donald og Mikael Palme (1989), Pierre Bourdieus Utbildningssociologi.
I Oppdragelse til det Moderne. Oslo: Universitetsforlaget

Anheier, Helmut K., Jürgen Gerhards, Frank P. Romo (1995), Forms of Capital and Social Structure in Cultural Fields, Examining Bourdieus Social Topography. *American Journal of Sociology*, Nr 4: 859-903

Bourdieu, Pierre (1986), The Forms of Capital. I J.E. Richardson (red.) *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press: 241-258

Halle, David (1992), The Audience for Abstract Art, Class, Culture and Power. I Michele Lamont og Marcel Fournier (red.) *Cultivating Differences, Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*. Chicago: University of Chicago Press

DiMaggio, Paul (1997), Culture and Cognition. *Annual Review of Sociology*, nr 23: 263: 1-18

Gilbert, D.T (1991), How mental systems behave. *American Journal of Psychology*, nr 46:107

Johnson.M.K., S. Hastroudi, D.S Lindsay (1993), Source Monitoring. *Psychological Bulletin*, 114: 3-28

Swartz, David (1997), *Culture and Power, The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago, University of Chicago Press

Sæbø, Gunnar, Einar Øverbye (1994), Når det beste blir det godes fiende, Et forsvar for bruk av “naïve” indekser i levekårsforskningen. *Sosiologisk Tidsskrift*, nr 3: 205-222

Asher, Herbert B. (1976), *Causal Modelling. Quantitative Applications in the Social Sciences*, A Sage University Papers Series – 3. Beverly Hills: Sage

Ringdal, Kristen (1987), *Kausalanalyse i Samfunnsvitenskap, En Innføring i Stianalyse og LISREL*. Oslo: Universitetsforlaget

Goldberg, Arthur S. (1966), Discerning a Causal Pattern Among Data on Voting Behavior. *American Political Science Review*, 62: 1258-1265

Sammendrag av Masteroppgave

Tittel: Den relative betydningen av henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning for utvikling av kulturell kapital.

Utgangspunktet for denne oppgavens spørsmålsstilling er Bourdieus teori om betydningen av kulturell kapital for reproduksjonen av klassemessige forskjeller.

Formålet med oppgaven er å undersøke om eller i hvilken grad de sammenhenger denne teorien spesifiserer lar seg reprodusere ved bruk av norske data, og følgelig i hvilken grad den har gyldighet i Norge.

Det er hovedsakelig teoriens påstand om at en legitim form for kulturell kompetanse langt på vei forutsetter en spesifikk klassemessig bakgrunn jeg undersøker i denne oppgaven.

Er det slik at kulturell kapital forutsetter en organisering av forståelsesskjema som er uløselig knyttet til klassemessig bakgrunn eller har bakgrunn mindre betydning for utvikling av en distingverende kulturell kompetanse enn det som antydes i denne teorien?

Kan det for eksempel tenkes at utdanning kan være en like viktig kilde til kulturell kapital som sosial bakgrunn, uavhengig av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanning?

For å undersøke dette spørsmålet foretar jeg en empirisk undersøkelse av sammenhengen mellom kulturell aktivitet og henholdsvis sosial bakgrunn og egen utdanning.

I tillegg til den skisserte empiriske undersøkelsen diskuterer jeg i denne oppgaven i hvilken grad noen forutsetninger som synes å være knyttet til en antagelse om klassemessig reproduksjon av kulturell kapital er konsistent med noen relevante empiriske undersøkelser.

For å undersøke oppgavens problemstilling har jeg valgt å bruke stianalyse fordi denne analysemetoden gjør det mulig å anskuelighøre samspillet mellom de viktigste variablene som har betydning for de sammenhengene jeg ønsker å undersøke / måle.

Resultatene av den empiriske undersøkelsen antyder sterkt at egen utdannelse kan være en selvstendig kilde til kulturell kapital fordi det er en betydelig sammenheng mellom egen utdannelse og kulturell kapital etter at vi har kontrollert for betydningen av den eksogene variabelen sosial bakgrunn.

I følge resultatene har egen utdannelse like stor betydning for utvikling av kulturell kapital som sosial bakgrunn.

Den betydelig direkte korrelasjon mellom egen utdanning og kulturell kapital støtter heller ikke en antagelse om at bare elever med høystatusbakgrunn får kulturell kapital gjennom skolen.

I oppgavens konklusjon drøfter jeg betydningen av noen metodiske vanskeligheter i forhold til å trekke bastante konklusjoner om teoriens gyldighet samtidig som jeg antyder noen årsaker til at kulturell kapital kanskje ikke har lik stor betydninger i Norge som for eksempel i Frankrike.